15.02.2012

Nytt regelverk for kassasystemer

Utredning om endringer i bokføringsregelverket

Innhold:

1 Innledning og sammendrag 6

2 Bakgrunn og mandat 8

2.1 Generelt 8

2.2 Tidligere rapporter og utredninger 9
2.2.1 Delrapport I fra Bokføringsstandardstyret 9
2.2.2 Skatteunndragelsesutvalgets utredning 11
2.2.3 Rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av Skattedirektoratet 12

2.3 Prosjektgruppens sammensetning og mandat 13

3 Gjeldende rett 14

3.1 Generelt om hvem som er bokføringspliktige 14
3.1.1 Nærmere om plikten til å levere omsetningsoppgave 15
3.1.2 Nærmere om plikten til å levere næringsoppgave 15

3.2 Generelle krav til dokumentasjon av salgstransaksjoner 15

3.3 Særlig om dokumentasjon av kontantsalg 16
3.3.1 Definisjon av kontantsalg 16
3.3.2 Krav til kassaapparat 16
3.3.3 Summeringsstrimler (kassaruller) 17
3.3.4 Kvittering fra kassaapparat 17
3.3.5 Dagsoppgjør 18
3.3.6 Systembeskrivelse 18
3.3.7 Særskilte krav til enkelte bransjer 18
3.3.8 Unntak fra kravet til bruk av kassaapparat ved kontantsalg 20
3.3.9 Forslag til regelendringer, Bokføringsstandardstyrets delrapport III 21

3.4 Oppbevaring av regnskapsmateriale 23

3.5 Kontrollhjemler og sanksjonsbestemmelser 24
3.5.1 Kontrollhjemler 24
3.5.2 Bokføringspålegg og tvangsmulkt 24
3.5.3 Straff 25

4 Regelverket i enkelte andre land 26

4.1 Sverige 26
4.1.1 Lov om kassaregister 26
4.1.2 Forskrifter til loven om kassaregister 28
4.1.3 Kontroller, organisering og forvaltning i Sverige 32

4.2 Danmark 34

4.3 Tyskland **35**

4.4 Belgia **37**

4.5 Hellas **39**

4.6 Italia **39**

4.7 Canada **39**

4.8 Nederland **39**

4.9 Portugal **40**

5 Oversikt over ulike typer kassasystemer **40**

5.1 Antall kassasystemer **40**

5.2 Fordeling av kassasystemene på ulike grupper **41**
5.2.1 Kassaapparat 41
5.2.2 Terminal 42
5.2.3 Annet likeverdig system 42
5.2.4 Særlig om backoffice-løsninger 42

6 Kort presentasjon av forslaget **43**

6.1 Hovedpunktene i forslaget **43**

6.2 Rettslig plassering **44**

7 Analyse av unndragelsesmåter **45**

7.1 Skjult funksjonalitet i kassasystemet **45**
7.1.1 Beskrivelse 45
7.1.2 Løsningsforslag 46

7.2 Åpen funksjonalitet i kassasystemet **46**
7.2.1 Kassasystemets oppsett 47
7.2.2 Kassasystem med begrenset minne 47
7.2.3 Misbruk av treningsfunksjon 48
7.2.4 Slette omsetning etter stengetid / varer slått i retur 49
7.2.5 Avbrutt salg 52
7.2.6 Misbruk av funksjonaliteten ”sjekke pris” 53
7.2.7 Utlevere kopikvittering 53
7.2.8 Utlevere foreløpig kvittering 53
7.2.9 Endring av Z-nummer 54
7.2.10 Enkelte varer registreres ikke som salg 54
7.2.11 Den enkelte operatør identifiseres ikke ved navn 55
7.2.12 Parkerte bonger 56

7.3 Varer slås ikke inn i kassasystemet, kassaskuffen brukes som vekslekasse **56**
7.3.1 Beskrivelse 56

7.3.2 Løsningsforslag ... 56

7.4 Problemer knyttet til betalingsterminal ... 57
7.4.1 Bruk av frittstående betalingsterminal ... 57
7.4.2 Utskrift fra betalingsterminal brukes som kvittering ... 58

8 Nærmere om innholdet i forslaget ... 58

8.1 Krav til kassasystemet ... 58
8.1.1 Påbudte og forbudte funksjoner ... 58
8.1.2 Krav til kvitteringer og rapporter ... 59
8.1.3 Særlig om sikring av elektronisk journal ... 59

8.2 Krav til bruk av kassasystemet ... 62

8.3 Produkterklæring, meldeplikt og overtredelsesgebyr ... 62
8.3.1 Produkterklæring ... 63
8.3.2 Meldeplikt ... 63
8.3.3 Overtredelsesgebyr ... 65

8.4 Behov for særlige unntaksbestemmelser ... 69
8.4.1 Kontantsalg av mindre omfang ... 69
8.4.2 Salg fra automater ... 70

8.5 Oppbevaring i Norge ... 70

8.6 Spørsmål om ikrafttredelse ... 71

9 Forholdet til EØS-retten ... 72

10 Økonomiske og administrative konsekvenser ... 74

10.1 Innledning ... 74

10.2 Konsekvenser for de næringsdrivende ... 75
10.2.1 Konsekvenser for de bokføringspliktige ... 75
10.2.2 Konsekvenser for leverandørene av kassasystemer ... 77

10.3 Konsekvenser for staten ... 77

11 Merknader til de enkelte bestemmelsene ... 78

11.1 Kassasystemloven ... 78

11.2 Kassasystemforskriften ... 82

11.3 Bokføringsloven ... 88

11.4 Bokføringsforskriften ... 90

12 Utkast til lov- og forskriftsbestemmelser ... 97

12.1 Kassasystemloven 97

12.2 Kassasystemforskriften 99

12.3 Bokføringsloven 103

12.4 Bokføringsforskriften 103

1 Innledning og sammendrag

Skattedirektoratet har, på oppdrag fra Finansdepartementet, utarbeidet et forslag til nytt regelverk for kassasystemer.

Manipulasjon av kassasystemer er et problem i de fleste land i verden. Det finnes i hovedsak to ulike tilnærmingsmåter til regulering av kassasystemer for å forhindre slik manipulasjon; enten en regelbasert eller en teknisk løsning. Gjennomgangen av enkelte lands løsninger på dette området, jf. kapittel 4, viser at det ikke er noen entydig trend internasjonalt som går i retning av enten regelbasert eller teknisk basert løsning. En regelbasert løsning er heller ikke å anse som en direkte motsetning til en teknisk løsning. Begge løsningene innebærer bruk av teknikk for å ivareta kontrollbehovene. Med teknisk løsning menes at ønskede kontrollmekanismer sikres gjennom maskinvare-baserte løsninger, for eksempel en særskilt kontrollenhet. For å replikere en del av egenskapene som maskinvare-baserte løsninger ivaretar, kan man alternativt gjennom et regelbasert system stille krav til programvaren i kassasystemene. En regelbasert tilnærming avskjærer imidlertid ikke systemleverandører fra å benytte maskinvare-løsninger for å løse de foreslåtte kravene, men det vil ikke være noe krav om dette i regelverket.

Skattedirektoratet foreslår at det innføres en regelbasert løsning. Det nye regelverket vil på en helt annen måte enn i dag stille krav om at kassasystemene har spesifikke funksjoner. Dels vil det nye regelverket liste opp funksjoner som skal finnes i et kassasystem, og dels liste opp funksjoner som ikke skal finnes i et kassasystem. Det stilles bl.a. krav om at all aktivitet skal loggføres i en sikret elektronisk journal. Videre vil det i regelverket stilles detaljerte krav til innholdet i kvitteringer og rapporter fra kassasystemet. Funksjonskravene til kassasystemene vil korrespondere med tilsvarende brukskrav for de bokføringspliktige som benytter kassasystem for å registrere og dokumentere kontantsalg.

I tillegg til spesifikke funksjons- og brukskrav, foreslås det at leverandørene av kassasystem skal avgi en produkterklæring og at de bokføringspliktige brukerne av kassasystem skal melde fra om sine kassasystemer til skattekontoret. Det foreslås også innført et forenklet sanksjonsregime, ved at både leverandørene og de bokføringspliktige vil kunne ilegges overtredelsesgebyr.

Pliktene for leverandørene og kravene til kassasystem foreslås plassert i en ny kassasystemlov med tilhørende forskrift. Pliktene for de bokføringspliktige foreslås plassert i nye bestemmelser i bokføringsloven og i ett nytt kapittel 5a i bokføringsforskriften.

Det er forventet at det nye regelverket vil gi følgende effekter:

1. Økte skatteinntekter for staten
2. Likere konkurranseforhold for de næringsdrivende
3. Bedret grunnlag for kontroll av kontantsalg.

Nedenfor følger et sammendrag av hovedpunktene i utredningen.

I *kapittel 2* gjøres det rede for sakens bakgrunn, herunder bl.a. tidligere rapporter og utredninger på dette området.

I *kapittel 3* beskrives gjeldende rett. I dette kapittelet gjøres det også rede for nye forslag til regelendringer vedrørende kontantsalg, jf. Bokføringsstandardstyrets delrapport III ”Forslag til endringer i bokføringsforskriften”. Forslagene i delrapport III er innarbeidet i det nye regelverket for kassasystemer.

I *kapittel 4* redegjøres det for regelverket og løsninger i enkelte andre land.

I *kapittel 5* gis det en kort oversikt over de ulike typene kassasystemer som brukes i Norge i dag.

I *kapittel* 6 presenteres hovedpunktene i forslaget. Skattedirektoratet anbefaler at det innføres en regelbasert løsning, og forslaget til regelverk bygger på dette standpunktet. I kapittelet vurderes også spørsmålet om rettslig plassering.

I *kapittel 7* foretas det en nærmere analyse av ulike måter kontantsalg i dag unndras fra beskatning, og det presenteres løsningsforslag til hvordan det nye regelverket kan hindre slike unndragelser i fremtiden. Løsningsforslagene gir seg typisk utslag i enten påbudt eller forbudt funksjonalitet i kassasystemene.

I *kapittel 8* gis det en nærmere beskrivelse av innholdet i forslaget, både når det gjelder kravene til selve kassasystemet og kravene til bruk av kassasystemet. Disse kravene er i stor grad resultat av analysen i kapittel 7. Videre begrunnes hvorfor regelverket inneholder krav om at leverandør av kassasystem skal avgi en produkterklæring til skattekontoret om at kassasystemet overholder kravene i kassasystemloven og -forskriften. Kravet om at bokføringspliktige brukere av kassasystem skal melde inn kassasystemene som finnes i virksomheten til skattekontoret omhandles også i dette kapittelet. I tillegg vurderes bl.a. behovet for at skattekontoret skal kunne ilegge leverandører og brukere av kassasystem overtredelsesgebyr dersom regelverket ikke følges, samt til hvilket tidspunkt reglene skal tre i kraft.

I *kapittel 9* vurderes de nye kravene til kassasystemer opp mot EØS-avtalens forbud mot restriksjoner i det frie varebyttet.

I *kapittel 10* kommenteres administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene. Det er innhentet en samfunnsøkonomisk analyse fra Steria AS. Denne analysen inkluderer en kost-/nyttevurdering av det nye regelverket. Den samfunnsøkonomiske analysen er inntatt i vedlegg 1.

Merknader til de enkelte bestemmelsene er gitt i *kapittel 11*. Deretter følger utkastet til bestemmelsene i *kapittel 12*.

I utredningen er det benyttet en rekke begreper som er nærmere definert i de nye lov- og forskriftsutkastene. Se nærmere beskrivelse i utkastet til lov og forskrift om kassasystemer, jf. kapitlene 12.1 og 12.2, samt merknadene til bestemmelsene i kapitlene 11.1 og 11.2.

2 Bakgrunn og mandat

2.1 Generelt

Bokføringslovgivningen stiller i dag krav om at kontantsalg skal registreres fortløpende på kassaapparat, terminal eller annet likeverdig system. Bokføringsreglene setter imidlertid ingen særskilte krav til selve kassaapparatet, kun til enkelte funksjoner som kassaapparatet skal kunne utføre. Således skal det kunne produsere summeringsstrimler, og kvitteringene fra kassaapparatet skal inneholde bestemte opplysninger. Bokføringsreglene krever også at det skal være en lettfattelig systembeskrivelse av kassasystemets oppbygging og funksjoner, men det er ikke satt konkrete krav til hva systembeskrivelsen skal inneholde. Det er således ingen regulering av krav til kassasystemers funksjonalitet og oppbygging, noe som medfører at kassasystemene i realiteten vanskelig kan underlegges kontroll. Dette siste antas å være en sentral grunn til at mer eller mindre skjulte funksjoner for endring av registrert omsetning finnes i et stort antall kassasystemer. Kravet som i dag stilles til ”lettfattelig systembeskrivelse av kassasystemet oppbygging og funksjoner” gir i realiteten bare adgang til brukermanualer og lignende. De kassasystemene som er på markedet er heller ikke godkjent av noen offentlig instans.

Skatteetaten har ved flere av sine kontroller avdekket at kassasystemer er satt opp på en måte som gjør det mulig å unndra kontantsalg fra beskatning og avgiftsbehandling. Videre er det avdekket at enkelte av leverandørene av kassasystemer også aktivt viser kundene sine hvordan salg lett kan unngå å bli registrert i kassasystemet, eventuelt hvordan dette kan endres i ettertid.[1] Manipulasjon av kassasystemer kan i hovedsak enten skje ved bruk av skjult funksjonalitet i programvaren (phantom-ware), ved at ekstern programvare midlertidig kobles til kassasystemet (zappere) eller ved at kassasystemets åpne funksjonalitet misbrukes.

Manglende lovbestemmelser på området fører til at det ikke er mulig å pålegge brukerne (selskapet) å endre oppsettet på kassasystemet, og det er heller ikke adgang til å kreve at leverandørene fjerner uønsket funksjonalitet. Det finnes i dag heller ingen egne sanksjonsbestemmelser som rammer det å selge kassasystemer som er satt opp slik at manipulasjon med enkelhet kan foretas av brukeren. Ovennevnte medfører at kontroll av kontanthandel blir vesentlig vanskeliggjort og mer ressurskrevende.

Mange av bransjene med kontantsalg omsetter for store beløp og er arbeidsintensive. Bransjene utgjør samlet sett en stor andel av norsk næringsliv, og i for eksempel drosjebransjen, dagligvarebutikker og kiosker, frisørvirksomhet, bilverksteder, liberale yrker (leger mv.) samt i restaurantbransjen sysselsettes det mange. Uteholdt omsetning gjør det enkelt å avlønne medarbeidere ”svart”, i tillegg til at innehaverne tar sin del.

Svart økonomi fører til reduserte skatteinntekter for stat og kommune. Dette er midler som dermed ikke kommer fellesskapet til gode. Svart økonomi skaper uheldige konkurransevridninger i næringslivet. De som ikke betaler skatter og avgifter, kan tilby lavere priser på varer og tjenester. Svarte inntekter gir dessuten grunnlag for svindel med trygder, stønader eller andre ytelser for det offentlige. Tilliten til offentlig forvaltning og aktørene i næringslivet svekkes.

[1] Dette har bl.a. kommet frem i TV2-dokumentaren ”Nattens konger” 14. april 2008

En annen konsekvens av den svarte økonomien er hvitvasking av det ulovlige utbyttet. Økokrim skriver i sin *"Trusselvurdering, økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet 2011-2012*" følgende om hvitvasking:

> *"Utstrakt hvitvasking av utbytte foregår ved økt privat forbruk eller ved å kanalisere utbyttet inn i eventuell videre drift av selskaper som er benyttet for å dekke over hvitvaskingen. En annen modus er at aktørene investerer utbyttet mer eller mindre direkte. Investeringsobjekter som går igjen, synes å være eiendom (oppussing), bil, båt, kunst, antikviteter og smykker. Dette er bransjer med utstrakt grad av kontanthandel."*

Det finnes ingen sikre beregninger av hvor stor den svarte økonomien i Norge er. Internasjonalt antas den svarte økonomien å ligge mellom 4-10 % av BNP. I Sverige er den anslått å ligge på 5 % av BNP. Det er grunn til å anta at Norge, som Sverige, ligger i det nedre sjiktet på grunn av en relativt stor regulert offentlig sektor.

Professor Friedrich Schneider ved Johannes Kepler-universitetet i Linz i Østerrike har i april 2010 gjort en beregning for OECD som viser at den svarte økonomien i Norge og Sverige tilsvarer 15 % av BNP. [2]

2.2 Tidligere rapporter og utredninger

2.2.1 Delrapport I fra Bokføringsstandardstyret

I Bokføringsstandardstyrets delrapport I "Godkjenningsordning for kassasystemer" (25. september 2008) foretas det en grundig gjennomgang av den svenske godkjenningsordningen for kassaregister. De svenske forskriftene til lag (2007:592) om kassaregister m.m. var på dette tidspunktet ennå ikke fastsatt.

I delrapporten vurderer Bokføringsstandardstyret behovet for en godkjenningsordning for kassasystemer i Norge. Fra delrapportens kapittel 1 gjengis:

> *"Det sentrale i kontrollen av likvide midler (kontanter) har vært å sammenligne endringer i kontantbeholdning mot de kontanttransaksjoner som er registrert i regnskapet. Dette ble gjort ved at man i ettertid kunne hente frem en oversikt over transaksjonene. Denne oversikten var på papir, i form av kassaoppgjørsbok eller "sladrerull" fra mekanisk kasseapparat. Ved kontroll av papiret, det vil si lagringsmediet, kunne man med god sikkerhet ta stilling til om den fremlagte transaksjonsoversikten var autentisk. Samtidig kunne det også være noen kvitteringer tilgjengelig fra motpart.*
>
> *I kontrollen av regnskapet bygget man på at*
>
> - *registreringen av transaksjonene fulgte en betryggende rutine, og*
> - *transaksjonene ble lagret på en slik måte at man trygt kunne vurdere om transaksjonene var autentiske, dvs. uendret.*

[2] "The Influence of the economic crisis on the shadow economy in Germany, Greece and the other OECD-countries in 2010: a (further) increase by Friedrich Schneider".

Teknologisk utvikling har ført til mange forskjellige, til dels avanserte, elektroniske kassaapparater/-systemer. Det kan være vanskelig å forstå hvordan disse virker kun ved å kontrollere kassaapparatet eller en utskrift fra kassaapparatet.

Denne problemstillingen er generell og gjelder for alt regnskapsmateriale som er elektronisk lagret, og som hittil oftest har blitt kontrollert gjennom administrative rutiner for å hindre uautorisert tilgang til og endring av regnskapsmaterialet. Erfaringene er imidlertid at beskyttelsen i praksis ikke er sterk i forhold til fristelsen som oppstår ved behandlingen av verdifulle eiendeler, da først og fremst likvide midler. Generelt har dette også ført til loveregulering av metoder og egenskaper for sikring av elektroniske data gjennom LOV - 2001-06-15-81 Esignaturloven. Det er også gjennomført vurderinger for særskilt regnskapsmateriale som for eksempel elektroniske fakturaer og elektroniske lånesøknader.
(…)
Det synes å være et faktum at det er forholdsvis enkelt å manipulere mange av de kassasystemene som er på markedet, og at dette blir gjort. (…)

Når enkelte næringsdrivende unnlater å innberette hele eller deler av omsetningen til skattemyndighetene, fører dette til en illojal konkurranse hvor seriøse næringsdrivende risikerer å bli utkonkurrert."

I delrapportens kapittel 3.2.3 gjengis det erfaringer med manipulasjon av kassasystemer i Sverige:

"Den svenske "skattekontrollutredning" for 2004 angir at det forekommer omfattende manipulasjoner av kassaregister, og at det er mange måter å unndra inntekter fra beskatning. I tillegg til rene manipulasjoner kommer muligheten til å holde inntekter utenfor beskatning ved å overhodet ikke registrere transaksjonen i kassaregisteret. Bruk av treningsfunksjon uten at transaksjonen registreres på kassaregisterets summeringsstrimmel eller i journalminnet er også omtalt. Det fremgår videre at det ved markedsføringen av visse kassaregistre fremholdes at kassaregisteret har "totale korrigeringsmuligheter", noe som fremstilles som et salgsargument. I utredningen nevnes også at Skatteverket har fått tilgang til en programvare som gjør det mulig å manipulere et ROM[3]-basert kassaregister i Windowsmiljø. Skatteverkets ansatte har etter kontroll av denne programvaren konkludert med at muligheten til å manipulere et kassaregister for å unndra inntekter stort sett er ubegrenset. Manipuleringen er enkel, kan gjennomføres på kort tid og krever ikke store ferdigheter i programmering eller annen teknisk kunnskap.

Det finnes flere eksempler på programmeringsmuligheter for å manipulere kassaregistre. Samtlige av disse vanskeliggjør skattekontrollen. Manipulasjonstilfellene er avdekket gjennom Skatteverkets revisjon og Ekobrottsmyndighetens husransakninger.

Nesten uten unntak gjelder de eksemplene som er omtalt i utredningen restaurantbransjen. Den programvaren som "restaurantprosjektet" har testet kan imidlertid anvendes i ca seks ulike kassaregister og det finnes tilsvarende programvare til andre ROM-baserte kassaregistre. Kassaregistre som er ROM-

[3] ROM – Read Only Memory (minne som kun er lesbart)

baserte anvendes ikke bare i restaurantbransjen, men i alle kontantbransjer. Ifølge utredningen er det dermed en risiko for at manipulasjon av kassaregistre er et generelt problem for kontantbransjene. Skatteverket har i sin kontrollvirksomhet også avdekket manipulerte kassaregistre i dagligvarehandelen, og det kan konstateres at manipulering av kassaregister i dag forekommer over hele landet.

Det er påpekt at PC-baserte kassaregistre trolig gir en enda større mulighet for manipulasjon. Innen restaurantbransjen øker anvendelsen av PC-baserte kassaregister. Etter at det ble kjent i bransjen at Skattverket har avdekket manipulasjon i de ROM-baserte kassaregistrene, har Restaurantprosjektet konstatert at til og med mindre restauranter har begynt å bytte til PC-baserte registre. Et slikt register kan koste kr 100 000-150 000, noe som kan sammenlignes med et ROM-basert register som har funksjoner som angitt i Statens folkhälsoinstituts forskrifter om kassaregister (FHIFS 2003:2), som koster ca kr 10 000.

Når det gjelder omfanget av manipulering av kassaapparat, er det vanskelig å angi dette eksakt. I Sverige har restaurantbransjen havnet i fokus når det gjelder uoppgitte inntekter. Innen rammen av Restaurantprosjektet i Stockholms Län har et stort antall kassaapparat blitt undersøkt og det er konstatert at flertallet av disse har vært manipulert. I disse tilfellene har den reelle omsetningen som er innberettet til myndighetene blitt redusert med i gjennomsnitt ca 50 prosent (Ekobrottsmyndighetens pressemelding den 23. juni 2004).

Også i andre bransjer er det konstatert problem med skatteunndragelser. I de fleste bransjene er det likevel ikke gjort noen systematiske undersøkelser av hvor stor de av omsetningen som ikke er innberettet. Skattekontrollutredningen for 2004 har konstatert at en majoritet av enkelte næringsdrivende innen visse angitte kontantbransjer har innberettet en nettoinntekt som ligger under en normal årslønn for en ansatt i den samme bransjen."

I delrapportens kapittel 4.2 konkluderer Bokføringsstandardstyret slik:

"Bokføringsstandardstyret legger til grunn at dagens regelverk om bruk av kassaapparat bør endres, slik at reglene på en bedre måte sikrer at formålet med reglene, fullstendig registrering av kontantsalget og dokumentasjon av dette, oppfylles. Det legges til grunn at vi i Norge står overfor de samme problemstillinger som har foranlediget de svenske reglene omtalt ovenfor, og at de vurderinger som er gjort i Sverige i stor grad også kan overføres til norske forhold.

Bokføringsstandardstyret har ikke tatt stilling til om de svenske reglene fullt ut bør innføres i Norge, eller om det kan tenkes andre mindre inngripende og kostnadskrevende løsninger som kan gi en tilfredsstillende sikkerhet, jf. også pkt. 4.1. Bokføringsstandardstyret foreslår likevel at norske regler vurderes med utgangspunkt i de svenske reglene. (…)"

2.2.2 Skatteunndragelsesutvalgets utredning

Også Skatteunndragelsesutvalget har påpekt behovet for nye regler på området. I NOU 2009:4 "Tiltak mot skatteunndragelser" kapittel 10.2.5 henviser utvalget til delrapport I fra Bokføringsstandardstyret og skriver bl.a. følgende:

”Utvalget er kjent med at Finansdepartementet vil vurdere anbefalingen fra Bokføringsstandardstyret før det eventuelt går videre med en nærmere utredning. Utvalget anser det som positivt at det nå er satt i gang et slikt arbeid, og støtter opp om en utredning av om innføring av krav til kassaapparat også bør innføres i Norge.”

2.2.3 Rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av Skattedirektoratet

I oppdragsbrev av 22. desember 2009 ba Finansdepartementet Skattedirektoratet om å oppnevne en arbeidsgruppe som skulle utrede mulighetene for å etablere en godkjenningsordning for kassasystemer i Norge. Arbeidsgruppen skulle utarbeide forslag til regelverk for kassasystemer som kan bidra til å vanskeliggjøre manipulasjon av kassasystemer og dermed bedre sikre hensynet til fullstendig registrering og dokumentasjon av kontantsalg. Ettersom Sverige innførte en godkjenningsordning for kassasystemer med ikrafttredelse fra 2010 var det naturlig å se nærmere på den svenske løsningen.

Opprinnelig var den svenske løsningen basert på at hver registrering på kassaapparatet skulle utløse en kontrollkode som ble produsert i kontrollenheten. Kontrollkoden skulle gjengis på utskrift av kvitteringer og i journalen. Kontrollkoden og spredningen av denne på kvitteringer og i journalen var en sentral del av sikkerheten i den svenske ordningen. Dette ga kontrollmuligheter gjennom avstemming av registrert omsetning mot informasjon om omsetningen som lagres i kryptert form i kontrollkoden. I arbeidsgruppens rapport vises det imidlertid til at Skatteverket fjernet kravet til kontrollkode, og at dette har medført at sentrale kontrollhandlinger ikke kan gjennomføres som opprinnelig tenkt. Kravet til kontrollkode ble fjernet fordi en konsulent som var innleid i forbindelse med utviklingen av kontrollenheten fikk tatt patent på denne løsningen. Skatteverket ville ikke betale lisens for å kunne benytte kontrollkoden.

I Sverige underlegges ikke selve kassasystemet noen teknisk kontroll. Godkjenningsordningen er i realiteten en godkjenning av en kontrollenhet. Arbeidsgruppen har påpekt at det uten en teknisk kontroll av kassaapparatet, vil være usikkerhet knyttet til fullstendigheten av dokumentasjon i kontrollenheten. Det er vist til at den svenske løsningen ikke hindrer at kassasystemene kan inneholde funksjonalitet som endrer dokumentasjonen av omsetningen til å vise en lavere omsetning enn den reelle. Kontrollenheten i Sverige loggfører altså ikke alt som foregår i kassasystemet. Det samme gjelder for muligheten til å tilføre kassasystemet slik funksjonalitet gjennom zappere, eller fjernstyring gjennom backoffice og lignende. Kontrollenheten gir således ingen garanti for at registrering og dokumentasjon er fullstendig.

I arbeidsgruppens rapport vises det for øvrig til at produsenter/leverandører av kassaapparater i Norge ikke ønsker en særnorsk teknisk løsning. Begrunnelsen for dette er at utviklingsarbeidet vil bli for dyrt i forhold til det lille markedet som Norge utgjør. Det poengteres at endringer pga. svakheter i den løsningen som Sverige har valgt, vil føre til at en norsk teknisk løsning vil måtte bli særnorsk.

Arbeidsgruppen har for øvrig påpekt flere aspekter i det svenske regelverket som innebærer klare forbedringer sett i forhold til det nåværende norske regelverket. Eksempler på dette er meldeplikt om anskaffelse av kassaapparater, mulighet til å ilegge kontrollavgift og en bedre regulering av krav til bruk og funksjonalitet.

Etter en helhetsvurdering av regelverket og den tekniske løsningen spesielt, samt tilbakemeldinger fra ulike aktører, konkluderte arbeidsgruppen med at den svenske godkjenningsordningen ikke kunne anbefales innført i Norge. Skattedirektoratet sluttet seg til arbeidsgruppens anbefaling. Se nedenfor i kapittel 4.1 for en nærmere beskrivelse av den svenske ordningen.

2.3 Prosjektgruppens sammensetning og mandat

Med bakgrunn i den konklusjonen som ble truffet av Skattedirektoratet, jf. kapittel 2.2.3, ba Finansdepartementet i oppdragsbrev av 4. april 2011 Skattedirektoratet om å arbeide videre med en alternativ løsning til en godkjenningsordning som kan bidra til å vanskeliggjøre manipulasjon av kassasystemer. Fra oppdragsbrevet hitsettes:

> *"Departementet er enig i at det ikke nå arbeides videre med en godkjennelsesordning for kassaapparater, men er opptatt av at det arbeides videre med en alternativ løsning som kan bidra til å vanskeliggjøre manipulasjon av kassasystemer. Departementet slutter seg derfor til Skattedirektoratet forslag om å igangsette et arbeid med å vurdere en regelbasert ordning.*
>
> *Det er i arbeidsgruppens utredning pekt på flere aspekter knyttet til det svenske regelverket om kassaapparater som innebærer klare forbedringer sett i forhold til regelverket i Norge. Departementet legger til grunn at deler av det svenske regelverket bør vurderes i det videre arbeidet med en regelbasert ordning i Norge, for eksempel de svenske reglene om meldeplikt om anskaffelser av kassaapparater, mulighet til å ilegge kontrollavgift, særskilte kontrollhandlinger og en bedre regulering av krav til bruk og funksjonalitet.*
>
> ***Beskrivelse av oppdrag***
> *Skattedirektoratet bes levere en utredning med forslag til et regelverk for kassasystemer med fokus på fullstendig registrering og dokumentasjon av kontantsalg. Utredningen må utformes slik at den kan sendes på høring, og må derfor beskrive:*
>
> 1. *gjeldende rett, herunder bokføringslovgivningen og de krav som der stilles til kassaapparatets spesifikasjoner og funksjoner og dagens sanksjonsbestemmelser.*
> 2. *problemet med manipulasjon av kassasystemer, metoder for manipulasjon, samt eventuelle andre måter omsetning i kontanthandelen holdes utenfor beskatning.*
> 3. *behovet for nye regler, herunder nye sanksjonsbestemmelser*
> 4. *løsninger i andre land, herunder i Sverige og Danmark.*
> 5. *hvorfor det ikke foreslås å gå videre med en godkjennelsesordning for kassasystemer slik som den i Sverige, og evt. tilsvarende/lignende løsninger i andre land.*
> 6. *hva som skal kontrolleres og på hvilken måte, samt utarbeide forslag til nytt regelverk.*

7. *økonomiske og administrative konsekvenser og legge fram en kost/nytte- analyse for forslag til nytt regelverk."*

Skattedirektoratet opprettet på denne bakgrunn prosjektet "Regelverk for kassasystemer". Prosjektgruppen har hatt følgende sammensetning:

- Frédéric Wilt, Skattedirektoratet (prosjektleder)
- Olav Bjørnås, PricewaterhouseCoopers,
- Siv Mørkassel Brekke, Skatt øst
- Hans Christian Ellefsen, Norges Autoriserte Regnskapsføreres Forening
- Torstein Kinden Helleland, Skattedirektoratet
- Inger Helene Iversen, Skattedirektoratet
- Anders Skylstad, Skatt Midt-Norge

Prosjektet har hatt følgende referansegruppe:

- Maria Angell-Dupont, IKT-Norge
- Thor Martin Bjerke, Virke
- Jostein Hansen, NHO Reiseliv

Deltakerne i referansegruppen har under arbeidet rådført seg med sine medlemsbedrifter.

Prosjektet har, som ledd i utredningsarbeidet, innhentet en samfunnsøkonomisk analyse fra Steria AS.

Skattedirektoratet ved prosjektgruppen har utarbeidet den foreliggende utredningen med utkast til regelverk.

3 Gjeldende rett

3.1 Generelt om hvem som er bokføringspliktige

Lov 19. november 2004 nr. 73 om bokføring (bokføringsloven) trådte i kraft med virkning fra 1. januar 2005. Iht. overgangsregler var det anledning til å benytte bokføringsregler i tidligere regelverk frem til 1. januar 2006, eller første dag i et avvikende regnskapsår som startet i 2006. Etter dette tidspunktet er pliktene til å bokføre, dokumentere, spesifisere og oppbevare regnskapsopplysninger i all hovedsak regulert i bokføringsloven og forskrift 1. desember 2004 nr. 1558 om bokføring (bokføringsforskriften).

Enhver som har regnskapsplikt etter lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) har også bokføringsplikt, jf. bokføringsloven § 2 første ledd. Årsregnskapsplikten er regulert i regnskapsloven § 1-2 og er avhengig av foretaksform og eventuelt også størrelsen på foretaket. Det følger imidlertid av bokføringsloven § 2 annet ledd at enhver som har plikt til å levere næringsoppgave etter lov 13. juni 1980 nr. 24 om ligningsforvaltning (ligningsloven) eller omsetningsoppgave etter lov 19. juni 2009 nr. 58 om merverdiavgift (merverdiavgiftsloven) har bokføringsplikt for den virksomhet som drives. Med unntak av de aller minste foretakene, jf. nedenfor, vil alle foretak som driver næringsvirksomhet ha bokføringsplikt.

3.1.1 Nærmere om plikten til å levere omsetningsoppgave

Plikt til registrering i Merverdiavgiftsregisteret gjelder næringsdrivende og offentlig virksomhet når omsetning og uttak som er omfattet av merverdiavgiftsloven til sammen har oversteget kr 50 000 i en periode på tolv måneder, jf. merverdiavgiftsloven § 2-1 første ledd. For veldedige og allmennyttige institusjoner og organisasjoner er beløpsgrensen kr 140 000. Den som har plikt til å la seg registrere (og som dermed er å anse som avgiftssubjekt, jf. § 1-3 første ledd bokstav d) har etter § 15-1 plikt til å levere omsetningsoppgave og har gjennom dette også bokføringsplikt.

3.1.2 Nærmere om plikten til å levere næringsoppgave

Plikt til å levere næringsoppgave som vedlegg til selvangivelsen gjelder i utgangspunktet alle skattytere som driver næringsvirksomhet, jf. ligningsloven § 4-4 nr. 1. Etter forskrift 1. desember 2009 nr. 1434 om fritak fra plikt til å levere næringsoppgave fritas skattytere som driver virksomhet og som har samlet driftsinntekt som ikke overstiger kr 50 000 fra å levere næringsoppgave, jf. § 1 nr. 1 første ledd. Nærmere avgrensing av fritaket følger av § 1 nr. 1 annet ledd. Fritaket gjelder blant annet ikke skattytere som er regnskapspliktige etter regnskapsloven eller registreringspliktige etter merverdiavgiftsloven.

Skattytere som omfattes av fritaket vil ikke ha bokføringsplikt etter bokføringsloven § 2. Det følger imidlertid av forskriften § 2 at slike skattytere skal dokumentere transaksjoner mv. i samsvar med bokføringsloven §§ 10 og 11 og bokføringsforskriften kapittel 5, 6 og 8. Dokumentasjonen skal oppbevares i samsvar med bokføringsloven § 13 og bokføringsforskriften kapittel 7 og 8.

3.2 Generelle krav til dokumentasjon av salgstransaksjoner

Bokføringsloven § 10 omhandler krav til dokumentasjon av bokførte opplysninger. Nærmere krav til dokumentasjon av ulike transaksjoner og disposisjoner er gitt i bokføringsforskriften. Hovedregelen for dokumentasjon av salg av varer og tjenester er gitt i bokføringsforskriften § 5-1 (§§ 5-1-1 til 5-1-8), hvor § 5-1-1 regulerer kravene til salgsdokumentets innhold:

Dokumentasjon av salg av varer og tjenester skal minst inneholde:

1. *Nummer og dato for utstedelse av dokumentasjonen,*
2. *angivelse av partene,*
3. *ytelsens art og omfang,*
4. *tidspunkt og sted for levering av ytelsen,*
5. *vederlag og betalingsforfall, og*
6. *eventuell merverdiavgift og andre avgifter knyttet til transaksjonen som kreves spesifisert i lov eller forskrift. Merverdiavgift skal angis i norske kroner.*
7. *Hvis kjøper skal beregne og betale merverdiavgift etter merverdiavgiftsloven § 11-1 annet ledd, skal salgsdokumentet merkes: «Omvendt avgiftsplikt – Merverdiavgift ikke beregnet».*

Kravet til angivelse av partene er nærmere regulert i forskriften § 5-1-2. Angivelse av kjøper skal minst inneholde kjøpers navn, og adresse eller organisasjonsnummer, jf. § 5-1-2 første ledd. Det er imidlertid visse unntak fra dette kravet ved kontantsalg fra detaljist. Det vises til kapittel 3.3 om kontantsalg. Angivelse av selger skal minst omfatte selgers navn og organisasjonsnummer. Hvis selger er registrert i Merverdiavgiftsregisteret, skal organisasjonsnummer etterfølges av bokstavene MVA, jf. § 5-1-2 tredje ledd.

Det følger videre av lov 21. juni 1985 nr. 78 om registrering av foretak (foretaksregisterloven) § 10-2 at aksjeselskap, allmennaksjeselskap og filialer av utenlandske foretak skal ta med ordet "Foretaksregisteret" i tilknytning til organisasjonsnummeret for å markere at de er registrert i Foretaksregisteret. Det stilles også ytterligere krav til forretningsdokumentene for aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper; selskapsformen og hovedkontorets adresse skal framgå, og det skal være opplyst hvis foretaket er under avvikling.[4]

Når det gjelder kravet til nummerering, jf. § 5-1-1 nr. 1, vises det til bokføringsforskriften § 5-1-3 hvor det fremgår at hovedregelen er at salgsdokumentet skal være forhåndsnummerert på trykte blanketter eller ved maskinelt tildelte nummer med en kontrollerbar frekvens.

Bokføringsforskriften § 5-1-5 omhandler krav om å spesifisere avgiftspliktig og avgiftsfritt salg mv. hver for seg i salgsdokumentet. Bestemmelsen lyder slik:

> *Avgiftspliktig og avgiftsfritt salg, salg som nevnt i § 5-1-1 nr. 7, samt salg som er unntatt merverdiavgiftsloven etter bestemmelsene i merverdiavgiftsloven kapittel 3, skal fremgå hver for seg og summeres særskilt. Det samme gjelder dersom avgiftspliktig omsetning avgiftsberegnes etter forskjellige satser.*

3.3 Særlig om dokumentasjon av kontantsalg

Særskilte bestemmelser om dokumentasjon av kontantsalg er tatt inn i bokføringsforskriften §§ 5-3 (§§ 5-3-1 til 5-3-5) og 5-4. Norsk RegnskapsStiftelse ved Bokføringsstandardstyret har i delrapport III foreslått enkelte endringer og presiseringer i disse bestemmelsene. Bokføringsstandardstyrets forslag er omtalt i kapittel 3.3.9 nedenfor.

3.3.1 Definisjon av kontantsalg

Begrepet kontantsalg er definert i bokføringsforskriften § 5-3-1:

> *Med kontantsalg menes salg der kjøpers betalingsforpliktelse overfor selger gjøres opp ved levering.*

Det fremgår av NOU 2002:20 ”Ny bokføringslov” kapittel 9.6.1 at definisjonen er utformet slik for å inkludere betalinger med kredittkort. Definisjonen fanger opp at oppgjør kan skje enten ved at kjøper tilfører selger penger eller ved at betalingsforpliktelsen overføres til en annen juridisk person, normalt et kredittkortselskap. Det må legges til grunn at også andre betalingsmåter enn kontanter eller kredittkort vil omfattes, så lenge vilkåret om samtidig oppgjør med leveringen er oppfylt. Som eksempel kan nevnes betaling via mobiltelefon, med e-penger eller utenlandske løsninger som Paypal. Forskuddsbetaling vil derimot ikke omfattes av definisjonen.

3.3.2 Krav til kassaapparat

Det følger av bokføringsforskriften § 5-3-2 første ledd at bokføringspliktige skal registrere kontantsalg fortløpende på kassaapparat, terminal eller annet likeverdig system med mindre annet er bestemt i forskriften.

[4] Se også informasjon på www.altinn.no

3.3.3 Summeringsstrimler (kassaruller)

Kontantsalg skal dokumenteres med daterte, nummererte summeringsstrimler (kassaruller) eller tilsvarende rapporter fra kassaapparatet, jf. bokføringsforskriften § 5-3-2 første ledd. Kassarullene skal inneholde opplysninger om alle salg som har funnet sted, jf. kapittel 3.3.4. Det fremgår av § 5-3-2 første ledd at summeringsstrimlene skal angi klokkeslett fra hvert enkelt salg samt at korreksjonsposter skal angis med bl.a. beløp og årsak.

3.3.4 Kvittering fra kassaapparat

Kassaapparatet skal kunne skrive kvittering til kunden for hvert enkelt salg, jf. bokføringsforskriften § 5-3-2 annet ledd. Det er videre et krav om at beløpet som registreres på kassaapparatet skal være lett synlig for kunden, med mindre dette er vanskelig gjennomførbart. Dersom beløpet som registreres på kassaapparatet ikke er lett synlig, skal kvittering alltid skrives ut. Dette vil typisk kunne gjelde i et serveringslokale, hvor kelneren tar opp bestilling ved bordene, og presenterer en regning/kvittering når gjesten skal forlate serveringsstedet. I slike tilfeller vil kassaapparat/terminal ofte stå et annet sted i lokalet enn der gjesten sitter.

Etter de norske reglene er det dermed ikke noe absolutt krav om å skrive ut kvitteringer fra kassaapparatet.

Når det gjelder innhold på kvitteringen vises det til de generelle kravene i bokføringsforskriften § 5-1-1 flg., jf. kapittel 3.2 ovenfor. I tillegg til tidspunkt for levering av ytelsen (dato) skal det ved kontantsalg også angis klokkeslett, jf. kravet om at dette skal fremgå av selgerens gjenpart (kassarullen). Ved kontantsalg fra detaljist er det et unntak fra kravet om å angi kjøper, jf.§ 5-1-2 annet ledd. Dette unntaket gjelder imidlertid ikke når

- kjøperen er bokføringspliktig og varen eller tjenesten er beregnet for videresalg eller direkte innsats i produksjon eller tjenesteleveranse, eller
- betalingen skjer med kontanter for et beløp på kr 40 000 eller mer, inkl. mva.

Dersom det selges slike varer og tjenester, kan kravet til å angi kjøper løses ved at kjøpers navn mv. registreres i kassasystemet, eller ved at det utstedes tilleggsdokumentasjon. Slik tilleggsdokumentasjon kan være en særskilt kvittering med kjøpers navn hvor det henvises til den kvitteringen som er skrevet ut fra kassaapparatet. Disse to dokumentene vil da til sammen tilfredsstille kravet til salgsdokumentasjon.

Ved kontantsalg av andre varer og tjenester enn videresalgsvarer mv. vil det etter dette være følgende krav til kvitteringen:

1. Nummer på kvittering
2. Dato for utstedelse
3. Selgernes navn og organisasjonsnummer (eventuelt etterfulgt av bokstavene MVA)
4. Ytelsens art og omfang
5. Leveringsdato og klokkeslett
6. Leveringssted
7. Vederlag og betalingsforfall
8. Eventuell merverdiavgift og andre avgifter.

De særskilte kravene som gjelder ved salg av klimakvoter gjentas ikke her, da det antas at slikt salg ikke skjer kontant.

3.3.5 Dagsoppgjør

Krav til dagsoppgjør er regulert i bokføringsforskriften § 5-3-3. Det er krav om at det daglig skal utarbeides daterte, nummererte summeringsstrimler (Z-rapporter) eller tilsvarende rapporter over opplysninger som er registrert på kassaapparatet. Dette kan skje ved at opplysningene lagres i systemet, slik at rapportene til enhver tid kan skrives ut, eller ved at rapportene skrives ut i forbindelse med den daglige opptellingen av kassa. Z-rapportene vil være en oppsummering av alle transaksjoner som er registrert i løpet av dagen. Det er krav om at klokkeslettet for utkjøring fra kassaapparatet skal fremgå av rapportene.

Dokumentasjon av kontantsalget sammenholdt med daglig opptelling av kassabeholdning skal dateres og det skal fremgå hvem som har foretatt opptellingen av kassabeholdningen. Eventuelle differanser skal forklares.

3.3.6 Systembeskrivelse

Det følger av bokføringsforskriften § 5-3-4 at det skal foreligge en lettfattelig systembeskrivelse av kassasystemets oppbygging og funksjoner. Ut over dette gir regelverket ingen klare føringer eller begrensninger mht. hvilke funksjoner som kan ligge i et kassasystem.

3.3.7 Særskilte krav til enkelte bransjer

I bokføringsforskriften kapittel 8 er det særskilte regler og tilleggsbestemmelser for enkelte næringer og bransjer. Det redegjøres i det følgende for enkelte av disse reglene.

3.3.7.1 Bokføringsforskriften § 8-2 Taxinæring

Denne bransjen har krav om å registrere kontantsalget ved bruk av taksameter og skal dokumentere kontantsalget ved bruk av skiftlapper, jf. §§ 8-2-1 og 8-2-2.

Det er ellers grunn til å merke seg forskrift 1. oktober 2009 nr. 1226 om krav til taksametre.[5] Forskriften innebærer en rekke konstruksjons- og funksjonskrav mv. samt krav til installasjon og bruk av taksametre. Taksametre som kjøpes etter 1. januar 2010 skal være i samsvar med forskriften. For taksametre som er tatt i bruk før 1. januar 2010 er det en overgangsperiode på 2 år. Det betyr at virksomheter som har slike taksametre må etterkomme kravene innen 1. januar 2012.

Taksametre som selges eller tilbys for salg skal ha gyldig samsvarsvurdering etter bestemmelsene i forskrift 20. desember 2007 nr. 1723 om målenheter og måling kapittel 4. Denne samsvarsvurderingen utføres av et teknisk kontrollorgan, jf. forskrift om krav til taksametre § 3. Det finnes ingen tekniske kontrollorgan i Norge for taksametre. På

[5] Forskriften er fastsatt av Justervesenet med hjemmel i lov 26. januar 2007 nr. 4 om målenheter måling og normaltid §§ 7, 8, 10, 12, 13, 15, 19 og 30 og forskrift 20. desember 2007 nr. 1723 om målenheter og måling §§ 1-2, 5-1 og 5-2. **EØS-henvisninger:** EØS-avtalen vedlegg II kap. IX nr. 27b (direktiv 2004/22/EF) og kap. XIX nr. 1 (direktiv 98/34/EF).

Justervesenets hjemmeside er det lagt ut lenke til teknisk kontrollorgan i Europa. Samsvarserklæringen skal ligge i bilen.

Taksametre skal videre til enhver tid ha gyldig godkjenning under bruk etter bestemmelsene i forskrift om måleenheter og måling kapittel 5. Godkjenning og fornying av godkjenning foretas av Justervesenet. Gyldighetsperioden for godkjenning av taksametre er ett år. Det vises til forskrift om krav til taksametre § 4. Under installasjonskontrollen vil det bli kontrollert at taksameteret er plombert og sikret, at det er av en godkjent type og at det oppfyller krav til nøyaktighet. På Justervesenets hjemmeside er en installasjonskontroll anslått til å ta ca 1 time og oppgitt til å koste kr 2 060[6]. Justervesenets kontrollmerke skal sitte synlig i bilen.

Overtredelse av bestemmelsene i forskrift om krav til taksametre kan medføre overtredelsesgebyr, jf. forskriften § 39.

Justervesenet har gitt ut en informasjonsbrosjyre om krav til taksametre. Herfra gjengis en oversikt over hvem som har ansvar for hva av hhv. produsent og leverandør av taksametre samt løyvehaver:

> *"**Produsent av taksametre er ansvarlig for:***
> *• at taksameteret oppfyller de tekniske kravene, inkludert nasjonale tilleggskrav.*
> *• å utstede en samsvarserklæring som erklærer at taksameteret oppfyller de relevante kravene.*
> *• at påkrevde opplysninger inkludert samsvarsmerking påføres taksameteret, og at påkrevde og relevante opplysninger følger taksameteret.*
>
> ***Leverandør av taksametre er ansvarlig for:***
> *• å bare selge godkjente taksametre.*
> *• at påkrevde og relevante opplysninger følger taksameteret.*
>
> ***Løyvehaver er ansvarlig for:***
> *• at det bare brukes taksameter som er godkjent i henhold til kravene i forskriften.*
> *• at installasjonen av taksameteret i kjøretøyet er godkjent av Justervesenet før bruk (se installasjonskontroll).*
> *• at taksameter under bruk til enhver tid har gyldig godkjenning av Justervesenet (se kontroll under bruk)."*

3.3.7.2 Bokføringsforskriften § 8-3 Hårpleie, frisørvirksomhet og skjønnhetspleie

Det følger av § 8-3-2 at denne bransjen har krav om at Z-rapporten eller tilsvarende rapport skal vise omsetning per ansatt, fordelt på varesalg og behandlingsinntekter.

[6] Se nærmere Justervesenets hjemmeside: http://www.justervesenet.no/Modules/theme.aspx?ObjectType=Article&ElementID=1695&Category.ID=1192

3.3.7.3 Bokføringsforskriften § 8-5 Serveringssteder

I bokføringsforskriften § 8-5 er det særskilte regler for serveringssteder som serverer alkohol. Det følger av § 8-5-3 at slike serveringssteder skal skrive ut Z-rapporten eller tilsvarende rapport ved *dagens slutt*. Det er imidlertid ikke noe krav om at selve dagsoppgjøret skal skje ved dagens slutt, kun at det skal foretas daglig.

Det er videre et krav om at omsetningen skal kunne spesifiseres på bestemte varegrupper.

3.3.8 Unntak fra kravet til bruk av kassaapparat ved kontantsalg

3.3.8.1 Ambulerende eller sporadisk kontantsalg under 3 G

Det føler av bokføringsforskriften § 5-4 første og annet ledd at bokføringspliktige som driver ambulerende eller sporadisk kontantsalg som ikke overstiger 3 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) i løpet av et regnskapsår, kan benytte følgende løsninger for å dokumentere kontantsalget (som alternativ til kassaapparat):

- føre salget fortløpende i innbundet bok, der sidene er forhåndsnummererte, eller
- daterte forhåndsnummererte salgsbilag, herunder forhåndsnummererte billetter (rabatter eller fribilletter mv skal også fremgå).

Dette er ikke et generelt unntak for bokføringspliktige med lavt kontantsalg, jf. at det er to kumulative vilkår som må være oppfylt:

- kontantsalget må enten skje ambulerende eller sporadisk, og
- kontantsalget kan ikke overstige 3 G (p.t. kr 237 640).

3.3.8.2 Oppsøkende salg til publikum på idrettsarrangementer, konserter og lignende

Ved salg til publikum på idrettsarrangementer, konserter og lignende, kan daglig salg for hver enkelt selger registreres som ett beløp på kassaapparatet, og det kan unnlates å skrive ut kvittering til kunden, jf. § 5-4 tredje ledd. Det fremgår av NOU 2002:20 ”Ny bokføringslov” at det her er tenkt på situasjoner hvor selgeren oppsøker kundene for salg. Denne avgrensningen er foreslått presisert i delrapport III, se kapittel 3.3.9 nedenfor. Dersom denne ambulerende omsetningen overstiger 3 G må en slik virksomhet ha kassaapparat, men det vil ikke være krav om fortløpende registrering på kassaapparatet.

Dokumentasjonen av kontantsalget skal vise ut- og innleverte kontanter til selger. Oppgjørene skal telles og signeres av to personer. Denne metoden kan også benyttes der hvor det ikke er krav om å benytte kassaapparat (ambulerende salg under 3 G), og fremstår som et ytterligere alternativ i forhold til å dokumentere kontantsalget i innbundet bok eller ved daterte nummerert salgsbilag, jf. kapittel 3.3.8.1.

3.3.8.3 Inngangspenger og garderobeavgift

I bransjereglene for serveringssteder er det et unntak fra kravet til å benytte kassaapparat for inngangspenger og garderobeavgift, jf. bokføringsforskriften § 8-5-4. Det er ingen beløpsmessige begrensninger knyttet til dette unntaket. Slik omsetning kan dokumenteres med gjenpart av forhåndsnummererte billetter. Det er stilt enkelte tilleggskrav til billettsystemet. Det skal dokumenteres gjester som gis fri adgang og/eller fri garderobe på grunnlag av

medlemskap eller lignende. I delrapport III er det foreslått å utvide dette unntaket, slik at det ikke bare gjelder serveringssteder.

3.3.9 Forslag til regelendringer, Bokføringsstandardstyrets delrapport III

I delrapport III fra Bokføringsstandardstyret er det foreslått en rekke endringer i bestemmelsene om dokumentasjon av kontantsalg. Endringsforslagene innebærer dels en forskriftsregulering av en etablert, akseptert praksis, jf. uttalelser fra Skattedirektoratet og Bokføringsstandardstyret, dels et ønske om å samle alle bestemmelsene om kontantsalg under én paragraf, § 5-3 (§§ 5-3-1 til 5-3-6), og dels enkelte nye forslag til unntaksbestemmelser mv. etter bl.a. innspill fra enkelte organisasjoner. I tillegg er det foreslått nye unntak fra kravet til å angi kjøper ved kontantsalg, samt enkelte presiseringer og nye regler knyttet til dokumentasjon av opplæring og tilbakebetalinger til kunder.

Forslaget til nye regler har vært på høring, jf. høringsbrev av 8. juni 2009, men er fortsatt til behandling i Finansdepartementet. Forslagene er innarbeidet i utkastet til nytt kapittel 5a i bokføringsforskriften, jf. kapittel 12.4 nedenfor.

Forslagene til nye bestemmelser i bokføringsforskriften gjengis i det følgende:

> Nye annet og tredje ledd i § 5-3-1 skal lyde:
>
> *Med betalingskort menes debetkort, kreditkort og faktureringskort.*
>
> *Med kontanter menes andre betalingsmidler enn betalingskort.*
>
> § 5-3-2 skal lyde:
>
> § 5-3-2. Kassaapparat mv.
>
> Bokføringspliktige skal registrere kontantsalg fortløpende på kassaapparat, terminal eller annet likeverdig system og dokumentere kontantsalget ved daterte, nummererte summeringsstrimler (kassaruller) eller tilsvarende rapport, med mindre annet er bestemt i denne forskrift. *Tilsvarende skal all registrering som har skjedd i forbindelse med opplæring dokumenteres.* Det skal *videre* foreligge dokumentasjon av korreksjonsposter med angivelse av beløp *og* årsak. *Dersom korreksjonen gjelder tidligere registrert salg, skal det foreligge ytterligere dokumentasjon som underbygger korreksjonen. Tilbakebetaling til kunde skal dokumenteres med kundens signatur.*
>
> Ny § 5-3-2a skal lyde:
>
> *§ 5-3-2a. Krav til salgsdokument*
>
> Kassaapparatet skal kunne skrive *salgsdokument* (kvittering) til kunden for hvert salg og beløpet som registreres skal være lett synlig for kunden med mindre det er vanskelig gjennomførbart. Kvittering skal alltid skrives ut når beløpet som registreres på kassaapparatet ikke er lett synlig.
>
> *Kvittering skal, med de unntak som følger av tredje og fjerde ledd, inneholde de opplysninger som følger av bokføringsforskriften § 5-1 (§§ 5-1-1 til 5-1-8). Kvitteringen skal dessuten angi klokkeslett for salget.*
>
> *Selger kan fravike krav om angivelse av kjøper, jf. § 5-1-1 nr. 2, ved kontantsalg fra detaljist. Dette gjelder likevel ikke når kjøper er bokføringspliktig, herunder når en ansatt kjøper på vegne av sin bokføringspliktige arbeidsgiver, og varen eller tjenesten er beregnet for videresalg eller som direkte innsatsfaktor i produksjon eller tjenesteleveranse, med mindre*

a. *betalingen skjer med kontanter og beløpet ikke overstiger kr 1.000 inklusive merverdiavgift og kjøpet ikke gjelder drivstoff til bruk i person- og varetransport, eller*
b. *betalingen skjer med den bokføringspliktiges betalingskort og beløpet ikke overstiger kr 2.000 inklusive merverdiavgift.*

Unntaket gjelder heller ikke ved kontantsalg der vederlaget er på kr 40.000 eller mer inklusive merverdiavgift og det betales med kontanter. Selger plikter i alle tilfelle å angi kjøper på dennes kvittering dersom kjøper ber om dette, jf. § 5-5 annet ledd. I slike tilfeller skal selger signere og stemple kvitteringen.

Ved kontantsalg fra detaljist kan enkeltinnslag angis per varegruppe dersom detaljert beskrivelse av art, jf. § 5-1-1 nr. 3, vanskelig lar seg gjennomføre. Selger plikter i slike tilfeller å utstede ytterligere spesifikasjon dersom kjøper ber om dette.

§ 5-3-3 første ledd skal lyde:

Det skal daglig utarbeides daterte nummererte summeringsstrimler (« z-rapporter ») eller tilsvarende rapporter over opplysninger som er registrert på kassaapparat, terminal eller likeverdig system*, herunder skal rapportene angi korreksjonsposter med årsak, beløp og antall poster, samt registreringer i forbindelse med opplæring*. Dette kan skje enten ved at opplysningene lagres i systemet, slik at rapportene til enhver tid kan skrives ut, eller ved at rapportene skrives ut ved daglig opptelling av kassabeholdning. Klokkeslett for utkjøring fra kassaapparatet skal fremgå av rapportene.

§ 5-3-5. *Gevinst og underholdningsautomater* oppheves.

§ 5-4 skal lyde:

§ 5-4. Unntak fra kravene om dokumentasjon av kontantsalg

§ 5-4-1. Ambulerende og sporadisk kontantsalg

For bokføringspliktige som driver ambulerende eller sporadisk kontantsalg som ikke overstiger 3 ganger folketrygdens grunnbeløp i løpet av et regnskapsår for så vidt gjelder denne virksomheten, gjelder ikke kravene i § 5-3-2. Bokføringspliktige som nevnt i første punktum kan dokumentere kontantsalg fortløpende i innbundet bok, der sidene er *forhåndsnummerert, ved* gjenpart av daterte forhåndsnummererte salgsbilag *eller ved oppstilling over ut- og innleverte varer og kontanter. Oppstillingen skal være datert og signert. Det skal skrives ut kvittering dersom kunden ber om det. Plikten til nummerering av salgsbilag gjelder ikke konkursbo som nevnt i § 1-1.*

Som daterte, forhåndsnummererte salgsbilag etter første ledd annet punktum, regnes også forhåndsnummererte billetter. Det skal fremgå av salgsbilaget i hvilken grad det er gitt rabatt eller fribillett. Hvis rabatt eller fribillett er gitt på grunnlag av medlemskap eller lignende, skal det opplyses om dette.

§ 5-4-2. Oppsøkende salg til publikum

Ved *oppsøkende* salg til publikum på idrettsarrangementer, konserter og lignende, kan daglig salg fra hver enkelt selger registreres som ett beløp på kassaapparat, og det kan unnlates å skrive ut kvittering til kunden. Ved registrering som nevnt i første punktum og for bokføringspliktige som ikke har plikt til å benytte kassaapparat, må dokumentasjonen av kontantsalget vise ut- og innleverte *varer og* kontanter. Oppgjørene skal telles og signeres av to personer.

§ 5-4-3. Salg fra automater

Salg fra automater kan dokumenteres med avstemming mellom opptelte kontanter og registrerte salg etter automatens telleverk, eller beregnet salg ut fra andre registrerte opplysninger i automaten. Dersom automaten ikke registrerer slike opplysninger kan salget dokumenteres med lister som viser beregnet salg ut fra endring i varebeholdning.

§ 5-4-4. Salg fra andre ubetjente salgssteder

Salg fra andre ubetjente salgssteder kan dokumenteres med forhåndsnummererte konvolutter eller innbundet bok der sidene er forhåndsnummererte. Dokumentasjonen skal inneholde opplysninger om ytelsens art og omfang, dato og vederlag. Salg av varer kan alternativt dokumenteres med lister som viser beregnet salg ut fra endring i varebeholdning.

§ 5-4-5. Dokumentasjon av inngangspenger og garderobeavgift

Inngangspenger og garderobeavgift kan dokumenteres med gjenpart av forhåndsnummererte billetter der det klart fremgår hva gjesten har betalt og hva betalingen gjelder. Billettsystemet må også kunne dokumentere gjester/*kunder* som gis fri adgang og/eller fri garderobe på grunnlag av medlemskap eller lignende. Det skal daglig utarbeides en rapport over omsetningen basert på antall solgte billetter.

§ 5-4-6. Dagsoppgjør mv.

Ved salg som nevnt i §§ 5-4-1, 5-4-2 og 5-4-5 skal det foretas daglig opptelling av kassabeholdning som skal sammenholdes mot salgsdokumentasjonen. Ved salg som nevnt i §§ 5-4-3 og 5-4-4 kan avstemming mot salgsdokumentasjon skje på det tidspunktet den bokføringspliktige oppsøker salgsstedet, forutsatt at kassabeholdningen er tilfredsstillende sikret i mellomtiden. Oppgjørene skal dateres og det skal fremgå hvem som har foretatt opptelling av kassabeholdningen. Eventuelle differanser skal forklares.

§ 5-4-6. Dispensasjon

Departementet kan i særlige tilfeller gjøre ytterligere unntak fra kravet til kassaapparat i *§ 5-3-2.*

3.4 Oppbevaring av regnskapsmateriale

Det følger av bokføringsloven § 13 annet ledd første punktum, jf. første ledd nr. 3, at dokumentasjon av bokførte opplysninger skal oppbevares i 10 år etter regnskapsårets slutt. Når det gjelder kontantsalg er det daterte, nummererte summeringsstrimler (kassaruller) eller tilsvarende rapport, jf. bokføringsforskriften § 5-3-2 første ledd, som dokumenterer de enkelte transaksjonene med kundene. Registreringene på disse rapportene tilsvarer kundens kvittering. Det er imidlertid ikke noe krav at hver enkelt transaksjon skal bokføres ved kontantsalg. Det er tilstrekkelig at det enkelte dagsoppgjøret, jf. kapittel 3.3.5, bokføres.

Det følger av dette at både ”kassaruller” eller tilsvarende rapport, samt dagsoppgjør (inkl. Z-rapport) skal oppbevares i 10 år etter regnskapsårets slutt.

Den bokføringspliktige står imidlertid i utgangspunktet fritt til å velge oppbevaringsmedium.

Bokføringsloven § 13 tredje og fjerde ledd gir, uavhengig av oppbevaringsmedium, noen grunnleggende føringer for oppbevaringen:

> *Oppbevaringspliktig regnskapsmateriale skal oppbevares ordnet og være betryggende sikret mot ødeleggelse, tap og endring. Regnskapsmaterialet skal kunne fremlegges for offentlig kontrollmyndighet i hele oppbevaringstiden i en form som muliggjør etterkontroll.*
>
> *Regnskapsmaterialet skal være tilgjengelig i lesbar form og skal kunne skrives ut på papir i hele oppbevaringsperioden.*

Videre følger det av bokføringsforskriften § 7-2 at det skal foreligge en sikkerhetskopi av regnskapsmateriale som oppbevares elektronisk.

Det følger av dette at det ikke er noe absolutt krav om at det skal tas utskrift av summeringsstrimler mv. fra kassaapparatet for oppbevaring på papir. Også selve dagsoppgjøret kan dokumenteres elektronisk, gitt at det fremgår hvem som har foretatt opptellingen av kassen.

Regnskapsmaterialet skal som hovedregel oppbevares i Norge, jf. bokføringsloven § 13 annet ledd. I bokføringsforskriften §§ 7-4 og 7-5, er det gitt enkelte unntak fra dette kravet. Bl.a. er det åpnet opp for at elektronisk regnskapsmateriale også kan oppbevares i Danmark, Finland, Island og Sverige dersom det er elektronisk tilgang fra terminal eller lignende i Norge. Det vises til bokføringsforskriften § 7-5, jf. forskrift 3. juni 2010 nr. 759 om oppbevaring av elektronisk regnskapsmateriale i andre EØS-land.

3.5 Kontrollhjemler og sanksjonsbestemmelser

3.5.1 Kontrollhjemler

Det er ingen særskilte hjemler for kontroll av kassasystemer. Dette faller inn under de vanlige kontrollhjemlene i ligningsloven § 4-10 og merverdiavgiftsloven § 15-11. I ligningsloven § 4-10 nr. 1 bokstav a og merverdiavgiftsloven § 15-11 første ledd er det spesifisert at kontrollmyndighetene også skal ha tilgang til elektroniske programmer og programsystemer. Tilrettelegging for kontroll av kassasystemer krever i dag spesialkompetanse for å foreta kopiering av data fra kassasystemer mv.

I kapittel 4.1.1.5 og 4.1.1.6 nedenfor redegjøres det for svenske skattemyndigheters adgang til å utføre såkalte tilsyn og særskilte kontrollhandlinger. Slike kontrollhandlinger kan foretas også i Norge med hjemmel i ligningsloven § 4-10 og merverdiavgiftsloven § 15-11.

3.5.2 Bokføringspålegg og tvangsmulkt

Ligningsloven §§ 3-6 nr. 1, 4-13 og 10-6, merverdiavgiftsloven §§ 15-12 og 21-1 og lov 17. juni 2005 nr. 67 om betaling og innkreving av skatte- og avgiftskrav (skattebetalingsloven) §§ 5-13a, 5-15 første ledd og 5-16 har bestemmelser om bokføringspålegg og tvangsmulkt. Reglene slår for det første fast at skattekontoret kan pålegge bokføringspliktige å oppfylle sin plikt til å innrette bokføringen, spesifikasjonen, dokumentasjonen og oppbevaringen av regnskapsopplysninger i samsvar med bokføringsreglene. I tillegg kan skattekontoret ilegge den som ikke har etterkommet et slikt bokføringspålegg innen en fastsatt frist, en daglig løpende tvangsmulkt frem til utbedring skjer. Tvangsmulkt er således ingen straff for

konstaterte lovovertredelser i forbindelse med et bokettersyn eller annen kontroll, men en økonomisk reaksjon som kan iverksettes dersom den bokføringspliktige ikke gjennomfører de tiltak som følger av et bokføringspålegg innen den fastsatte fristen.

Det er lovregulert at det skal settes en frist for oppfyllelse av bokføringspålegg og at denne minimum skal være fire uker og ikke lengre enn ett år. Ifølge Skattedirektoratets retningslinjer[7] skal normalfristen være to måneder. Minimumsfristen på fire uker skal benyttes for de helt enkle forhold. Et eksempel i retningslinjene på når minimumsfristen kan benyttes er en mindre virksomhet som driver kontantsalg med få varer og som ikke benytter kassaapparat.

3.5.3 **Straff**

Det er i dag ikke forbudt å selge kassasystemer med en funksjonalitet som gjør det enkelt for brukerne å skjule kontantsalg. Manglende lovbestemmelser på området fører til at det heller ikke er mulig å pålegge selskapet å endre oppsettet på kassasystemet, og det er heller ikke adgang til å kreve at leverandørene fjerner uønsket funksjonalitet.

Bokføringspliktige kan i dag eventuelt straffes for skattesvik etter ligningsloven §§ 12-1 og 12-2, merverdiavgiftsunndragelser etter merverdiavgiftsloven § 21-4, brudd på regnskapslovgivningen etter regnskapsloven § 8-5 eller brudd på bokføringslovgivningen etter bokføringsloven § 15. Leverandører av kassasystem kan straffes for medvirkning etter de samme bestemmelsene. Ligningslovens skyldkrav er forsett eller grov uaktsomhet, mens det etter merverdiavgiftsloven kreves forsett for å idømme fengselsstraff (simpel uaktsomhet er tilstrekkelig for å idømme bøter, se merverdiavgiftsloven § 21-4 fjerde ledd). Etter regnskapsloven og bokføringsloven kreves det forsett eller simpel uaktsomhet.

Å handle med forsett betyr normalt å gjøre noe med vilje. Forsett foreligger dersom gjerningsmannen i gjerningsøyeblikket enten a) med hensikt utførte (medvirkningen til) skatteunndragelse, b) regnet skatteunndragelse som en sikker eller overveiende sannsynlig følge av handlingen eller c) traff en bevisst beslutning om at han – i tillegg til å foreta handlingen – også ville ha foretatt handlingen selv om den straffbare skatteunndragelsen utilsiktet skulle bli følgen av handlingen (dolus eventualis). Det er imidlertid ikke tilstrekkelig for forsett at gjerningsmannen måtte ha forstått at skatteunndragelse kunne ha blitt resultatet, eller at han ville ha akseptert dette, dersom han hadde tenkt seg om.

For å dømmes for medvirkning til skatteunndragelse må det foreligge en viss aktivitet fra leverandørens side. Leverandøren må normalt ha bistått kunden med å endre salgsdataene, eller i hvert fall ha vist kunden hvordan kunden selv kan gjøre dette. I Oslo tingretts dom 4. februar 2010 (stadfestet ved Borgarting lagmannsretts beslutning 24. mars 2010) ble leverandøren av et dataprogram som muliggjorde produksjon av falske skiftlapper for et stort antall drosjeeiere dømt for medvirkning. Leverandøren "…hadde etter lagmannsrettens syn også en nøkkelrolle i den kriminelle virksomheten. Man kan vanskelig tenke seg at denne typen forbrytelse hadde latt seg gjennomføre uten spesialtilpasset software, og [leverandøren] bidro med sin kompetanse som dataingeniør – ikke bare ved å levere et dataprogram ved en anledning, men ved å bistå [A] over en periode på ca 9 år og levere til sammen 40 oppdaterte og mer avanserte versjoner av programvaren. Den eneste hensikt med leveransene var, i alle fall fra 1998 og fremover, å maksimere og profesjonalisere den kriminelle aktiviteten."

[7] SKD melding nr. 10/08 av 13. juni 2008

Det er vanskelig å se for seg at separat programvare som er utviklet for å minske registrert omsetning (zappere) og skjult funksjonalitet i selve kassasystem-programvaren (phantom-ware) har noe annet formål enn en ulovlig manipulering av salgstallene. For en nærmere redegjørelse for zappere og phantom-ware vises det til beskrivelsen nedenfor i kapittel 7.1.1. Ved å selge slik programvare til en kunde, må derfor leverandøren kunne sies å akseptere at det er overveiende sannsynlig at kunden vil bruke programvaren til å unndra skatter og avgifter. Det kan derfor legges til grunn at leverandørene av slik programvare vil kunne straffes for medvirkning til skatteunndragelser etter ligningsloven og merverdiavgiftsloven[8]. Enhver rimelig tvil med hensyn til om forsett foreligger, skal imidlertid komme tiltalte til gode. I praksis kan det være problematisk å føre tilstrekkelig bevis for medvirkning i slike tilfeller.

4 Regelverket i enkelte andre land

4.1 Sverige

4.1.1 Lov om kassaregister

Sverige innførte en godkjenningsordning for kassasystemer ved lag om kassaregister m.m. (kassaregisterlagen) av 14. juni 2007 (SFS 2007:592). Loven trådte i kraft fra 1. januar 2010. Nedenfor omtales sentrale bestemmelser i loven.

4.1.1.1 Lovens virkeområde

Loven gjelder i utgangspunktet alle næringsdrivende som selger varer eller tjenester mot kontant betaling, herunder betaling med kontokort, se 2 § i loven, jf. 6 §. I 3 § i loven er det gitt følgende unntak:

1. utbetydelig kontantsalg
2. ikke skattepliktig kontantsalg
3. taxitrafikk, jf. yrkestrafiklagen
4. distansesalg eller hjemmesalg, jf. distans- och hemförsäljningslagen
5. varer og tjenester fra vareautomat og lignende
6. automatspill, jf. lagen om anordnande av visst automatspel eller lotterilagen
7. torg- og marknadshandel, jf. lagen om särskilt skattekontroll av torg- och marknadshandel m.m.

Grensen for ubetydelig kontantsalg fremgår ikke av lov eller forskrift. I Skatteverkets ”allmänna råd” SKV A 2009:02 gis det anvisning på at salg som ikke overstiger fire ”prisbasbelopp” inklusive moms i løpet av et regnskapsår anses som ubetydelig kontantsalg. For 2011 utgjør dette SEK 171 200.

4.1.1.2 Registrering i kassaregister

Kassaregisterlagen 9 § krever at alt salg og annen løpende anvendelse skal registreres. Ved hvert salg skal kvittering skrives ut og tilbys kunden.

[8] Se som eksempel fra utlandet en svensk dom vedrørende Restodata

Loven 10 § krever videre at alle registreringer (salg og løpende anvendelse) skal vises i kassaregisteret. Det samme gjelder programmeringer og innstillinger. Det vises for øvrig til omtale nedenfor av Skatteverkets föreskrifter om användning av kassaregister i kapittel 4.1.2.2.

4.1.1.3 Meldeplikt

Etter kassaregisterlagen 11 § har den enkelte næringsdrivende plikt til å rapportere de kassaapparatene som finnes i virksomheten til Skatteverket. Også senere endringer skal rapporteres. Nærmere bestemmelser er gitt i Skatteverkets föreskrifter om användning av kassaregister, jf. kapittel 4.1.2.2.

4.1.1.4 Sertifisering og teknisk kontroll

Kassaregisteret skal være sertifisert enten av et organ som er akkreditert etter lag (1992:1119) om teknisk kontroll (se 12 §) eller av tilsvarende organ i et annet EØS-land (se 14 §). Dette organet skal også foreta en teknisk kontroll av kassaregisteret. Se dog nedenfor i kapittel 4.1.2.1 om unntak fra krav om sertifisering.

4.1.1.5 Tilsyn

Skatteverket fører tilsyn med næringsdrivende som er pålagt å ha kassaapparat. Tilsynet skjer normalt uten at den næringsdrivende er underrettet på forhånd. Tilsynet skal skje slik at det ikke medfører større kostnader eller ulemper for brukerstedet enn nødvendig, jf. 16 §.

Tilsyn innebærer i de aller fleste tilfellene at man kontrollerer at sertifisert kassaapparat og kontrollenhet er anskaffet og at det er identisk med det kassaapparatet som er registrert hos Skatteverket. I enkelte tilfeller kontrolleres også om kontrollkoden som genereres i kontrollenheten er korrekt og at kassaapparatet oppfyller kravene i lov og forskrift.

4.1.1.6 Særskilte kontrollhandlinger

Denne formen for kontroll er en mellomting mellom bokettersyn og tilsyn. Skatteverket kan ved uvarslet kontroll foreta kundetelling, kontrollkjøp, kvitteringskontroll og kassatelling. Målet med denne type kontroll er å finne ut om og hvordan kassaapparat er benyttet, samt å fange opp de tilfellene der næringsdrivende ikke registrerer salg på en riktig måte.

Som følge av slike særskilte kontrollhandlinger har en del næringsdrivende blitt ilagt kontrollavgift, se nærmere om denne nedenfor i kapittel 4.1.1.7. Hovedsakelig har kontrollavgift blitt ilagt fordi man i butikken ikke har tilbudt kunden kvittering, eller at man har hatt salg uten å registrere det på kassaapparatet.

4.1.1.7 Kontrollavgift

Dersom tilsyn eller særskilte kontrollhandlinger avdekker mangler, kan Skatteverket med hjemmel i 24 § ilegge en kontrollavgift dersom:

- næringsdrivende ikke har kassaapparat

- kassaapparatet ikke oppfyller kravene i loven 10 eller 12 §§ eller i forskrifter til loven
- næringsdrivende ikke har meldt fra om type kassaapparat eller endringer til Skatteverket
- kravet om oppbevaring av journalminne m.m. jf. 23 § ikke er oppfylt
- brukerstedet ikke tilbyr kundene kvittering
- næringsdrivende ikke registrer salg og løpende anvendelse i kassaregisteret.

Kontrollavgiften er SEK 10 000. Hvis næringsdrivende innen ett år gjør seg skyldig i en ny overtredelse, kan det ilegges en avgift på SEK 20 000.

4.1.1.8 Tvangsmulkt

Skatteverket har også hjemmel for å ilegge tvangsmulkt dersom det er grunn til å tro at påleggene som gis ellers ikke vil bli fulgt, jf. 29 §. Det følger av 28 § at det ikke skal gis kontrollavgift for overtredelser hvor det ilegges tvangsmulkt.

4.1.1.9 Unntak fra loven i enkelttilfeller

Skatteverket kan i enkeltvedtak gi unntak fra loven dersom behovet for skattekontroll kan gjennomføres på annen måte eller det av tekniske årsaker vil være urimelig å pålegge visse plikter. Skatteverket har utstedt ”allmänna råd” SKV A 2009:3 som presiserer hva som menes med at skattekontrollen kan gjennomføres på en annen måte.

Skatteverket har per juni 2010 mottatt ca 9 000 søknader om unntak hvorav 6 500 er innvilget. Disse har blitt innvilget unntak på grunnlag av at skattekontrollen kan gjennomføres på annen måte og ikke på grunn av tekniske årsaker. Unntakene vil bli vurdert igjen om tre år, og man regner med at unntakene blir færre.

Skatteverket har i denne prosessen gjennomført utredninger av hvordan internkontrollen fungerer hos de søkende foretakene. Ettersom hvert enkelt foretak må søke, også de som inngår i store kjeder, kan en søknadsutredning gi grunnlag for unntak for mange foretak. Eksempelvis tilhører 1 500 av de 6 500 foretakene som har fått unntak en av de store dagligvarekjedene. De fleste store foretak og kjeder innen kontanthandel har søkt og fått unntak, mens noen få har valgt å anskaffe sertifiserte kassaapparat.

4.1.2 Forskrifter til loven om kassaregister

Med hjemmel i kassaregisterlagen 31 § er Skatteverket delegert myndighet til å gi forskrifter om krav til kassasystem, teknisk kontroll og bruk av kassasystem, samt unntak fra kravene til kassasystem.

Skatteverket har bl.a. stilt krav om at alle kassasystemer skal være utstyrt med en kontrollenhet. Denne enheten tilsvarer den ”svarte boksen” eller ”fiscal device” som finnes i eksempelvis Hellas og Italia. Det er også denne boksen som i praksis blir sertifisert. Et godkjent kassasystem vil da bestå av et kassaapparat som har en produsenterklæring som viser at kassaapparatet oppfyller de krav som er satt, og som er koblet til en sertifisert kontrollenhet. Se nærmere omtale i kapittel 4.1.2.3 og vedlegg 2.

Det er gitt tre forskrifter til loven om kassaregister:

- Skatteverkets föreskrifter om krav på kassaregister
- Skatteverkets föreskrifter om användning av kassaregister
- Skatteverkets föreskrifter om krav på kontrollenhet till kassaregister

4.1.2.1 Forskrift om krav til kassaregister, SKVFS 2009:1

Forskrift om krav til kassaregister omhandler de tekniske krav til hvordan et kassaapparat skal fungere og være konstruert.

Nedenfor beskrives de mest sentrale paragrafene i forskriften.

Definisjoner
I forskriften 2 § defineres fire forskjellige typer kvitteringer:
- en vanlig kassakvittering
- en opplæringskvittering når man bruker kassen i øvingsmodus
- en returkvittering når man korrigerer et tidligere betalt salg
- en proformakvittering når man tar en utskrift fra kassaregisteret med lignende opplysninger som vanlige kassakvitteringer.

Disse kvitteringene behandles på forskjellige måter i kassaapparatet og i kontrollenheten. Dersom kvitteringen ikke er en vanlig kassakvittering, skal dette fremgå tydelig av kvitteringen. For eksempel skal proformakvitteringer inneholde teksten ”Ej kvitto på køp”, jf. forskriften 22 §.

I forskriften 3 § defineres hva som menes med løpende anvendelse av kassaapparatet. Dette inkluderer:
- registrering av de enkelte salg
- utskrift av kopi av kvittering, opplæringskvittering, returkvittering og proforma kvittering,
- rettelser og endring av priser
- åpning av skuff (nullinnslag)
- utskrift av rapporter og lignende
- registrering av kontrollkode per kvittering.

Alt som er inkludert i løpende anvendelse må registreres og dokumenteres i den elektroniske journalen eller sladrerullen.

Krav til kassaapparater
Etter 7 § i forskriften skal det finnes en programvare som styrer de funksjonene som angis i forskriften. Kassaapparat skal kunne utarbeide dagsrapport i både X- og Z-modus, jf. 8 § i foreskriften. Begrepene er gamle og velkjente for de som produserer ROM-baserte kassaapparater.

I 9 § i forskriften stilles det videre krav om at kassaregisteret (med modellbetegnelse) og produsenten skal identifiseres gjennom et ”tillverkningsnummer”. Kassaapparatets programvare skal dessuten utstyres med et versjonsnummer, jf. 10 §. Både dette versjonsnummeret og opplysningene om produsenten skal være synlig.

Videre stiller 12 § i forskriften krav om at et kassaapparat ikke får være koblet til eller integrert med utstyr eller programvare som kan påvirke de funksjonene som er angitt.

Kassaapparatet skal ikke kunne fungere hvis kontrollenheten er frakoblet, jf. 13 §, 2 st.

Unntak fra krav om sertifisering
Ifølge kassaregisterloven skal et kassaapparat være sertifisert. I 14 § i forskriften er det gitt unntak fra dette kravet forutsatt at kassaapparatet er tilkoblet en sertifisert kontrollenhet. Unntaket gjelder kun dersom produsenten har avgitt en produsenterklæring for kassaapparatet.

Forskriften 32-34 §§ inneholder nærmere bestemmelser om produsenterklæring, herunder hvilket innhold den skal ha og når den skal sendes til Skatteverket. Skatteverket har utarbeidet et eget skjema (SKV 1509 ”Tillverkardeklaration”) som produsentene kan benytte. Produsenten skal dokumentere at kassaapparatet er i overensstemmelse med kravet i lov og forskrift. Skatteverket foretar ingen kontroll av om kassaregisteret oppfyller kravene. Skatteverket påser kun at alle dokumenter (testprotokoll) er fremlagt. Kassaapparater som har produsenterklæring blir publisert på Skatteverkets hjemmeside.

Kassarull og journalminne
Det fremgår av 16 § at løpende registreringer i kassaapparatet skal fremgå enten i en papirbasert kassarull (sladrerull) eller i elektronisk form (journalminne). Videre følger det av 17 § at hvis kassaapparatet har funksjon for prising av varer og tjenester, så skal det være mulig å ta frem opplysninger om aktuelle priser. Det skal dessuten fremgå av kassarullen eller journalminnet når prisene er endret.

Dokumentasjon av kassaregisterets funksjoner
Forskriften 15 § stiller krav om at det kun skal finnes funksjoner i et kassaapparat som fremgår av manualen og annen dokumentasjon.

Funksjoner som skal finnes
Forskriften 18-22 §§ lister opp en rekke funksjoner som skal finnes i et kassaapparat. Her stilles det blant annet krav til at kassaapparatet skal kunne registrere vekselkasse. Dette kompletteres med en bestemmelse i föreskrift om användning av kassaregister (SKVFS 2009:3) om at man skal registrere veksel i kassaapparatet. Bestemmelsen har sin bakgrunn i Skatteverkets kassetellingskontroller. Hvor mye som er vekselkasse er avgjørende for kontrollen. En del produsenter av kassaapparater har gjort det slik at bruker må registrere vekselkasse før man kan begynne å registrere salg. Andre har valgt å ikke lage en slik tvingende funksjon.

Om et felles kassaapparat skal håndtere flere næringsdrivende, må registreringene knyttet til den enkelte næringsdrivende kunne skilles fra hverandre.

Som tidligere nevnt kreves det også at det på kvitteringene for kopi, opplæring og proforma skal finnes en tekst der det tydelig fremgår at det er en kopi-, opplærings- eller proforma kvittering. Teksten skal være dobbelt så stor som den teksten som angir beløp og teksten skal ikke kunne endres.

Funksjoner som et kassaregister ikke skal ha
Forskriften 23-26 §§ lister opp funksjoner som ikke er tillatte i et kassaregister. Utførte registreringer skal ikke kunne endres eller fjernes. Det skal heller ikke være mulig å registrere

salg uten at en kvittering skrives ut, og det skal kun være mulig å skrive ut én kopikvittering for hvert salg.

Opplysninger på kvitteringer og i rapporter
Forskriften 28-30 §§ har utførlige bestemmelser om hvilke opplysninger som skal stå på kvitteringer og i X- og Z-rapporter.

4.1.2.2 Forskrift om anvendelse av kassaregister, SKVFS 2009:3

Forskrift om anvendelse av kassaregister omhandler hvordan et kassaapparat skal anvendes. Nedenfor beskrives de mest sentrale paragrafene.

Generelle krav om kassaregister og kontrollenhet
Generelle bestemmelser om kassaregister og kontrollenhet er gitt i 3-10 §§. Kontrollenheten skal ha kapasitet til å lagre minst fem års omsetning. Kontrollenheten skal installeres av produsenten eller en av produsentens utsendte personer. Dette gjør at forhandlere i de fleste tilfeller må reise til butikken eller restauranten for å installere kontrollenheten.

Kassaapparatet skal ha et skilt med et identifikasjonsnummer for kontrollenhet og kassaapparat. Dette skiltet sendes ut av Skatteverket etter at den næringsdrivende har meldt fra om innkjøp av kassaapparat.

Det er videre et krav etter forskriften 12 § at det skal kunne tas utskrift fra journalminne på salgsstedet.

Felles kassaregister med et annet foretak
Et foretak kan ha felles kassaapparat med et annet foretak, under forutsetning av at kassaapparatet på en sikker måte kan håndtere registreringene fra flere foretak, og at disse holdes adskilt. Det er videre et krav om at det skal benyttes en bestemt type kontrollenhet i slike tilfeller og at pengene til hvert enkelt foretak ikke blandes sammen, jf. 14 og 15 §§. Dette innebærer at hvert enkelt foretak må ha en egen ”kassaskuff”.

Løpende bruk av et kassaregister
Om et kassaapparat ikke fungerer, skal det meldes til Skatteverket ”utan dröjsmål”, jf. 19 §. Det skal ikke benyttes kassaapparat av eldre modell på salgsstedet. Det er imidlertid ingen bestemmelser som forbyr at andre type kassaapparat er plassert på salgsstedet.

For hver dag med salg skal en Z-rapport utarbeides. Rapporten skal tas ut ved salgsdagens slutt, jf. 21 §, dvs. at det ikke er adgang til å vente med å skrive ut rapporten til neste dag.

I de tilfeller penger tas ut av kassaskuffen, skal dette dokumenteres, jf. 22 §. Denne dokumentasjonen skal oppbevares ut dagen. Dette er for å sikre at en kassatelling kan gjøres på en riktig måte i tilfelle kontroll fra Skatteverket.

Bankkortkvittering og annet som ligner på en kassakvittering
Forskriften 27 og 28 §§ har bestemmelser om utskrifter som kan ligne på en kassakvittering. Det gjelder blant annet utskrift fra bankkortterminaler. Det må klart fremgå på utskriften at det ikke er en kvittering. På utskriften skal teksten ”Ej kvitto på køp” framgå (forhåndstrykket transparent bakgrunnstekst), i en viss størrelse og med begrensninger i lyshetsgraden.

Oppbevaring av kassaapparat og kontrollenhet
Kassaapparat og kontrollenhet skal oppbevares i Sverige, jf. 29 §. Kravet innebærer at også kassaapparatets og kontrollenhetens server skal være i Sverige. Ved salg eller skroting av kassaapparatet skal kontrollenheten beholdes og oppbevares på en betryggende måte i minst 12 måneder. Det samme gjelder hvis en kontrollenhet går i stykker slik at den skal byttes ut eller den av annen grunn byttes ut, jf. 30 §.

4.1.2.3 Forskrift om kontrollenhet til kassaregister, SKVFS 2009:12

Forskriften, som erstatter opprinnelig forskrift SKVFS 2009:2 med samme navn, omhandler de tekniske kravene til en kontrollenhet og hvordan den skal fungere sammen med et kassaapparat. Forskriften om kontrollenhet er av svært teknisk karakter.

Skatteverket har gitt uttalelser vedrørende spesielle omstendigheter der det ble oppdaget at produsenten (og sertifiseringsorganet) av kontrollenheten hadde tolket regelverket på en annen måte enn Skatteverket. Uttalelsene har medført at kontrollenheter som ikke oppfyller kravene i lov og forskrift, har fått dispensasjon fra kravene.

Forskriften skisserer tre ulike typer kontrollenheter; type A, B og C. De ulike typene fungerer på forskjellige måter med tanke på funksjonaliteten i det kassaapparatet som kobles til enheten. Hovedtrekkene i de mest sentrale paragrafene i forskriften, herunder beskrivelse av de ulike typene kontrollenhet, er beskrevet i vedlegg 2. For tiden utvikler Skatteverket også en ny type kontrollenhet, type D, som skal fungere over Internett.

4.1.3 Kontroller, organisering og forvaltning i Sverige

4.1.3.1 Kontroller

Skatteverket har foretatt mange kontroller av næringsdrivende som skal ha kassaapparat. Kontrollene gjennomføres enten ved tilsyn eller særskilte kontrollhandlinger.

Tilsyn
Tilsyn foregår på ulike nivåer. Den enkleste formen for tilsyn innebærer at man kun kontrollerer at de næringsdrivende har kassaregistre med de skilt som er påkrevd. Ved den mest omfattende formen for tilsyn (fordypende tilsyn) avleser kontrollørene dataene i kontrollenheten og foretar en funksjonskontroll av kassaregisteret.

I 2010 gjennomførte Skatteverket 41 000 tilsyn. Dette året ble det i liten grad ilagt kontrollavgifter. Dette skyldes at Skatteverket praktiserte en ”myk linje” under innføringen av regelverket. Den myke linjen innebar at det var tilstrekklig at kassaapparat var bestilt før 1. januar 2010 og installert før 1. juli 2010.

For 2011 ble det planlagt 20 000 tilsyn og opplysninger fra Skatteverket tilsier at dette antallet også ble oppnådd.

I 2010 var 200 av tilsynene fordypende. I disse kontrollene ble det funnet flere ulike feiltyper, og kun én av de 19 kontrollenhetene som ble underlagt fordypende tilsyn viste seg fullt ut å oppfylle kravene i lov og forskrift. Ingen kontrollavgift ble ilagt.

I 2011 (status per 31.8) er det gjennomført 235 fordypende tilsyn.

Etter det opplyste ilegges det kontrollavgift ved ca 6 % av tilsynene.

Særskilte kontrollhandlinger
I 2010 utførte Skatteverket 2 350 særskilte kontrollhandlinger. I denne forbindelse er det blitt ilagt kontrollavgifter. Det er ilagt kontrollavgift der det ikke har blitt registrert salg i kassaapparatet (åpen skuff, clear-tast), der det er brukt to kassaapparater (en sertifisert og en ikke sertifisert) eller der hvor kunden ikke er tilbudt kvittering.

For 2011 ble det planlagt en økning av særskilte kontrollhandlinger til 6 850. Opplysninger fra Skatteverket tilsier at dette antallet også ble oppnådd.

Kontroller har avdekket at informasjonen i mange kontrollenheter var mangelfull. De fleste tilfeller av feil stammer fra kassaapparatets funksjonalitet og i noen tilfeller fra feil i funksjonaliteten i kontrollenheten. Det er problematisk at Skatteverket avdekker feil i kontrollenheter som er sertifisert. I et slikt tilfelle vil både produsent og sertifiseringsorgan kunne påstå at produktet er i henhold til regelverket, selv om Skatteverket ikke mener at det oppfyller kravene. Skatteverket prøver å finne en løsning på problemet i samarbeid med sertifiseringsorganene.

Etter det opplyste ilegges det kontrollavgift ved ca 16 % av de særskilte kontrollhandlingene.

4.1.3.2 Organisering

Kontrollarbeidet er i dag prosjektorganisert og involverer Sveriges syv regioner. Her finnes det en riksprosjektleder og syv regionsprosjektledere som styrer arbeidet i felleskap med hovedkontoret. Det som vedrører det tekniske i kontrollarbeidet, samordnes i en ”Kassametodgrupp” som ble opprettet for flere år siden. Tanken er at tilsynet senere skal inngå i den vanlige organisasjonen.

4.1.3.3 Forvaltning

Anskaffelse av kassaapparat og kontrollenhet skal meldes til Skatteverket via en Web-portal og lagres i en database. Denne databasen brukes bl.a. ved kontrollutvelgelse. Det administrative støttesystemet inneholder også data fra utførte tilsyn og funksjoner for å dekryptere kontrollkoder og data fra kontrollenhetene. Dekrypteringsfunksjonen må finnes i et særskilt system siden den private krypteringsnøkkelen ligger lagret sentralt.

Systemet med produsenterklæring, akkreditering og sertifisering kan enklest beskrives med hjelp av denne figuren fra Skatteverkets presentasjonsmateriale.

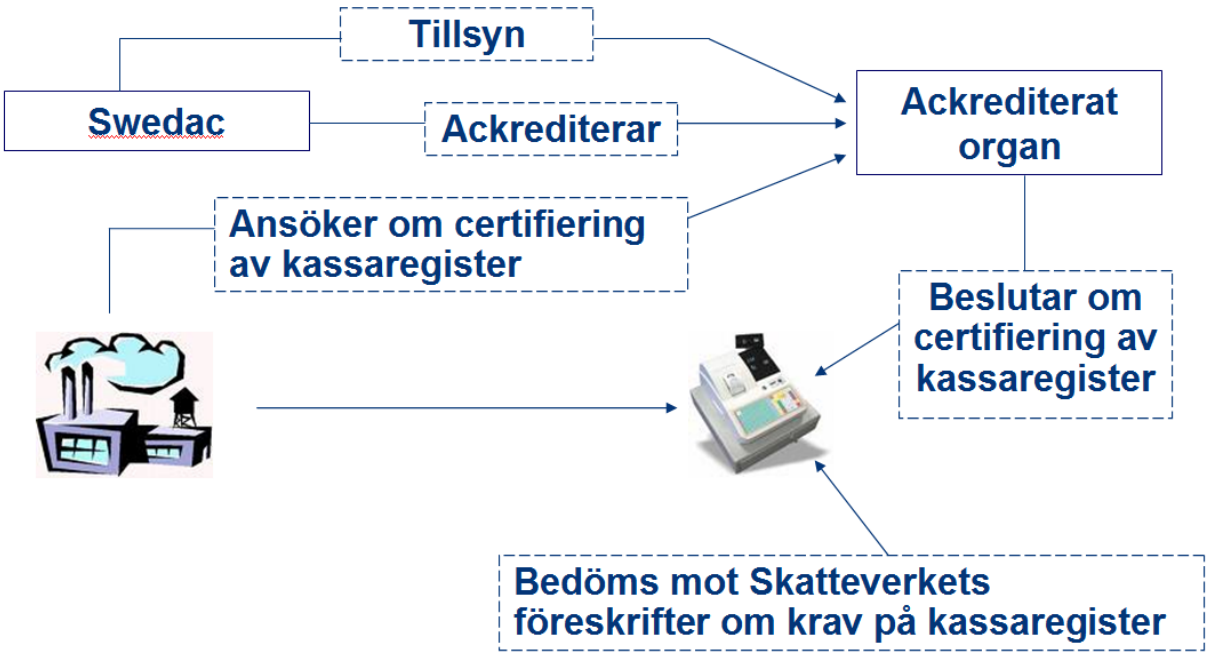

Med kassaregister menes her kontrollenhet. I forskriften SKVFS 2009:12 finnes uttømmende bestemmelser om hvordan sertifiseringsorganet skal gjennomføre sertifiseringen og forvaltningen av denne.

En teknisk referansegruppe er blitt opprettet av Skatteverkets hovedkontor med medlemmer fra Skatteverket, produsenter av kassaapparater og kontrollenheter, akkrediterere, sertifiserere og bransjeorganisasjoner. Denne gruppen, som ikke er besluttende, skal diskutere svakheter i det nåværende systemet og behovet for framtidige forandringer. Gruppen møtes 2-3 ganger per år.

4.2 Danmark

Generelle krav til dokumentasjon følger av bogføringsloven § 9

> ***§ 9.*** *Enhver registrering skal dokumenteres ved bilag. Er der udstedt eksternt bilag, skal dette så vidt muligt benyttes. Bilag skal oplyse, hvad der er nødvendigt for at identificere kontrolsporet, herunder tydeligt angive transaktionsdato og beløb.*
>
> *Stk. 2. Registreres på baggrund af elektronisk overførte data, skal den bogføringspligtige desuden dokumentere den enkelte overførsel og dennes tidsmæssige placering.*

Det følger videre av momsloven § 52 at enhver avgiftspliktig person skal utstede en faktura til kunden.

I BEK nr 663 kapitel 11 er det nærmere bestemmelser om krav til faktura, hvorav § 40 omhandler krav til fakturaens innhold. Bestemmelsen setter krav til innhold i faktura som er tilnærmet sammenfallende med de krav som gjelder i Norge, jf. bokføringsforskriften § 5-1-1. I kapittel 11 er det videre bestemmelser om ”forenklede fakturaer og kasseboner”, som bl.a. får anvendelse på salg til private forbrukere, jf. § 43 stk. 2 til 5:

__§ 43.__ Hvor salgsbeløbet er under 750 kroner, kan udstedelse af faktura, til registrerede købere, undlades efter §§ 40-41, såfremt der i stedet udstedes en forenklet faktura med følgende oplysninger: den registrerede virksomheds (sælgerens) navn og registreringsnummer, fortløbende nummer, udstedelsesdato (fakturadato), leverancens art samt afgiftsbeløbets størrelse. Afgiftsbeløbets størrelse kan dog angives ved anførsel af, at afgiften udgør 20 procent af det samlede beløb.

Stk. 2. Registrerede virksomheder hvis afsætning sker udelukkende eller overvejende til private forbrugere, skal udstede en forenklet faktura med de i stk. 1 nævnte oplysninger. En registreret køber kan anmode om en faktura i henhold til § 40. Registrerede virksomheder, hvis afsætning sker overvejende til afgiftspligtige personer kan dog til private aftagere udstede forenklede fakturaer, jf. dog stk. 5-6.

Stk. 3. Registrerede virksomheder som nævnt i stk. 2, kan benytte salgsregistreringssystemer, for eksempel kasseapparat, og udlevere en kassebon med de i stk. 1, nævnte oplysninger, med undtagelse af fortløbende nummer. Endvidere kan de vælge mellem at anføre den registrerede virksomheds navn eller dens registreringsnummer.

Stk. 4. Hvor det ikke er teknisk muligt at udstede en kassebon i henhold til stk. 3, kan den registrerede virksomhed, til private forbrugere, i stedet udstede en kassebon med følgende oplysninger: den registrerede virksomheds navn eller registreringsnummer og salgsbeløbets størrelse. Hvis det ikke er teknisk muligt at udstede en kassebon, skal der ved salg til private forbrugere udstedes en forenklet faktura i henhold til stk.1, når salgsbeløbet er over 1000 kroner. En registreret virksomhed, som driver handel ved omførsel, kan pålægges at anvende kasseapparat ved omførslen, såfremt told- og skatteforvaltningen har konstateret uregelmæssigheder i virksomhedens regnskaber. Et pålæg om at anvende kasseapparat gives for 2 år. Konstaterer told- og skatteforvaltningen i den 2-årige periode fortsat uregelmæssigheder i virksomhedens regnskaber, kan pålægget forlænges.

Stk. 5. Ved salg af ydelser til private forbrugere, skal der udstedes en faktura med de i § 40 nævnte oplysninger, når fakturabeløbet er 5000 kroner eller derover.

Stk. 6. Der skal altid udstedes en faktura i henhold til § 40 ved fjernsalg til andre EU-lande, ved leverancer omfattet af § 41 og ved levering af nye transportmidler til andre EU-lande jf. § 44.

Avgiftspliktige virksomheter i Danmark synes ut fra dette å ha plikt til å utstede enten en ”fullstendig” eller ”forenklet faktura, også ved salg til private forbrukere. Det er imidlertid ikke krav om å benytte kassaapparat i den forbindelse. Danske skattemyndigheter har hjemmel for å ilegge bøter for brudd på bl.a. ovennevnte dokumentasjonsbestemmelser. Det fremgår på Skat sin hjemmeside at vesentlige mangler ved kassaapparatene i forbindelse med en aksjon rettet mot frisørbransjen har blitt bøtelagt med kr 5 000.

4.3 Tyskland

I Tyskland ble det fremmet et lovforslag fra sentrale myndigheter i 2008, men forslaget ble ikke vedtatt. I Tyskland er det således ingen spesielle krav til kassasystemer.

Lovforslaget bygger på en teknisk løsning som heter ”Integrierte Sicherheitslösung für messwertverarbeitende Kassensysteme” (INSIKA). Systemet er utviklet av Professor Norbert

Zisky sammen med flere produsenter av kassaapparater. Utredningen av regelverket er ikke ferdigstilt, men løsningen er klar til implementering.[9] I det følgende redegjøres det for denne tekniske løsningen.

INSIKA-løsningen er en ren krypteringsløsning. Dette innebærer at man kan se om dataene er endret (om de er korrupte), men man kan ikke se hva som er endret.

INSIKA definerer formatet, ”communication protocol”, og kassasystemet må tilpasse seg dette formatet.

INSIKA består av et smartkort med en privat nøkkel og krypteringsprogramvare. Kortet, med privat nøkkel, sendes virksomheten som må installere det i kassasystemet. Samtidig lagres en offentlig nøkkel i skattemyndighetenes datamaskin. Smartkortet har en varighet på ca 10 år. Den offentlige nøkkelen krever en lagringskapasitet på ca 1 Kb. Dersom smartkortet kommer i retur, vil dette kortet og de tilhørende nøklene blokkeres og de kan ikke gjenbrukes.

INSIKA tilbyr en kontrollmodul (TIM) på smartkortet. TIM sjekker at dataene som oppstår i kassasystemet er korrekte (for eksempel beregner riktig mva). TIM gir et kvitteringsnummer – dette nummeret kommer altså ikke fra kassasystemet. TIM oppdaterer totalen på kortet og telleren. TIM har to nøkler. Det genereres en hash-logaritme av en hash-kalkulator (punkt til punkt-kryptering). Det er kassasystemet som gir denne hash-valøren. TIM gir deretter en digital signatur. Hash-logaritmen og digital signatur skrives på kvitteringen, og brukes for å verifisere at dataene ikke er korrupte. INSIKA tilbyr muligheten for enten endimensjonal print, eller todimensjonal print. Todimensjonal print gir mulighet for å generere en strekkode, som man kan lese av med en håndskanner for umiddelbar kontroll.

Ingen av dataene i kassasystemet blir lagret på smartkortet. Dette innebærer at skattemyndighetene er avhengig av at det tas backup av elektronisk journal etc. Det er videre viktig at data gis i et fast format (for eksempel XML-format) slik at kontroll kan foretas.

Når TIM har blitt installert i kassasystemet, er systemet og TIM sammensatt på en slik måte at det ikke lenger skal være mulig å bruke kassasystemet uten at TIM er på plass. Dvs. at dersom TIM fjernes, så vil ikke kassasystemet fungere. Det er usikkert om det er mulig å komme seg unna denne funksjonaliteten, men i så fall vil uansett ikke koden genereres og signeres digitalt. Et problem er imidlertid at også koden kan etterlignes. Det er derfor viktig at skattemyndighetene følger opp en slik løsning med mye kontrollaktivitet.

Ved bruk av INSIKA-løsningen vil man i prinsippet kunne velge en hvilken som helst hash-kalkulator (det finnes flere). Dersom man tar i bruk en slik løsning, er det viktig at man har klare krav til hvordan dette skal kontrolleres. Dette betyr at man må fastsette hvilken hash-kalkulator som skal brukes, hvilken nøkkel man skal ha, hvilke punkter man skal bruke for sikringen, hvilken standard data skal presenteres i etc. Uten at slike krav fastsettes blir kontroll umulig. Det er tatt patent på alle sikringspunktene unntatt primtall, hvilket betyr at man eventuelt må betale lisens for å benytte disse.

INSIKA tilbyr også et enkelt kontroll-system ved navn Insika Verification Module (IVM). Systemet er patentert, og man må betale lisens for å benytte seg av det. Det er imidlertid fullt

[9] Ytterligere informasjon finnes på internett www.insika.de

mulig å lage sin egen løsning – se avsnittet ovenfor. I så fall må det tas stilling til alle de nevnte problemstillingene (INSIKA har allerede løst disse problemstillingene i IVM).

Dersom IVM genererer en grønnfarge vet kontrolløren at dataene ikke er korrupte, og man trenger ikke å foreta kontroll av kassasystemet som sådan. Dersom det genereres en rødfarge, er derimot minst en fil korrupt – og man bør da foreta kontroll av kassasystemet på vanlig måte.

4.4 Belgia

Belgia har vedtatt en lov om sertifiserte kassaapparater. Virkeområdet er begrenset til å gjelde restaurantbransjen. Den tekniske løsningen er ferdig utviklet og etter det opplyste tas det sikte på at løsningen skal tre i kraft 1. januar 2013.

Den belgiske løsningen er altså en sertifiseringsordning ”Certified Cash Register System” (CCRS). Løsningen er av utpreget teknisk karakter, og kan best beskrives som en blanding mellom INSIKA og løsningen i Sverige. I Belgia vil et tillatt kassasystem innen restaurantbransjen bestå av et kassaapparat, en kontrollenhet og et smartkort med kontrollmodul.

Belgia vil innføre en krypteringsløsning som tilsvarer INSIKA. Men til forskjell fra INSIKA vil smartkortet i Belgia plasseres inne i en ekstern kontrollenhet. En fordel ved en slik løsning sammenlignet med INSIKA er at smartkortet da er sikret fysisk.

Som i Sverige, vil dataene lagres både i kassaapparatet og i den eksterne kontrollenheten.

Belgia vil bruke Eliptic Curve Cryptography. De vil ha ’real time’ klokke (marginal forsinkelse) i kontrollboksen. Dette er ikke nødvendig for løsningen, men anses å være positivt.

I Belgia vil skattemyndighetene ha full oversikt over hvilke kort (med hvilke nøkler) som er plassert hvor i landet (altså hvilken virksomhet, med adresse etc.).

I Belgia vil det, på samme måte som i Sverige, også stilles krav til selve kassaapparatet. Således vil det i lovverket dels oppstilles noen funksjoner som blir obligatoriske for kassaapparatene og dels vil det oppstilles noen funksjoner som ikke vil være tillatte i kassaapparatene. Videre vil det være krav om at kassaapparatet har minst én kommunikasjonsport, dette er nødvendig for å kunne kommunisere med den eksterne kontrollenheten. Belgia har som krav til løsningen at den ikke skal ekskludere mange av de mindre avanserte kassasystemene. I Belgia legges det derfor opp til bruk av serial-porter, i stedet for USB-port (dette skyldes at ROM-baserte kassasystemer ikke har USB-porter).

Dataflyten i den belgiske løsningen kan skjematisk fremstilles slik (se figur neste side):

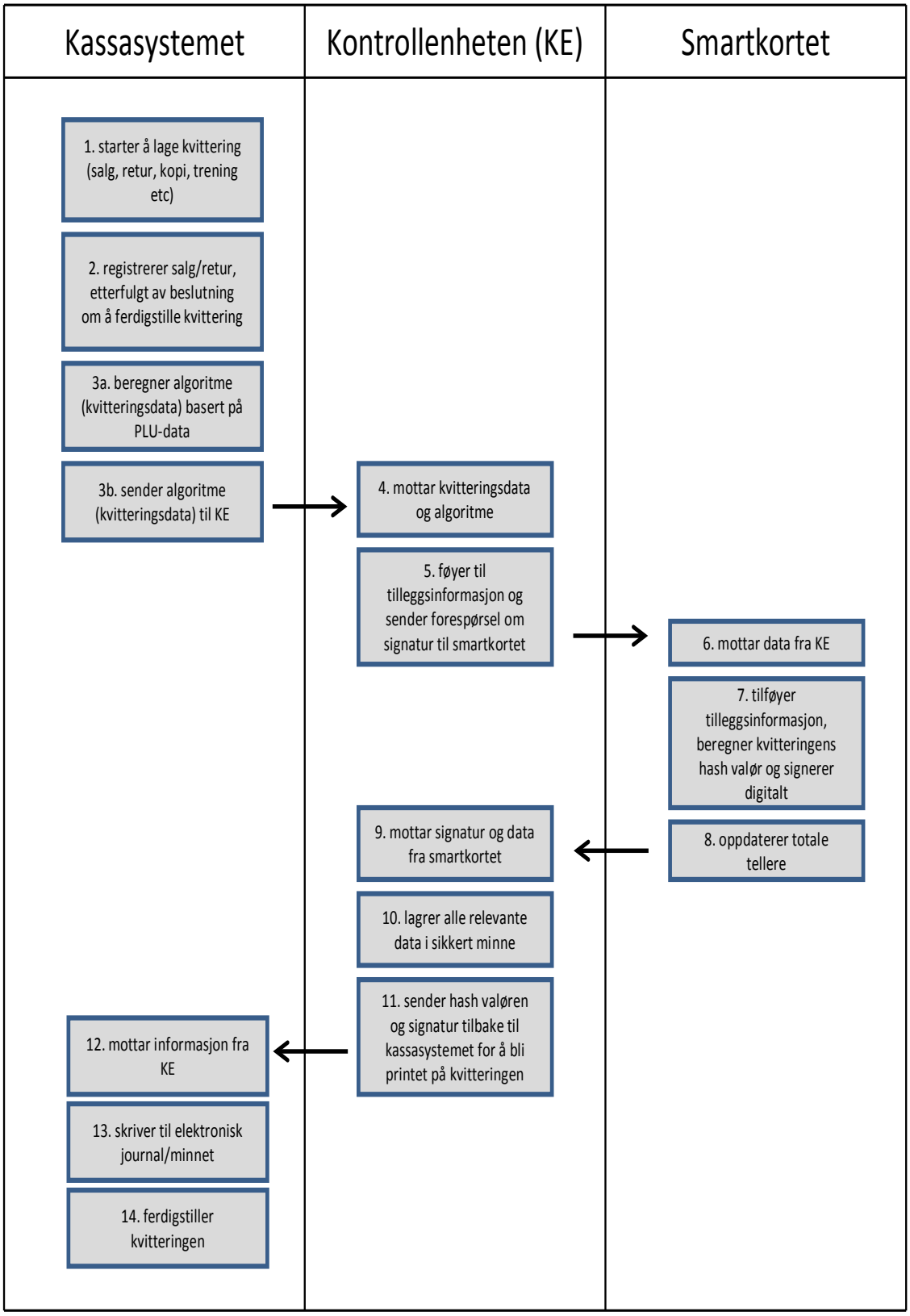
Kassasystemet
Kontrollenheten (KE)
Smartkortet
1. starter å lage kvittering (salg, retur, kopi, trening etc)
2. registrerer salg/retur, etterfulgt av beslutning om å ferdigstille kvittering
3a. beregner algoritme (kvitteringsdata) basert på PLU-data
3b. sender algoritme (kvitteringsdata) til KE
4. mottar kvitteringsdata og algoritme
5. føyer til tilleggsinformasjon og sender forespørsel om signatur til smartkortet
6. mottar data fra KE
7. tilføyer tilleggsinformasjon, beregner kvitteringens hash valør og signerer digitalt
8. oppdaterer totale tellere
9. mottar signatur og data fra smartkortet
10. lagrer alle relevante data i sikkert minne
11. sender hash valøren og signatur tilbake til kassasystemet for å bli printet på kvitteringen
12. mottar informasjon fra KE
13. skriver til elektronisk journal/minnet
14. ferdigstiller kvitteringen

Hovedforskjellene mellom belgisk og svensk løsning kan kort oppsummeres slik:

- Belgia vil ha asymmetrisk kryptering
- Belgia vil ha smartkort inne i kontrollenheten.

Hovedforskjellen mellom INSIKA og belgisk løsning er at Belgia innfører krav om kontrollenhet, som både fungerer som beskyttelse for smartkortet og som også lagrer dataene.

4.5 Hellas

I 1988 ble regelverket om "fiscal devices", fiskale apparater, introdusert. Foretak som selger varer eller tjenester til en forbruker er pliktig å skrive ut en kvittering fra et fiskalt apparat som er særskilt godkjent, for eksempel fiskale kassaregistre eller POS (Point of Sale Devices). Det finnes over 300 forskjellige godkjente fiskale apparater på markedet i Hellas for bl.a. detaljhandelen, taxibransjen og bensinpumper. Et fiskalt apparat skal være konstruert i samsvar med tekniske spesifikasjoner som fastsettes i lov. Loven revideres med jevne mellomrom med det formål å følge den tekniske utviklingen. Regelverkets kompleksitet representerer et problem for skattemyndighetens oppfølging av regelverket.

4.6 Italia

Italiensk lovverk stiller krav om at det ved kontantsalg skal skrives ut kvittering fra enten spesielle kassaapparater, elektroniske terminaler eller vekt som er koblet til skriver. Det er oppstilt spesielle krav til hvordan kassaapparatene skal være konstruert, og kassaapparatene skal godkjennes av skattemyndighetene. Alle produsenter av kassaapparater skal tillate at kassaapparatene gjennomgår en serie tester, tekniske kontroller og administrative prosedyrer. Kontrollen av at regelverket følges utføres av skattemyndighetene og italiensk økonomiske politi, Guardia di Finanza. De to myndighetene kan foreta ransaking av næringsdrivendes lokaler.

4.7 Canada

Fra 2011 er det krav om en type av fiskalt minne ved navn Module d'Enregistrement des Ventes (MEV) for alle restauranter i Québec i Canada. Løsningen er altså kun innført for én bransje. Enheten skal plasseres mellom kassaapparatet og skriveren, og lager en kontrollkode som skal skrives ut på den aktuelle kvitteringen. Både kontrollkoden og dataene som sendes til enheten skal oppbevares i MEV i syv år. Restaurantene må avstemme dataene i MEV med salg i den årlige selvangivelse som sendes til skattemyndighetene.

4.8 Nederland

Nederland har i 2011 introdusert en løsning for kvalitetsmerking av kassasystemer. Ordningen er et samarbeid mellom kassasystembransjen og skatte- og tollvesenet. Det er bransjen selv som har utviklet standardene som skal følges. Standardene er i hovedsak delt opp i krav til tekniske funksjoner, audit trail og elektronisk registrering og lagring. Det er frivillig å bli med på ordningen. Skatte- og tollvesenet har egne informasjonstelefoner for generelle spørsmål.

4.9 Portugal

Portugal har fra 2011 innført en sertifiseringsordning for kassasystemer. For 2011 gjaldt ordningen selskaper med omsetning på 250 000 euro eller mer i 2010, mens den for 2012 gjelder selskaper med omsetning i 2011 på 150 000 euro eller mer.

Portugals løsning er en teknisk løsning, og ligner veldig på INSIKA og CCRS i Belgia (se nærmere om disse løsningene i kapittel 4.3 og 4.4). Portugal bruker, på samme måte som INSIKA og CCRS, en krypteringsløsning basert på hash-logaritme for å sikre dataenes integritet. Som ved INSIKA og CCRS signeres enkelte data digitalt og det genereres hash-logaritme på bakgrunn av enkelte verdier i disse signaturene. Dataenes integritet kan kontrolleres ved hjelp av en kontrollmodul. Men i stedet for å knytte den tekniske løsningen mot ekstern maskinvare (enten smartkort, ekstern boks eller en kombinasjon), skal krypteringsløsningen ligge innbakt i selve kassasystem-programvaren. INSIKA og CCRS innebærer at kontrollmodulen og privat nøkkel ligger på et smartkort (maskinvare), mens Portugal utelukkende stiller krav til programvaren. Dvs. at softwareutvikler (kassasystemleverandøren) sitter på den private nøkkelen, mens offentlige kontrollmyndigheter sitter på den offentlige nøkkelen. En slik løsning innebærer at selve kassasystemet må sertifiseres og godkjennes for å sikre at systemet faktisk krypterer transaksjonene, samt at krypteringen er sikker.

Portugals løsning definerer videre hvilket format dataene i kassasystemet skal være tilgjengelige i. Løsningen bygger på OECDs anbefalinger om at regnskapspliktige ved bokettersyn skal kunne levere regnskapsdata på fastsatt definert format, Standard Audit File – Tax (SAF-T). SAF-T gjelder i utgangspunktet for regnskapssystemer. SAF-T går ut på definerte felter med definert informasjon som kan eksporteres fra økonomi-/regnskapssystemet i et fastsatt format, primært XML-formatet. Land som har innført dette for regnskapssystemer er bl.a. Storbritannia, Portugal og Østerrike. Andre land, som Nederland, Tyskland og Sverige, har lignende system, dvs. at de har fastsatt et standard format men gitt mulighet for andre formater enn XML. Portugal skiller seg fra øvrige land ved at de har definert et standard format også for kassasystemene.

5 Oversikt over ulike typer kassasystemer

5.1 Antall kassasystemer

Skattedirektoratet har foretatt et anslag over hvor mange kassasystemer som benyttes i Norge. Det er tatt ut en liste på alle aktive virksomheter på landsbasis som er innenfor de bransjer som antas å benytte kassasystem i virksomheten. Listen er hentet ut på bakgrunn av registreringer i Brønnøysundregisteret. Det er gjort funn av ca 80 000 virksomheter som antas å ha kontantsalg og dermed plikt til å ha kassasystem.

En svensk leverandør av kontrollenheter har anslått behov for ca 200 000 kassasystemer i Sverige. I dette antallet er butikkjeder og torg/marked mv. holdt utenfor. De har anslått at 77 % har behov for 1 kassasystem, 21 % har behov for 2 kassasystemer og 2 % har behov for 4 kassasystemer.

Ved samme fordeling i Norge, vil de 80 000 virksomhetene gi:

Antall med 1:	61 600 virksomheter gir	61 600 kassasystemer
Antall med 2:	16 800 virksomheter gir	33 600 kassasystemer
Antall med 4:	1 600 virksomheter gir	6 400 kassasystemer
Sum		101 600 kassasystemer

Det antas at den svenske leverandørens beregning ikke fullt ut kan overføres til Norge. Dette skyldes at den svenske leverandørens beregninger verken tar hensyn til butikkjeder med flere utsalgssteder eller torg- og markedshandel.

Flere kassapunkter i for eksempel en dagligvarebutikk (altså ett utsalgssted) anses i denne sammenhengen som ett kassasystem, dersom kassapunktene utgjør ett kassasystem med felles operativsystem (backoffice-løsning/terminalkasser).

Tall fra Norges Bank viser at det ved utgangen av 2009 var 131 000 betalingsterminaler utplassert på 103 000 ulike brukersteder i det norske markedet. Dette antas å være relatert til både antall kassasystemer og antall kassapunkter. Tallet på betalingsterminaler har økt med ca 10 % hvert år de siste tre årene[10].

I forbindelse med den samfunnsøkonomiske analysen, se vedlegg 1, har Steria AS bedt både brukere av kassasystemer og produsenter av kassasystemer å anslå hvor mange kassasystemer som finnes i Norge. I den samfunnsøkonomiske analysen er det antatt at det finnes ca 90 000 kassasystemer i Norge.

5.2 Fordeling av kassasystemene på ulike grupper

Med utgangspunkt i bokføringsforskriften § 5-3-2 kan det gjøres følgende inndeling:

- Kassaapparat
- Terminal
- Annet likeverdig system.

5.2.1 **Kassaapparat**

Kassaapparat kan deles inn i to ulike grupper,

- ROM-baserte kassasystemer og
- PC-baserte kassasystemer.

Et ROM-basert kassasystem har en standardisert programvare som installeres fra fabrikk. Disse kassasystemene er frittstående og trenger ikke kobles opp mot en PC for å fungere. Det er imidlertid mulig å koble flere kassasystemer av denne typen opp mot en felles PC, eller såkalt backoffice-løsning. Se nærmere om backoffice-løsninger nedenfor i kapittel 5.2.4.

Et PC-basert kassasystem fungerer som en ordinær PC hvor brukeren kan legge inn ulike typer ”kassaprogramvare”. Også disse kassasystemene kan være frittstående eller kobles opp mot en felles backoffice-løsning.

[10] Kilde: Årsrapport om betalingssystem 2009, utgitt av Norges Bank i mai 2010

I tillegg til ROM-baserte og PC-baserte kassasystemer, fantes det tidligere i markedet frittstående kassaapparater uten programvare. Disse kassaapparatene tilfredsstiller ikke dagens krav til kassasystem i bokføringsforskriften kapittel 5, og er derfor ikke lenger tillatt i bruk.

5.2.2 Terminal

Med terminalkasser menes løsninger som ligner på PC-baserte kassasystemer, men hvor løsningen baseres på at selve kasseløsningen ligger på en felles server, og hvor de enkelte kassapunktene er knyttet opp mot serveren slik det gjøres i andre terminalløsninger. Den enkelte terminal (kassapunkt) er dermed ikke en selvstendig enhet.

Også enkelte bankterminaler kan benyttes til å dokumentere kontantsalg. Dette er løsninger hvor bankterminalen er koblet opp mot en kassefunksjon, slik at betalingsfunksjonaliteten er integrert med kassefunksjonen. Enheten kan både gi en salgskvittering i samsvar med bokføringsforskriften og en kvittering for mottatt betaling.

5.2.3 Annet likeverdig system

For øvrig kan følgende løsninger være eksempler på løsninger som under gitte betingelser kan anses å være et likeverdig system til kassaapparat:

- Billettløsninger som f. eks. elektronisk billettering
- Taksameter
- Billettautomater (kino, transport og andre typer tjenester)
- Vareautomater
- (System)løsninger knyttet til internetthandel.

5.2.4 Særlig om backoffice-løsninger

En backoffice-løsning brukes gjerne der virksomheten har flere kassapunkter (uavhengig av om kassasystemet er PC- eller ROM-basert).

En backoffice-løsning er PC-basert programvare som gir bruker muligheten til å:

- innhente rapporter fra flere kassapunkter samtidig
- gjøre endringer på pris og funksjonalitet i systemet (på mange systemer er det enklere å gjøre endringer i et windowsmiljø enn på et kassapunkt).

En PC med backoffice-løsning trenger ikke å være plassert i butikklokalet, men kan for eksempel være plassert hjemme hos eier, på et regnskapskontor osv.

De fleste backoffice-løsningene gir brukeren muligheten til å lage egne og mer detaljerte rapporter basert på data fra kassapunktene enn det som er mulig på selve kassapunktet. Det er også mulig med grafisk fremstilling av salgsdata osv.

Ofte vil en backoffice-løsning lagre salgsdata fra kassapunktene i en database.

De aller fleste selskapene som selger kassasystemer (både ROM-baserte kassasystemer og PC-baserte kassasystemer) tilbyr også backoffice-løsninger. I tillegg til de ”offisielle” løsningene finnes det en rekke ulike typer til salgs på internett.

6 Kort presentasjon av forslaget

6.1 Hovedpunktene i forslaget

Skattedirektoratet anbefaler som nevnt i kapittel 1 en regelbasert løsning, det vil i praksis si en programvare-basert løsning.

Fordelen med en regelbasert løsning er at den lettere lar seg justere hvis det oppdages at det finnes ”hull” i regelverket. Reguleringen av tekniske løsninger vil nødvendigvis måtte skje ved forskrift. Erfaringene fra Sverige og Belgia er at slik forskriftsregulering må være veldig detaljert mht. de tekniske spesifikasjonene som f. eks. kontrollenhet og krypteringsløsninger må tilfredsstille. For å kunne oppdatere kontrollenheten/ krypteringsløsningen i forbindelse med den teknologiske utviklingen vil det være nødvendig å foreta forskriftsendringer. I Sverige har det dessuten vært behov for flere typer kontrollenheter for å ivareta særlige behov for de ulike typene kassasystemer som finnes. Dette kompliserer regelverket.

I delrapport 1 ”Godkjenningsordning for kassasystemer” påpeker Bokføringsstandardstyret nettopp at den svenske lovgivningen synes å legge opp til en sterk styring av den teknologiske utviklingen, noe som kan være uheldig i et samfunnsmessig perspektiv. En regelbasert løsning som angir funksjoner eller egenskaper ved kassasystemet vil ikke binde opp den teknologiske utviklingen på samme måte som det en teknisk løsning med enten kontrollenhet eller krypteringsløsning vil gjøre. Etter den regelbaserte løsningen står de ulike systemleverandørene fritt til å velge teknisk løsning, så lenge funksjonskravene i lovverket er oppfylt.

Verken tekniske løsninger eller en regelbasert løsning vil medføre at enhver unndragelse av kontantsalg forsvinner. Dette skyldes for det første at heller ikke noen teknisk løsning vil fange opp de tilfeller hvor kassasystemet ikke benyttes for å registrere salg. Videre vil det, uansett hvilken teknisk løsning som presenteres, være mulig å finne nye måter å unndra omsetning fra beskatning. Et eksempel på dette kan være å utvikle en zapper som ikke registreres av f. eks. den eksterne kontrollenheten. Både en teknisk og en regelbasert løsning vil imidlertid trolig medføre at mange aktører som i dag lar seg friste til å manipulere kassasystemer, vil slutte med dette.

På flere områder innebærer det svenske regelverket klare forbedringer sett i forhold til det nåværende norske regelverket. Eksempler på dette er meldeplikt om anskaffelse av kassaapparater, mulighet til å ilegge kontrollavgift og en bedre regulering av krav til bruk og funksjonalitet. På disse områdene vil forslaget til nytt regelverk i Norge bygge på den svenske loven om kassaregister og forskriftene til loven.

Det nye regelverket innebærer vesentlige forskjeller fra dagens regime:

- Regelverket vil stille klare funksjonskrav til kassasystemene. Disse funksjonskravene består dels av en opplisting av funksjoner som skal finnes i et kassasystem, og dels av en opplisting av funksjoner som ikke skal finnes i et kassasystem. Videre vil det i regelverket stilles detaljerte krav til innholdet i kvitteringer, X-rapport og Z-rapport.
- Funksjonskravene til kassasystemene vil korrespondere med tilsvarende brukskrav for de bokføringspliktige som benytter kassasystem for å registrere og dokumentere kontantsalg.

- Leverandørene av kassasystem skal avgi produkterklæring og de bokføringspliktige skal melde fra om sine kassasystemer til skattekontoret. Det foreslås også innført et forenklet sanksjonsregime, ved at både leverandørene av kassasystem og de bokføringspliktige brukerne av kassasystem vil kunne ilegges overtredelsesgebyr.

I kapittel 8 nedenfor gis det en nærmere beskrivelse av innholdet i forslaget, både når det gjelder kravene til selve kassasystemet og kravene til bruk av kassasystemet. Disse kravene er i stor grad resultat av den analysen av unndragelsesmåter som foretas i kapittel 7.

6.2 Rettslig plassering

Det er vurdert flere alternative løsninger:

1. Alle reglene plasseres i en egen lov om kassasystemer med tilhørende forskrift
2. Alle reglene plasseres i bokføringsloven og bokføringsforskriften
3. Regler som setter krav til kassasystemet (regler for leverandører) plasseres i en ny lov om krav til kassasystemer, med tilhørende forskrift. Særskilte regler om bruk av kassasystemer (dokumentasjon av kontantsalg) inntas i bokføringsloven og et nytt kapittel i bokføringsforskriften.

Det foreslåtte regelverket gjelder dels leverandører av kassasystem, dels bokføringspliktige brukere av kassasystem. Felles er at de kravene som stilles til kassasystem får betydning for begge målgrupper. Dette kan tilsi at alle bestemmelsene bør samles i én lov med tilhørende forskrift. Både alternativ 1 og 2 representerer en slik løsning.

Imidlertid hører bestemmelser om krav til bruk av kassasystem for å dokumentere kontantsalg tematisk hjemme i bokføringslovgivningen (alternativ 2), jf. dagens bokføringsforskrift § 5-3 (§§ 5-3-1 til 5-3-4), og det vurderes som uheldig å skille slike bokføringsregler fra øvrige bokføringsregler. Bokføringsloven gjelder ”bokføringspliktige” og innehar bestemmelser om bokføring, spesifikasjon, dokumentasjon og oppbevaring av regnskapsopplysninger. Krav til leverandører av kassasystem passer derfor ikke inn i denne lovgivningen.

Det følger av dette at alternativ 3 er å anbefale. Det foreslås derfor en løsning hvor kravene som gjelder leverandørene av kassasystem tas inn i en ny lov om kassasystemer med tilhørende forskrift (se utkastet til ny lov og forskrift i kapittel 12.1 og 12.2, samt merknadene til bestemmelsene i kapittel 11.1 og 11.2) og at de krav som gjelder bokføringspliktige brukere av kassasystem tas inn i bokføringsloven og bokføringsforskriften. Det vises til utkast til nye bestemmelser §§ 10a (særlige regler for dokumentasjon av kontantsalg) og 15a (overtredelsesgebyr) i bokføringsloven. Videre vil detaljerte bestemmelser om dokumentasjon av kontantsalg bli tatt inn i et nytt kapittel i bokføringsforskriften, kapittel 5a ”Særlig om dokumentasjon av kontantsalg”. Dette kapittelet vil dels representere nye bestemmelser (herunder forslagene som ligger i delrapport III), dels bestemmelser som i dag er plassert i bokføringsforskriften § 5-3. Se utkastet til ny lov- og forskriftsbestemmelser i kapittel 12.3 og 12.4, samt merknadene til bestemmelsene i kapittel 11.3 og 11.4.

Både bokføringsloven og bokføringsforskriften vil inneholde henvisninger til kassasystemloven og kassasystemforskriften. På den måten kan den bokføringspliktige med utgangspunkt i bokføringsloven og bokføringsforskriften finne alle regler som er relevante for virksomheten.

Det nye kapittelet 5a i bokføringsforskriften vil, bortsett fra unntaksbestemmelsene, kun gjelde bokføringspliktige som er pliktige til å dokumentere kontantsalg ved bruk av kassasystem, eller som velger å benytte kassasystem for å dokumentere kontantsalg selv om de har anledning til å bruke alternative dokumentasjonsformer.

Taxinæringen, som har krav til å dokumentere kontantsalg ved bruk av taksameter, jf. bokføringsforskriften § 8-2, faller etter forslaget utenfor det nye regelverket. Dette medfører behov for å regulere særskilt enkelte bestemmelser som i dag står i bokføringsforskriften §§ 5-3-2, 5-3-3 og 5-4 i bransjebestemmelsene for taxinæringen. Det vises til forslaget til nye §§ 8-2-2, 8-2-4 og 8-2-6 samt endret ordlyd i §§ 8-2-3 og 8-2-5 (tidligere §§ 8-2-2 og 8-2-3). Det er også foreslått noen presiseringer i dagens bestemmelser, bl.a. ved at det i § 8-2-1 vises til at taksametre skal tilfredsstille kravene i forskrift 1. oktober 2009 nr. 1226 om krav til taksametre. Se utkastet til nye bestemmelser i kapittel 12.4 og merknadene til bestemmelsene i kapittel 11.4.

7 Analyse av unndragelsesmåter

7.1 Skjult funksjonalitet i kassasystemet

7.1.1 Beskrivelse

Det er en kjensgjerning at alle typer kassasystemer er mulig å manipulere, hva enten det dreier seg om ROM-baserte løsninger eller PC-baserte løsninger. Videre er det en kjensgjerning at alt som registreres i kassasystemet, ikke bare salgstransaksjoner, kan endres i ettertid.

De PC-baserte løsningene har mer avanserte muligheter for manipulasjon enn de ROM-baserte kassasystemene. Felles for begge typer kassasystem er imidlertid at de kan kobles mot en felles PC, såkalt backoffice-løsning. I tillegg til at selve kassaapparatet kan manipuleres, er det også veldig lett å manipulere de underliggende dataene etter at disse er overført til backoffice-løsningen.

Det finnes i hovedsak to ulike programvarer for å manipulere det som er registrert:

Phantom-ware
Dette er programvare som er en integrert del av selve kassasystem-programvaren (også programvare for såkalte backoffice-løsninger); med andre ord funksjonalitet som er en del av den leverte programvaren. Funksjonaliteten er imidlertid skjult, i den forstand at den ikke fremgår av brukermanualer mv. og funksjonaliteten kan heller ikke på en enkel måte tas i bruk, med mindre brukeren gjøres særskilt oppmerksom på funksjonaliteten. Slik funksjonalitet har som eneste hensikt å manipulere registrerte data, slik at skatter og avgifter kan unndras.

Zappere
Dette er programvare som ikke er en integrert del av selve kassasystemet. Zappere er fysisk atskilt fra kassasystemene, f. eks. på CD-rom eller minnepinner. Zappere blir midlertidig koblet til kassasystemet for å manipulere de registrerte dataene. Når manipulasjonen er foretatt, fjernes programmet igjen, og det vil ikke finnes noe spor i kassasystemet etter det.

7.1.2 **Løsningsforslag**

Regelverket må sikre at alle tastetrykk og øvrige handlinger (f. eks. tilkobling av ekstern programvare) blir registrert i kassasystemet. Dette innebærer at selve inntastingen av rene tall ikke loggføres, men med en gang man trykker en annen tast, f. eks. ”C”-tasten (annullering) eller ”Enter”, skal både det opprinnelige inntastede beløpet og den senere aktiviteten loggføres. Dersom operatøren for eksempel først taster inn et beløp på kr 1000 som vises på displayet, og deretter endrer dette til kr 100 før salget avsluttes, skal korrigeringen av beløpet registreres i kassasystemet.

Det må ikke være mulig å fjerne disse sporene. Dette innebærer at sletting av registrerte opplysninger, bruk av returslag, bruk av treningsfunksjon, avbrutte bonger mv. også må registreres. Denne informasjonen må ”låses” fortløpende. At informasjonen må låses, innebærer at det ikke er mulig å fjerne/endre data på et senere tidspunkt f. eks. ved bruk av skjult funksjonalitet i kassasystemet eller i egne backoffice-løsninger (phantom-ware), eller ved bruk av ekstern programvare (zappere).

Dessuten må gjeldende bestemmelser om oppbevaringstid, krav til ordnet og betryggende oppbevaring, samt kravet til sikkerhetskopiering av elektronisk regnskapsmateriale fortsatt gjelde, jf. bokføringsloven § 13 og bokføringsforskriften § 7-2.

Det er et grunnleggende bokføringsprinsipp at regnskapsmaterialet skal være forsvarlig sikret mot ”urettmessig endring, sletting eller tap”, jf. bokføringsloven § 4 nr. 9. Det kan være hensiktsmessig å stille noen nærmere krav til hva som anses ”forsvarlig” og ”betryggende” sikring, jf. bokføringsloven § 13. Det vises i den forbindelse til høringsutkast til bokføringsstandard om sikring av regnskapsmateriale fra Norsk RegnskapsStiftelse, med høringsfrist 31. mai 2011. Dersom en slik standard vedtas, antas dette å være tilfredsstillende regulering av kravet til sikring, jf. bokføringsloven § 4 nr. 9.

I utkastet til kassasystemlov er det gitt regler om systembeskrivelse, plikt for leverandører til å bistå skattemyndighetene med innsyn i kassasystemet og plikt for leverandører til å utlevere programvare mv. (se §§ 3 og 4). Tilsvarende er det i utkastet til kassasystemforskrift oppstilt et generelt forbud mot skjult funksjonalitet (se § 2-6 første ledd), forbud mot integrasjon mot zappere (§ 2-6 annet ledd), samt forbud mot funksjoner muliggjør endring i registrerte data (§ 2-6 tredje ledd). Av utkastet til kassasystemforskriften § 2-7 første ledd følger at all løpende anvendelse skal lagres fortløpende i elektronisk journal, og journalen skal være sikret mot endring

7.2 Åpen funksjonalitet i kassasystemet

I tillegg til at phantom-ware og zappere kan brukes til å unndra kontantsalg fra beskatning, kan også funksjoner som ikke er skjulte, men som fremgår av brukermanualer mv. brukes til å skjule omsetning. Slik funksjonalitet har i utgangspunktet et mer eller mindre fornuftig formål, men funksjonene kan misbrukes av den enkelte brukeren. Nedenfor beskrives typiske måter slik funksjonalitet kan brukes til å unndra omsetning.

7.2.1 Kassasystemets oppsett

7.2.1.1 Beskrivelse

Det finnes eksempler på at ikke selve systemet brukes til manipulasjon, men hvor måten systemet er satt opp gjør det relativt enkelt å skjule omsetning. Denne måten å unndra omsetning har store likhetstrekk med bruk av skjult funksjonalitet. Det typiske eksempelet er at rådata som lagres på kassasystemet vanskelig lar seg lese. Det mest vanlige er at kassasystemene settes opp slik at det mangler opplysninger som kontrollmyndighetene kan ha stor nytte av. Når systemet er satt opp slik at ikke alle tastetrykk lagres i elektronisk journal, blir det vanskelig å kontrollere at all omsetning er oppgitt.

7.2.1.2 Løsningsforslag

Regelverket må sette klare krav til hvilke opplysninger som skal fremgå av X- og Z-rapport. Disse opplysningene må lagres i elektronisk journal og være lesbare. Det vises til forslagene i kassasystemforskriften §§ 2-7, 2-8-2 og 2-8-3.

7.2.2 Kassasystem med begrenset minne

7.2.2.1 Beskrivelse

Alle ROM-baserte kassasystemer har begrenset minne. Det betyr at når minnet er fullt og dataene ikke overføres til annet lagringsmedium, vil alle innslag som er gjort i kassasystemet slettes ved at de nye innslagene lagres over de gamle. Ved bokettersyn vil kontrollmyndighetene ikke få tilgang til mer data enn det som ligger i minnet i kassasystemet. Lengden på perioden som er tilgjengelig i kassasystemet avhenger av antall salg som er registrert og størrelsen på minnet. Ofte er det ikke mer enn en måned eller to som er lagret.

Det er mulig å programmere de ROM-baserte kassasystemene slik at brukerne av kassasystemet får et valg om de vil skrive ut summeringsstrimmel (sladrerull) når minnet er fullt. Mange unnlater å skrive ut sladrerull. Begrunnelsen for dette er som regel at brukerne synes det er for mye papir som kommer ut på en gang når sladrerullen skrives ut.

Det er også avdekket tilfeller der brukerne ikke får noe forvarsel om at minnet er fullt, og at data slettes.

Dersom sladrerullene ikke er skrevet ut og minnet er slettet, er det ikke mulig å rekonstruere opplysningene og kontrollere fullstendigheten av salget. Skattemyndighetene vil da være henvist til å fastsette grunnlaget for inntekt og merverdiavgift ved skjønn samt eventuelt ilegge bokføringspålegg.

7.2.2.2 Løsningsforslag

Virksomheter som benytter kassasystem uten tilstrekkelig minne til å oppbevare opplysningene elektronisk i hele oppbevaringsperioden på 10 år, må enten overføre data til et annet elektronisk medium for videre oppbevaring eller ta utskrift av opplysningene senest når minnet er fullt. Hvis dette ikke gjøres brytes kravet til oppbevaring i bokføringsloven § 13.

En løsning på utfordringen med at data tilsiktet eller utilsiktet blir slettet, er å stille krav om at ROM-baserte kassasystemer må ha en funksjonalitet som hindrer videre bruk før dataene er lagret elektronisk et annet sted eller at det er tatt utskrift på papir.

Det bør i denne sammenheng vurderes om utskrift på papir fortsatt skal være et alternativ. Dette er en generell problemstilling, som gjelder uavhengig av hvilket kassasystem som velges. Bokføringsloven er i utgangspunktet fleksibel mht. oppbevaringsmedium. Et viktig unntak er at bokførte opplysninger som i utgangspunktet er tilgjengelig elektronisk, uansett skal være elektronisk tilgjengelig i tre år og seks måneder etter regnskapsårets slutt, jf. bokføringsloven § 13 annet ledd[11]. Bakgrunnen for dette kravet er ønsket om å tilrettelegge for en effektiv kontroll. Det samme hensynet gjør seg gjeldende i forhold til dokumentasjon av kontantsalg, hvor antallet transaksjoner ofte er svært høyt og hvor systemene bl.a. brukes både til å registrere og korrigere salg. Dersom alle opplysningene om bruk av kassasystemet lagres elektronisk, vil dette gjøre kontrollen mer effektiv, både mht. mulighetene for å avdekke feil og misligheter og mht. ressursbruk. Det foreslås derfor at det ikke lenger skal være mulig å oppbevare dokumentasjonen fra kassasystemet (”kassarullen”) på papir. Kravet om elektronisk journal foreslås å gjelde uavhengig av omsetningens størrelse.

I tillegg er det viktig at gjeldende bestemmelser om oppbevaringstid og krav til ordnet og betryggende oppbevaring, samt kravet til sikkerhetskopiering av elektronisk regnskapsmateriale fortsatt skal gjelde. Det vises til bokføringsloven § 13 og bokføringsforskriften § 7-2. Se nærmere om dette i kapittel 7.1.2

I forslaget er det stilt krav om at kassasystemet skal ha en eksportfunksjon (kommunikasjonsport), slik at det er mulig å overføre opplysningene i elektronisk journal til et annet lagringsmedium på en sikker måte, jf. kassasystemforskriften § 2-3 annet ledd. Videre skal det etter kassasystemforskriften § 2-6 sjette ledd ikke være mulig å foreta registreringer i kassasystemet dersom lagringsminnet er fullt. Når lagringsminnet er fullt, skal den bokføringspliktige etter bokføringsforskriften § 5a-10 umiddelbart overføre opplysningene til annet elektronisk lagringsmedium. Kassasystemet skal da produsere en fil direkte fra elektronisk journal som ikke enkelt lar seg redigere, se kassasystemforskriften § 2-7 første ledd. Den bokføringspliktige skal dokumentere registrert kontantsalg og annen løpende anvendelse med elektronisk journal, se bokføringsforskriften § 5a-13.

7.2.3 **Misbruk av treningsfunksjon**

7.2.3.1 Beskrivelse

De fleste kassasystemer har en funksjon som gjør at man kan øve på bruk av kassaapparatet, ofte kalt ”treningsfunksjon”. Man kan trene på registrering av salg, hvordan man retter opp feilslag, skriver ut kvittering til kunden osv. Ofte vil registrering som er gjort ved bruk av treningsfunksjonen fremkomme på dagsoppgjøret, men uten at innslagene er regnet med som omsetning. Dette er korrekt, så lenge treningsbruken er reell.

Misbruk av treningsfunksjonen er en av de vanligste måtene å holde omsetning utenfor regnskapet. Når et ordinært salg registreres ved hjelp av treningsfunksjonen, vil ikke dette salget blir regnet med i omsetningen. Det kan hende at kunden, som ikke vet at salget

[11] Kravet gjelder ikke for bokføringspliktige som har mindre enn 5 millioner kroner i omsetning eksklusive merverdiavgift, jf. bokføringsforskriften § 7-3 annet ledd.

registreres som trening, ønsker kvittering på kjøpet. Det er avdekket flere tilfeller hvor kassakvitteringen som skrives ut til kunden når treningsfunksjonen er brukt, ikke viser at kvitteringen kommer fra treningsbruk.

Nedenfor vises et eksempel på en normal treningskvittering og en treningskvittering som er endret.

Kvitteringen til venstre inneholder både ordet ”opplæring” samt at den er fylt med stjerner. Når det gjelder kvitteringen til høyre er oppsettet på kassasystemet endret slik at kvitteringen fra treningsbruken er helt lik en ordinær kvittering.

7.2.3.2 Løsningsforslag

Det foreslås at ”treningsfunksjonen” ikke skal være tillatt i kassasystemene. Det vises til at dagens kassasystemer har gode brukergrensesnitt og er således relativt lette å ta i bruk. I den grad det er behov for å lære opp den enkelte ansatte bør dette enten gjøres gjennom ”skulder til skulder” opplæring eller ved e-læring.

Forbud mot slik funksjonalitet er foreslått i kassasystemforskriften § 2-6 syvende ledd.

7.2.4 Slette omsetning etter stengetid / varer slått i retur

7.2.4.1 Beskrivelse

I mange saker er det avdekket at salg blir slått i retur - også etter stengetid, og dermed ikke er tatt med som omsetning på dagsoppgjør og summeringsstrimmel (kassarull).

Eksempel på juks med returfunksjon:

Telefon:
Org.nr: MVA

MC #01
REG OPPGJØR 22-03-2011 08:04 000844

1 MAT 200.00
MOMSGR.LAG 25% 160.00
MOMS 25% 40.00
TOTALT 200.00
KONTANT 200.00

Takk for besøket,
velkommen tilbake til oss.

Kvitteringen nr 000844 er en ordinær kvittering fra et salg. Dette salget kommer med i dagsomsetningen.

Telefon:
Org.nr: MVA

MC #01
REG OPPGJØR 22-03-2011 08:03 000843

1 MAT 150.00
MOMSGR.LAG 25% 120.00
MOMS 25% 30.00
TOTALT 150.00
KONTANT 150.00

Takk for besøket,
velkommen tilbake til oss.

Kvittering nr 000843 ser ut som en ordinær kvittering fra salg, men det er brukt en returfunksjon (minusinnslag) som reduserer dagsomsetningen. Oppsettet på kassasystemet er endret slik at kvitteringen fra denne registreringen ser ut som en ordinær kvittering.

Utskrift fra sladrerullen viser begge kvitteringene:

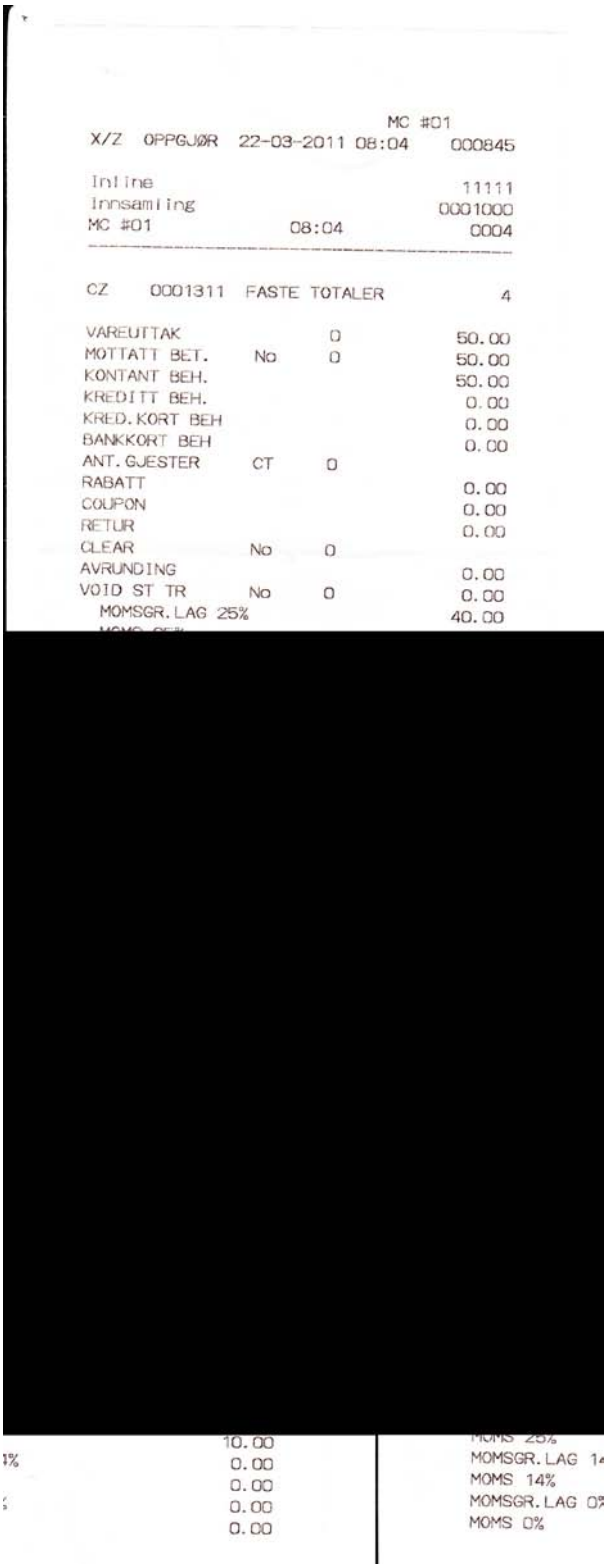

MC #01
X/Z OPPGJØR 22-03-2011 08:04 000845

Inline			11111
Innsamling			0001000
MC #01		08:04	0004

CZ	0001311	FASTE TOTALER	4
VAREUTTAK		0	50.00
MOTTATT BET.	No	0	50.00
KONTANT BEH.			50.00
KREDITT BEH.			0.00
KRED.KORT BEH			0.00
BANKKORT BEH			0.00
ANT.GJESTER	CT	0	
RABATT			0.00
COUPON			0.00
RETUR			0.00
CLEAR	No	0	
AVRUNDING			0.00
VOID ST TR	No	0	0.00
MOMSGR.LAG 25%			40.00

[redacted]

		10.00	MOMS 25%
%		0.00	MOMSGR.LAG 1
		0.00	MOMS 14%
		0.00	MOMSGR.LAG 0
		0.00	MOMS 0%

REG OPPGJØR 22-03-2011 08:03 000843

1	MAT	150.00
	MOMSGR.LAG 25%	120.00
	MOMS 25%	30.00
	TOTALT	150.00
	KONTANT	150.00

MC #01

REG OPPGJØR 22-03-2011 08:04 000844

1	MAT	200.00
	MOMSGR.LAG 25%	160.00
	MOMS 25%	40.00
	TOTALT	200.00
	KONTANT	200.00

MC #01

X/Z OPPGJØR 22-03-2011 08:04 000845

Inline		11111
Innsamling		0001000
CZ	0001311 FASTE TOTALER	4

Dagsrapporten nedenfor viser en omsetning på kr 50 istedenfor kr 350. Ved å bruke denne funksjonen for å registrere et ordinært salg til kunden, fjerner virksomheten kr 300 fra dagsomsetningen. Alternativt kan denne funksjonen brukes til å redusere omsetningen ved dagens slutt, og da unndra kr 150.

7.2.4.2 Løsningsforslag

Det må fortsatt være regler som sikrer at all bruk av retur skal fremkomme på dagsoppgjør/ rapporter, både antall og beløp. Beløpene må klart tilkjennegi at det dreier seg om minusslag og ikke omsetning. Det kan altså ikke være tillatt å oppgi beløpene i absoluttverdi. Tilsvarende må det være krav om utskrift hvor det fremgår klart at det dreier seg om returslag. Beløpene må oppgis med negativt fortegn, og kvitteringen må ikke kunne forveksles med en kvittering for salg.

Det vises for øvrig til delrapport III der det er foreslått at det skal foreligge ytterligere dokumentasjon av korreksjonsposter som gjelder tidligere registrert salg, utover angivelse av beløp og årsak. Korreksjon som medfører tilbakebetaling til kunde skal dokumenteres med kundens signatur. I tillegg til forslaget fra Bokføringsstandardstyret om kundens signatur, foreslås det at også kundens telefonnummer skal fremgå. Dette vil redusere risikoen for feil bruk av ”returfunksjonen” og antas i stor grad å være en etablert praksis i mange kontantvirksomheter.

Slike bestemmelser er foreslått i kassasystemforskriften § 2-5 fjerde ledd.

Når det gjelder registrering, ”låsing” og oppbevaring av all handlinger som foretas i kassasystemet, vises det til kapittel 7.1.2 ovenfor.

7.2.5 Avbrutt salg

7.2.5.1 Beskrivelse

Et salg kan bli avbrutt. En naturlig forklaring på at salg avbrytes kan for eksempel være at kunden ikke har penger. Det finnes imidlertid også eksempler på at selger avbryter salget (i stedet for å slå det endelig inn) hvis kunden ikke ber om kvittering.

Ved avbrutt varesalg vil enkelte systemer slette innslåtte varer uten at dette fremgår verken i minnet eller av dagsoppgjøret, og den åpne kvitteringen i kassasystemet kan brukes på nytt ved neste salg. Andre systemer lagrer det avbrutte salget i minnet (slik at ikke den åpne kvitteringen kan brukes ved et senere salg), men det avbrutte salget tas ikke med på dagsoppgjøret. I noen tilfeller vil det vises på dagsoppgjøret at det er brutte salg/bonger, men ikke alle kassasystemer er programmert til å vise dette.

7.2.5.2 Løsningsforslag

Det foreslås å stilles krav om utskrift av kvittering ved salg, jf. kassasystemforskriften § 2-6 fjerde ledd første punktum. Kvitteringen må tas ut og fremlegges for kunden, jf. bokføringsforskriften § 5a-6. Kravet om utskrift av kvittering og overlevering av denne til kunden er viktig for å sikre at salget blir fullstendig registrert. Antall brutte bonger og beløp skal fremkomme på dagsrapport (Z-rapport), jf. kassasystemforskriften § 2-8-3, jf. § 2-8-2 bokstav r.

7.2.6 Misbruk av funksjonaliteten ”sjekke pris”

7.2.6.1 Beskrivelse

I stedet for å registrere varen på ordinær måte, velger man å skanne varen for å kontrollere/slå opp pris. For kunden virker det som om varen blir registrert på ordinær måte, blant annet vil prisen komme opp i kundedisplayet.

7.2.6.2 Løsningsforslag

Antall prisforespørsler må fremkomme på dagsrapporten (Z-rapport), spesifisert på varegruppe og beløp. Det vises til kassasystemforskriften § 2-8-3, jf. § 2-8-2 bokstav t. På den måten vil omfanget av prisforespørsler, samt om det er noen bestemte varegrupper som går igjen uforholdsmessig mye, kunne kontrolleres. Videre må slik informasjon også fremgå av elektronisk journal, se kassasystemforskriften § 2-7 fjerde ledd.

7.2.7 Utlevere kopikvittering

7.2.7.1 Beskrivelse

Mange systemer har mulighet til å kjøre ut en kopikvittering til kunden, uten at det fremgår av kvitteringen at dette er en kopi. Denne funksjonen gjør det mulig å gi ut kopikvittering til ny kunde, i stedet for å registrere varen på riktig måte. Metoden brukes hos virksomheter som selger for eksempel øl, lunsjmenyer og lignende, dvs. har mange ”like” salg.

7.2.7.2 Løsningsforslag

Det må være et forbud i regelverket mot at kassasystemet har mulighet til skrive ut mer enn én kopi. Videre må det være krav til denne ene kopien at det klart skal fremgå at det nettopp er en kopi, og ikke en originalkvittering for et salg. Dette kan gjøres ved å stille krav til at kvitteringen skal ha påskriften ”KOPI”.

Det vises til kassasystemforskriften §§ 2-6 fjerde ledd annet punktum og 2-8-6.

7.2.8 Utlevere foreløpig kvittering

7.2.8.1 Beskrivelse

På mange serveringssteder foretas oppgjør ved bordet. Når gjesten ber om regningen skrives det ofte ut en foreløpig kvittering som fremlegges for kunden. I mange tilfeller fremgår det ikke på den foreløpige kvitteringen at den ikke er en endelig kvittering. Hvis kunden betaler kontant, endres/slettes salget istedenfor at det slås ut og endelig kvittering skrives.

7.2.8.2 Løsningsforslag

Det må tydelig framgå at denne type kvittering ikke er en gyldig kvittering. Dette kan gjøres ved å stille krav til at kvitteringen skal ha påskriften ”Foreløpig kvittering – IKKE KVITTERING FOR KJØP”.

Det vises til kassasystemforskriften § 2-8-6.

7.2.9 Endring av Z-nummer

7.2.9.1 Beskrivelse

I enkelte kassasystemer er det mulig å endre Z-nummer på rapporter. Dette gjør det mulig å kjøre ut to dagsrapporter (Z-rapporter) for samme dag med samme Z-nummer, og kun bokføre det ene dagsoppgjøret i regnskapet. Da oppgjørene har samme Z-nummer, vil det ikke være mulig å se at et dagsoppgjør ikke er bokført. I slike tilfeller vil det være en ubrutt rekke løpenummer, og alt ser tilforlatelig ut.

7.2.9.2 Løsningsforslag

Det må fortsatt være krav i regelverket til fortløpende nummerering av (Z-)rapportene. I serveringsbransjen er det i dag krav om at det produseres rapport ved dagens slutt, mens dagsoppgjøret (kassaavstemming) kan skje senere. Regelverket må sikre at den rapporten som skal produseres faktisk blir produsert på rett tidspunkt, og at den ikke blir manipulert i forbindelse med det senere dagsoppgjøret.

I regelverket må det stilles klare krav om at kassasystemet ikke skal ha mulighet til å kjøre ny rapport med samme nummer som den som tidligere er kjørt ut. Dvs. at nummerserien må låses i kassasystemet.

Det vises til kassasystemforskriften § 2-8-1 annet ledd og bokføringsforskriften § 5a-14.

7.2.10 Enkelte varer registreres ikke som salg

7.2.10.1 Beskrivelse

I mange systemer er det mulig å legge inn særskilte beskjeder til kjøkkenet. Det kan være at kunden har spesielle ønsker vedrørende bestillingen utover det som er varens ”standard”. En del virksomheter tar ikke ekstra betalt for dette. Et eksempel kan være et ønske om ”ekstra løk” på en pizza. Løken legges da inn som en ordinær vare i kassasystemet, men merkes med at den ikke skal inngå i omsetningen.

Ved å merke salgsvarer, for eksempel ”flaskeøl”, på samme måte, kan det kjøres ut normal kvittering til kunden, uten at omsetningen inngår på dagsrapporten. Omsetningen blir dermed uteholdt fra bokføringen.

I eksemplet under er kassasystemet satt opp slik at 0,5 liter øl holdes utenfor omsetningen.

#10002 07.03.2011 13:36 <R.R>

5 ÖL 0.33	à	44,00	220,00
TOTAL			220,00
KONTANT			220,00
TILBAKE			0,00

Mva.Sats	Grunnlag +	Mva Kr. =	Totalt
25,00%	176.00	44.00	220.00
Sum	176.00	44.00	220.00

#10001 07.03.2011 13:36 <R.R>

4 ÖL 0.5L	à	62,00	248,00
TOTAL			248,00
KONTANT			250,00
TILBAKE			2,00

Mva.Sats	Grunnlag +	Mva Kr. =	Totalt
25,00%	198.40	49.60	248.00
Sum	198.40	49.60	248.00

Takk for besöket!

Kvitteringene viser hhv salg av 5 stk 0,33 liter øl og 4 stk 0,5 liter øl.

X1 #000914#

Dagsomsetning	220,00
Kontante kvitt.	220,00
SUM FRATREKK	220,00
Teoretisk Nattsafe NOK	0,00
Opptalt kasse	10220,00
Avvik vekselbeholdning	220,00
Nattsafeoppgjör NOK	220,00

Dagsrapporten viser kun omsetningen fra salget av 0,33 liter øl. Det er kun registrert to salg i systemet. Nederste linje på dagsrapporten viser at antall bestillinger er 2 med et gjennomsnitt på kr 110. Ved ordinær dagsomsetning vil ikke dette gjøre utslag.

7.2.10.2 Løsningsforslag

Det må være et forbud mot funksjonen ”gratisvarer” i selve kassasystemet (inkludert backoffice-løsninger). Dvs. at det ikke skal være mulig å merke særskilte vare- eller tjenestegrupper slik at de ikke medtas i X- og Z-rapporter, se kassasystemforskriften § 2-6 åttende ledd.

7.2.11 **Den enkelte operatør identifiseres ikke ved navn**

7.2.11.1 Beskrivelse

Ved flerbrukskassasystemer som krever bruk av kort/nøkkel for at kassasystemet skal kunne benyttes, forekommer det at den enkelte operatøren av kassasystemet ”identifiseres” som kelner 1, 2 osv. Det vil da ikke være mulig å identifisere hvem som har benyttet kassasystemet. Det vil således være enkelt for eksempelvis eier å anonymt endre innslag. Det vil også kunne være flere identiteter enn det er ansatte på jobb.

7.2.11.2 Løsningsforslag

Ved flerbrukskassesystemer som krever at brukeren benytter et kort/nøkkel for å kunne operere kassa, må kortet identifisere den enkelte ansatte. Det vil på denne måten være et spor mellom hva som registrert og hvem som gjorde det. Denne informasjonen må, som for øvrige

data i kassaminnet, ikke være mulig å redigere. Informasjonen skal også fremgå av X- og Z-rapportene.

Det vises til kassasystemforskriften § 2-7 femte ledd og § 2-8-3, jf. 2-8-2 bokstav h. Registreringspliktene for den bokføringspliktige fremgår av bokføringsforskriften § 5a-2 tredje ledd og 5a-14 tredje ledd.

7.2.12 Parkerte bonger

7.2.12.1 Beskrivelse

Å ”parkere” en bong betyr at salget settes på ”vent” uten å avsluttes. Begrunnelse for å parkere en bong kan være at kunden skal hente en vare til, bytte en vare eller skaffe mer penger. Mens dette pågår, kan butikken ekspedere andre kunder.

Dette kan misbrukes. I stedet for å avslutte et salg når kunden betaler, kan bongen parkeres. Salget vil da ikke regnes med i omsetningen på dagsoppgjøret, fordi salget ikke er avsluttet.

7.2.12.2 Løsningsforslag

Det må bli krav om at parkerte bonger må avsluttes senest når dagsoppgjøret tas, slik at man ikke har uoppgjorte bonger over en lengre tidsperiode. Det vises til kassasystemforskriften § 2-8-1 annet ledd første punktum. Bongen avsluttes enten ved å bli registrert som ordinært kontantsalg eller ved at salget avbrytes. Hvis det avbrytes skal dette fremgå av Z-rapporten, jf. kassasystemforskriften § 2-8-3, jf. § 2-8-2 bokstav r.

7.3 Varer slås ikke inn i kassasystemet, kassaskuffen brukes som vekslekasse

7.3.1 Beskrivelse

Den enkleste måten å holde omsetning utenfor regnskapet, er rett og slett ikke å bruke kassasystemet. Ofte registreres salg i slike tilfeller på håndskrevne paragons, som legges frem for kunden. Salg registreres i kassasystemet kun i de tilfeller hvor det betales med kort. Dersom betalingsterminalen ikke er tilknyttet kassaapparatet kan det være en risiko for at heller ikke salg som betales med kort blir registrert.

Mange bruker likevel kassaskuffen til oppbevaring av pengene, og de aller fleste virksomheter lar kunder veksle penger. Dette betyr at kassaskuffen åpnes uten at det er registrert at andre handlinger er utført på kassa.

7.3.2 Løsningsforslag

Det må som utgangspunkt stilles krav om integrert kassaskuff. Det foreslås likevel et unntak fra dette kravet dersom kassasystemet har funksjonalitet for å registrere kontantsalg på den enkelte operatøren av kassasystemet. Det vises til kassasystemforskriften § 2-2.

For å hindre at salg ikke slås inn på kassasystemet, må reglene sikre at det ved integrert kassaskuff blir registrert antall ganger kassaskuffen er åpen og tidspunktene for dette. Reglene

må videre sikre at alle tastetrykk blir registrert med tidspunkt, slik at man kan sammenligne tidspunktene for bruk av kassasystemet med tidspunktene for når kassaskuffen er åpen. Slike bestemmelser er foreslått i kassasystemforskriften § 2-7, jf. § 1-2 bokstav j, og § 2-8-3, jf. § 2-8-2 bokstav m.

Videre er det foreslått bestemmelser i kassasystemforskriften § 2-6 femte ledd om at det ikke skal være mulig å foreta registreringer i kassasystemet dersom integrert kassaskuff er åpen.

Det må som tidligere nevnt også stilles krav om at det skrives ut kvittering som fremlegges for kunden i alle tilfeller, ikke bare dersom beløpet som registreres ikke er synlig for kunden, jf. dagens bestemmelse i bokføringsforskriften § 5-3-2 annet ledd og forslag til ny § 5a-6.

Videre må oppbevaringskravene for regnskapsmateriale følges, se nærmere om dette i kapittel 7.1.2.

7.4 Problemer knyttet til betalingsterminal

7.4.1 Bruk av frittstående betalingsterminal

7.4.1.1 Beskrivelse

Alle betalingsterminaler må være knyttet opp mot en bankkonto. Det finnes såkalte multiterminaler som er knyttet opp mot flere konti, slik at pengene kan styres til ulike konti. Dette er brukt av næringsdrivende som driver selvstendig virksomhet, men som holder til i felles lokaler med andre.

Hver enkelt bankterminal er registrert med et baxnummer. Man må ha baxnummeret for å kunne identifisere bankkontoen som pengene settes inn på. Det finnes eksempler hvor en eller flere av betalingsterminalene i virksomheten er tilknyttet en annen bankkonto enn virksomheten sin. Det er også tilfeller hvor samme betalingsterminal er benyttet i eksempelvis en restaurant om kvelden og i en drosjebil om dagen.

Det finnes flere eksempler på at virksomheter som ikke har integrert bankterminal registrerer alle salg som kontant på kassasystemene, dvs. at det ikke skilles mellom ulike betalingsmidler (kort eller kontanter) ved salget. Når virksomheten så endrer kvitteringen etterpå, kan det godt være et salg som er betalt med kort. Så lenge det ikke er skilt mellom betaling med kontanter og betaling med kort ved registrering i kassasystemet, vil det ikke være mulig å avstemme bankkontoen mot registreringer i kassasystemet.

7.4.1.2 Løsningsforslag

Den mest hensiktsmessige løsningen er å stille krav om at betalingsterminalene må være knyttet opp mot kassaapparatet, altså integrert og ikke frittstående. Dvs. at betalingen registreres automatisk i kassasystemet når kort trekkes, og at informasjon om salget, beløp mv sendes fra kassasystemet til terminalen.

Krav om integrert terminal vil imidlertid påføre mange bokføringspliktige en ekstra kostnad, som kommer i tillegg til eventuell oppgradering eller nyanskaffelse av kassasystem. Det foreslås derfor i denne omgang at det kun stilles krav om at det i kassasystemet må angis hvilket betalingsmiddel som er benyttet.

Slike bestemmelser er foreslått i kassasystemforskriften § 2-5 annet ledd, jf. § 2-8-3 og § 2-8-2 bokstav g. Tilsvarende må den bokføringspliktige registrere betalingsmiddel, jf. bokføringsforskriften § 5a-2 annet ledd. Når betalingsmiddel er registrert i kassasystemet vil det være mulig å avstemme kortbetalingene mot rapport fra betalingsterminalen som et ledd i dagsoppgjøret, jf. bokføringsforskriften § 5a-14 tredje ledd.

7.4.2 Utskrift fra betalingsterminal brukes som kvittering

7.4.2.1 Beskrivelse

Dersom kunden betaler med kort og bankterminalen ikke er integrert med kassasystemet, kan selgeren unnlate å registrere beløpet på kassasystemet. I slike tilfeller vil utskriften fra betalingsterminalen kunne gis som kvittering.

7.4.2.2 Løsningsforslag

Som nevnt i kapittel 7.4.1.2 må det sikres at beløpet registreres på kassa, ved å innføre krav om at betalingsmiddel må angis.

Det må videre stilles krav om utskrift av kvittering fra kassasystemet, og at denne må fremlegges for kunden, jf. også beskrivelsen av dette ovenfor. Endelig må det klart fremgå av utskriftene fra betalingsterminal at dette ikke er noen gyldig kvittering. Dette kan gjøres ved at utskriften har påskriften ” IKKE KVITTERING FOR KJØP”, se forslaget i kassasystemforskriften § 2-8-8.

8 Nærmere om innholdet i forslaget

8.1 Krav til kassasystemet

8.1.1 Påbudte og forbudte funksjoner

Regelverket setter for det første krav om at det skal foreligge en systembeskrivelse av kassasystemets oppbygging og alle funksjonene i systemet, se kassasystemloven § 3 annet ledd.

Videre gis det i kassasystemforskriften § 2-5 en opplisting av funksjoner som skal finnes i kassasystemet. Kassasystemet skal således

- kunne registrere vekslekasse
- kunne registrere ulike betalingsmidler
- ha klokke
- skille mellom positive og negative beløp
- kunne skille mellom flere næringsdrivende dersom de bruker samme kasse.

Tilsvarende gis det i kassasystemforskriften § 2-6 en klar opplisting av hvilke funksjoner som ikke skal finnes i et kassasystem. Det skal

- ikke finnes andre funksjoner enn det som fremgår av systembeskrivelsen

- ikke være mulig å tilslutte eller integrere kassasystemet med ekstern programvare som muliggjør endring av elektronisk journal
- ikke være mulig å endre registreringer i ettertid eller endre forprogrammert tekst på varer og tjenester ved registreringen
- ikke være mulig å registrere salg uten at kvittering skrives ut
- ikke være mulig å kjøre ut mer enn én kopi av kvitteringen
- ikke være mulig å foreta registrering dersom integrert kassaskuff er åpen eller lagringsminnet er fullt
- ikke finnes noen særskilt treningsfunksjon
- ikke være mulig å merke enkelte varegrupper slik at de ikke medtas på rapporter.

Når man ser bestemmelsene i kassasystemloven § 3 annet ledd og kassasystemforskriften §§ 2-5 og 2-6 i sammenheng, kan den nye rettstilstanden oppsummeres slik: Det innføres forbud mot enkelte funksjoner (herunder skjulte funksjoner), enkelte funksjoner skal være til stede i kassasystemet, mens andre funksjoner (enn de som er eksplisitt forbudt) kan være til stede i kassasystemet, forutsatt at de er beskrevet i systembeskrivelsen.

8.1.2 Krav til kvitteringer og rapporter

I regelverket stilles det detaljerte krav til kvitteringer, X-rapport og Z-rapport. Salgskvitteringene skal i tilegg til det innhold som følger av dagens regler, også innholde opplysninger om bl.a. type betalingsmiddel og kassasystemets ID-nummer. Det stilles også krav om at kvitteringer som produseres av kassasystemet og som ikke er salgskvitteringer tydelig merkes slik at de ikke kan forveksles med salgskvittering.

Også X- og Z-rapporter skal gi mer omfattende opplysninger enn det som følger av dagens regelverk, herunder skal opplysninger om antall skuffeåpninger, type betalingsmiddel, grand total mv. fremgå.

Videre foreslås det regulert at det kan benyttes norsk, svensk, dansk og engelsk språk på kvitteringer og rapporter.

8.1.3 Særlig om sikring av elektronisk journal

8.1.3.1 Innledning

En observerbar trend i Europa er innføringen av elektronisk sikring av aktiviteter som registreres i kassasystemer. Dette gjøres for å redusere muligheten for brukerstyrt manipulasjon av kontantsalgsinformasjon som registreres i kassasystemene. Eksempler på dette er kravet til godkjente kontrollenheter i Sverige og forslaget om digital signering av salgstransaksjoner gjennom bruk av fysisk smartkort og kortleser (CCRS) i Belgia. I begge tilfeller låses informasjon digitalt slik at brukermanipulasjon for alle praktiske formål er avskåret.

Skattedirektoratet har etter grundig vurdering valgt å ikke bruke konkrete maskinvare-baserte løsninger som innbefatter kobling av eksternt fysisk utstyr til kassasystemene for å sikre kontantsalgsdata. Den regelbaserte løsningen har på prinsipielt nivå blitt godt mottatt av kontaktpunkter i kassabransjen under arbeidet med lov og forskrifter. Den samme positive holdningen er uttrykt fra skattemyndighetene i Sverige og fra CCRS prosjektet i Belgia. Mye

av dette har sin basis i deres erfaringer med maskinvare-baserte løsninger, og at disse også har svakheter i forhold til å sikre tilstrekkelig integritet i kontrollgrunnlaget.

Som nevnt i kapittel 5, er det to hovedkategorier av kassasystemer i Norge; ROM-baserte og PC-baserte kassasystemer. Førstnevnte har en nedadgående trend i forhold til markedsandel, men markedet er fremdeles forholdsvis stort, spesielt for mindre foretak hvor eieren ofte er en sentral person i behandlingen av kontanter.

Forskjellen mellom ROM-baserte kassasystemer og PC-baserte kassasystemer kan oppsummeres slik; ROM-baserte kassasystemer har begrenset mulighet til å legge inn omfattende programlogikk, og de har også begrenset lagringsminne.

8.1.3.2 Vurdering

Utkastet til regelverk for kassasystemer gjør det på generelt grunnlag vanskeligere å manipulere kontantsalgsdata. Dette oppnås blant annet gjennom krav til funksjonalitet, forbud mot annen funksjonalitet, loggføring og rapportering av løpende anvendelse. Som nevnt i kapittel 7.2.2.2 foreslås det, bl.a. for å tilrettelegge for en effektiv kontroll, at det innføres krav om elektronisk journal.

Et verifiserbart kontrollgrunnlag med høy grad av integritet vil være essensielt for å kunne gjennomføre en kontroll av faktiske hendelser registrert i kassasystemet. For å få til en tilstrekkelig integritet, må elektronisk journal som genereres på basis av løpende anvendelse av systemet ikke kunne manipuleres av bruker. Dette kan enten skje gjennom at elektronisk journal ikke er tilgjengelig for bruker for redigering ("skjult"), eller at filen i seg selv ikke enkelt kan bli endret uten at dette er synlig for kontrollør ("låst"). Noen systemer vil kombinere egenskapene "skjult" og "låst". Sikret elektronisk journal skal derfor være Norges svar på maskinvare-basert sikring som benyttes i utlandet gjennom kontrollbokser, smartkort o.l. Bokføringspliktige kan etter denne modellen ikke manipulere samtlige registreringer og underliggende dokumentasjon som danner grunnlag for bokføringen. Det vil alltid være en sikret elektronisk journal som innehar all løpende anvendelse som bokføringen kan kontrolleres mot. Uten denne kontrollmuligheten kan det være tilfeldigheter som avslører omfattende og profesjonelt utført manipulasjon av kontantsalgsdata og bokføringsgrunnlag.

Rent prinsipielt vil kontrollmyndighetene ikke bare ønske å finne ut at manipulasjon har skjedd, men også hvor mye manipulasjonen beløper seg til. Dette oppnås gjennom en sikker journal.

Bokføringsstandardstyrets delrapport III inneholder forslag til ny bokføringsforskrift § 7-1 annet ledd:

> *Regnskapsmateriale som oppbevares elektronisk skal være (i) et filformat som ikke enkelt lar seg redigere i allment kjente sluttbrukerverktøy for tekstbehandling, regneark, e-post mv. uten at endringen fremgår direkte av det aktuelle regnskapsmateriale.*

Hovedregelen i det foreliggende utkastet til lov og forskrift for kassasystemer er at elektronisk journal skal være sikret i hele oppbevaringstiden. Etter generelle regler for oppbevaring av dokumentasjon skal elektronisk journal enten oppbevares på et ikke redigerbart medium

(eksempelvis CD/DVD-rom) eller i et filformat som ikke enkelt lar seg redigere i allment kjente sluttbrukerverktøy.

Etter Skattedirektoratets vurdering er det ikke forskjell mellom ROM-baserte og PC-baserte kassasystemer ift. behovet for tilstrekkelig sikring av den elektroniske journalen som løpende benyttes (er i aktiv bruk av systemet og skrives til). For PC-baserte kassasystemer kan dette gjøres gjennom databasetilganger. For ROM-baserte kassasystemer kan dette gjøres ved å fjerne funksjonalitet til å slette eller endre journal, eksempelvis ved å forby funksjonen "recall journal". Begge leverandørgrupper har under arbeidet med forslagene gitt uttrykk for at dette er et område som kan ivaretas. Problemstillingen oppstår først når elektronisk journal flyttes fra den aktive kassen til annet elektronisk medium, spesielt for oppbevaringsformål.

En av forskjellene mellom PC-baserte og ROM-baserte kassasystemer er, som angitt ovenfor, begrenset minnekapasitet for ROM-baserte kassasystemer. Brukere av ROM-baserte kassasystemer må derfor relativt hyppig overføre elektronisk journal til annet elektronisk medium for oppbevaring i den angitte oppbevaringsperioden. Slik ROM-baserte kassasystemer er bygget opp i dag, vil eksportfilen typisk være i tekstformat som enkelt lar seg redigere i allment kjente sluttbrukerverktøy.

Integriteten til elektronisk journal er derfor ikke ivaretatt i oppbevaringstiden, da den kan manipuleres av bruker. Den mister derfor sin kontrollverdi. Dette i motsetning til PC-baserte kassasystemer som kan ha elektronisk journal sikret på systemet over lang tid, samt overføre journalen i sikret format til annet elektronisk medium. Dette har sin forklaring i større programmeringsfleksibilitet i PC-baserte kassasystemer.

I og med at effekten av kontrollørenes arbeid er avhengig av integriteten av elektronisk journal, kan ikke journalen på noe tidspunkt være i et format som enkelt lar seg redigere.

PC-baserte kassasystemer kan eksempelvis legge ut låst database til annet elektronisk medium som senere kan leses inn i systemet for å hente ut data for kontrollformål gjennom eksportfunksjonalitet. Dette er forøvrig beskrevet nærmere i merknadene til kassasystemforskriften § 2-7 om elektronisk journal. Dette kan ikke ROM-baserte kasser i dag ivareta.

Det er fra bransjens side fremkommet et forslag til en kompenserende kontroll for svakheten som eksponeringen av elektronisk journal i ROM-baserte kassasystemer har i forhold til utrettmessige endringer. Dette forslaget innebærer å stille krav til utskrift av Z-rapport på papir før utleggelsen til redigerbart format skjer. På denne måte skal kontrollør kunne avstemme data i elektronisk journal mot papirutskriften og kontrollere at den ikke er manipulert. Svakheten med dette forslaget er at Z-rapporten på papir kan erstattes med en manipulert versjon som reflekterer urettmessige endringer utført i elektronisk journal. Integriteten er således ikke ivaretatt, og kontrollen kan ikke anses som kompenserende for manglende integritet i elektronisk journal.

Hvis ROM-baserte kassasystemer skal opprettholde integritet av elektronisk journal på lik linje med PC-baserte kassasystemer, må det enten;

- lages en sikret fil internt i kassen som kan tas ut av systemet uten at integriteten svekkes (slik som for PC-baserte kassasystemer)

- lages en eksportfunksjon som genererer en fil direkte fra ROM-minnet som ikke enkelt lar seg redigere i allment kjente sluttbrukerverktøy
- utvikles en "dongle" som tilknyttes kommunikasjonsport som henter ut data og sikrer journalen i samme operasjon
- tilknyttes en ekstern maskinvare-komponent som ivaretar integriteten til elektronisk journal (elektronisk journal oppdateres løpende i sikret "boks" i tillegg til ROM-minnet)
- kobles direkte opp til et PC-basert backofficesystem som henter data direkte fra ROM-minnet via kommunikasjonsport til sikret filformat.

Skattedirektoratet har ikke sett det som formålstjenelig å tillate lempninger for ROM-baserte kassasystemer på grunn av de begrensninger dagens system har. Dette er begrunnet ut i fra tre hensyn:

- Å inneha et kontrollgrunnlag med høy grad av integritet er avgjørende for å gjennomføre en god kontroll.
- Brukere av ROM-baserte kassasystemer befinner seg ofte i gul eller rød sone (risikogruppen), jf. klassifiseringen i Steria-rapporten (vedlegg 1). Disse kjennetegnes ved lite omfang av intern kontroll gjennom arbeidsdeling og at eier selv behandler kontanter i foretaket.
- Det er prinsipielt uheldig å forskjellsbehandle PC-baserte og ROM-baserte kassasystemer i et regelbasert lovverk.

8.2 Krav til bruk av kassasystemet

I tillegg til at det fastsettes krav til hvilke funksjoner et kassasystem skal og kan ha, må det også stilles krav om at bokføringspliktige skal bruke slike systemer, samt hvordan de skal brukes. Et viktig poeng i den forbindelse er at regelverket skal bidra til at kontantsalg faktisk blir registrert inn i kassasystemet. Dette gjøres bl.a. ved å stille krav om at all løpende anvendelse fortløpende skal registreres i kassasystemet, at det alltid skal skrives ut salgskvittering fra kassasystemet og at denne kvitteringen alltid skal legges frem for kunden.

Eksempler på andre brukskrav som stilles er at alle korreksjonsposter skal dokumenteres, at vekselkasse skal registreres inn ved salgsdagens begynnelse, samt at Z-rapport skal skrives ut ved salgsdagens slutt.

Videre stilles det som nevnt krav om at kontantsalget skal dokumenteres med elektronisk journal. Opplysningene i elektronisk journal skal lagres på en sikker måte. Dette innebærer bl.a. plikt til umiddelbart å overføre opplysningene i elektronisk journal til et annet elektronisk lagringsmedium, dersom det interne lagringsminnet er fullt.

8.3 Produkterklæring, meldeplikt og overtredelsesgebyr

Regelverket i Sverige inneholder bestemmelser om produkterklæring, meldeplikt og overtredelsesgebyr. Slike bestemmelser er etter Skattedirektoratets syn enda viktigere i Norge, ettersom de til en viss grad kan virke som en erstatning for en teknisk løsning. Dette er således sentrale bestemmelser for at det nye regelverket skal kunne oppnå de forventede effektene.

8.3.1 **Produkterklæring**

Det foreslås at leverandørene av kassasystem skal avgi en produkterklæring til skattekontoret. Dette er et sentralt moment i forslaget til nytt regelverk. Forslaget tilsvarer svensk forskrift SKVFS 2009:1 om krav på kassaregister 32, 33 og 34 §§.

Lovutkastet fastslår at kun kassasystemer med produkterklæring skal kunne tilbys for salg til bokføringspliktige som skal anvende kassasystemet i sin næringsvirksomhet. Leverandøren skal, ved å avgi en produkterklæring, bekrefte at kassasystemet som tilbys for salg oppfyller lovens krav. Produkterklæringen vil innholde et begrenset antall opplysninger om kassasystemet og den skal leveres elektronisk, fortrinnsvis via Altinn-portalen.

Leverandøren skal avgi produkterklæring før et nytt type kassasystem tilbys for salg, utleie eller utlån og når eksisterende kassasystem oppdateres med nye versjoner. Systemleverandører kan ha ulik policy på versjonshåndtering av kassasystemer. Normalt vil versjonsoppdateringer være delt inn i to typer; hovedoppdateringer og vedlikeholdsoppdateringer mellom hovedoppdateringene. Versjonene angis gjerne med heltall på hovedoppdateringer og desimaler på vedlikeholdsoppdateringer. Typisk vil en overgang fra versjon 1.7 til 2.0 være en hovedoppdatering og en overgang fra versjon 2.0 til 2.1 være en vedlikeholdsoppdatering. Erklæringen skal oppdateres ved vesentlig ny hovedfunksjonalitet, typisk ved hovedoppdateringer. Også dersom det er vesentlige endringer i funksjonalitet ved vedlikeholdsoppdateringer som påvirker systemets virkemåte, skal erklæringen oppdateres. Dette gjelder spesielt ved feilrettinger i forhold til lovkrav.

Det er flere hensyn bak kravet om produkterklæring. En produkterklæring vil for det første ansvarliggjøre leverandøren. Terskelen for å sende inn en produkterklæring for et kassasystem som f. eks. inneholder funksjoner som muliggjør manipulasjon, antas å være meget høy.

Produkterklæringen vil også medføre at skatteetaten til enhver tid vil ha oversikt over hvilke kassasystemer som lovlig kan tilbys for salg. Dette må ses i sammenheng med den foreslåtte meldeplikten for brukerne av kassasystemer, se nærmere om dette i kapittel 8.3.2. Når skatteetaten har oversikt over hvilke kassasystemer som lovlig tilbys for salg og hvilke kassasystem den enkelte bruker har anskaffet, vil det på en enkel og effektiv måte kunne konstateres om brukeren har et lovlig kassasystem. Likeledes vil dette være viktig informasjon dersom det skulle vise seg at et kassasystem med produkterklæring likevel ikke oppfyller lovens krav. Kassasystemet vil da ikke kunne benyttes av brukerne og må trekkes fra markedet, med mindre leverandøren utbedrer manglene.

Også ved forenklede kontroller av kassasystemer, som for eksempel for å kontrollere om den enkelte bokføringspliktige benytter et kassasystem med produkterklæring, er det en forutsetning for å kunne gjennomføre disse kontrollhandlingene på en effektiv måte at skatteetaten har oversikt over lovlige kassasystemer.

8.3.2 **Meldeplikt**

Det foreslås at bokføringspliktige skal melde fra om hvilke kassasystem de har. Forslaget tilsvarer den svenske kassaregisterlagen 11 §.

Meldingen skal inneholde antall kassasystemer i virksomheten og hvert enkelt kassapunkt må spesifiseres med modell, type og ID-nummer. Det skal videre angis på hvilke adresser disse befinner seg. Etter forslaget skal melding gis ved virksomhetens oppstart, og ved enhver

endring i beholdningen av kassasystemer. Dvs. at melding må gis ved kjøp av nye systemer og når et kassasystem fjernes fra virksomheten. Som hovedregel behøver det ikke å gis ny melding ved oppgraderinger av systemet, uansett om det dreier seg om vedlikeholdsoppdateringer eller hovedoppdateringer, jf. kapittel 8.3.1. Dersom slik oppgradering er en følge av at tidligere versjon av kassasystemet inneholdt mangler, må det likevel gis melding.

Bakgrunnen for meldeplikten er først og fremst ønsket om å effektivisere kontrollarbeidet, men også ønsket om å kunne nå brukerne dersom det oppdages kassasystemer som ikke tilfredsstiller kravene i lov og forskrift.

Skatteetaten gjennomfører i dag en landsdekkende satsing på kontroll av kontanthandel og kassasystemer. Erfaringer så langt viser at det er helt avgjørende for en effektiv og virkningsfull kontroll at det er kjent hvilke typer kassasystem som brukes i de virksomhetene som skal kontrolleres. I dag gjøres dette ved å kartlegge virksomhetene på forhånd. En slik kartlegging kan for eksempel gjøres ved anonym observasjon på stedet, ved forenklet kontroll eller ved utsending av spørreskjema.

Det er klart at det medgår ressurser til en slik kartlegging som ellers kunne blitt brukt på kontroll. Avhengig av hvor langt unna skattekontoret virksomhetens lokaler er, vil det kunne bli brukt ett helt dagsverk bare på en observasjonskontroll og minst to dagsverk på en forenklet kontroll. Utsendelse av spørreskjema behøver ikke å være så ressurskrevende, men sortering og registrering av svar på spørreskjemaene tar tid. Forenklede kontroller og besvarelse av spørreskjema er for øvrig også noe som påfører brukerne av kassasystemer merarbeid.

Ved dagens kontroll av kontanthandelen foretas det alltid sikring av kassasystemene (speiling). Dersom det på forhånd er kjent hvilke typer og antall kassasystemer som befinner seg i virksomhetene, vil skatteetaten kunne sørge for at personer med kunnskap om de aktuelle kassasystemene gjennomfører kontrollene. En spissing av kompetansen vil også være med på å effektivisere kontrollarbeidet.

Dersom skatteetaten har en oversikt over hvilke kassasystemer som befinner seg hvor, vil det være mulig å gjennomføre målrettede kontroller mot brukere av bestemte typer kassasystemer. For eksempel vil det ved avsløring av manipulasjon i ett kassasystem, være ønskelig å kontrollere andre virksomheter som har dette kassasystemet for å se om det samme foregår der. Dette er effektive utplukkskriterier som vil være mulig å bruke dersom det innføres et meldesystem.

Mer effektive kontroller kan gi økt antall kontroller, noe som igjen vil øke opplevd oppdagelsesrisiko. Dette er et sterkt preventivt virkemiddel i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet i kontanthandelen. Informasjonen som meldeplikt vil gi, kan eksempelvis brukes til å kontrollere fortløpende alle butikkene i en bestemt gate, for å sjekke om disse butikkene har kassasystem som ikke er innmeldt og som ikke er tillatt i bruk.

Også i forhold til kontroll av leverandørene av kassasystemer, vil et meldesystem for brukerne være nyttig. Det er i dag eksempler på leverandører som er anmeldt for medvirkning til skatte- og avgiftsunndragelser fordi de har vist kundene hvordan kassasystemene de selger kan manipuleres. I slike saker er det viktig å kunne avdekke omfanget av salget av slike

kassasystemer <u>før</u> man starter kontrollen hos leverandøren/produsenten. Et register over brukerne av kassasystem vil være et meget effektivt hjelpemiddel i slike saker.

En annen effekt av et meldesystem er at skatteetaten har mulighet til å informere brukere som benytter kassasystemer som ikke oppfyller kravene i regelverket. Det er ikke sikkert at disse virksomhetene er klar over at de har et kassasystem med feil. Det antas at det vil være virkningsfullt om skatteetaten sender informasjon i slike tilfeller. I tillegg vil et register som nevnt kunne benyttes for å ilegge brukerne som har slike mangelfulle kassasystemer bokføringspålegg etter merverdiavgiftsloven, ligningsloven og skattebetalingsloven om, innen en fastsatt frist, å bytte kassasystem til et som oppfyller lovens krav. Manglende etterlevelse av bokføringspålegget vil kunne medføre tvangsmulkt.

Avslutningsvis vises det til at det i Sverige er innført krav om meldeplikt av kassasystem selv om dette medfører noe merarbeid for brukerne. Både Skatteverket, Kassaregisterrådet (bransjeorganisasjon for leverandører av kassasystemer i Sverige) og prosjektlederen for CCRS i Belgia har understreket at det for gjennomføringen av kontroller er meget viktig å ha informasjon om hvilke kassasystemer de ulike virksomhetene har.

8.3.3 **Overtredelsesgebyr**

8.3.3.1 Innledning

I kapittel 3.5.3 er det redegjort for dagens straffebestemmelser. Det fremgår der at både bokføringspliktige og leverandører av kassasystem kan straffes for (medvirkning til) skatteunndragelser.

I praksis kan det imidlertid være vanskelig å straffeforfølge skatteunndragelser som følge av manipulasjon av kassasystemer. Særlig kan det være problematisk å føre tilstrekkelig bevis for medvirkning i slike tilfeller. Som tidligere nevnt er det vanskelig å se for seg at separat programvare som er utviklet for å minske registrert omsetning (zappere) og skjult funksjonalitet i selve kassasystem-programvaren (phantom-ware) har noe annet formål enn ulovlig manipulering av salgstallene. I slike tilfeller vil systemleverandøren kunne bli dømt for straffbar medvirkning til skatteunndragelser. Hvor det dreier seg om misbruk av kassasystemets åpne funksjonalitet, jf. kapittel 7.2, antas det imidlertid å være vanskeligere å føre bevis for straffbar medvirkning.

Det er etter Skattedirektoratets oppfatning helt nødvendig med egne sanksjonsbestemmelser for å sikre at det nye regelverket etterleves. Uten slike bestemmelser vil særlig den gruppen aktører som er tilbøyelige til å unndra skatter og avgifter neppe bruke nye kassasystemer på foreskreven måte. Det foreslås derfor bestemmelser om overtredelsesgebyr for både bokføringspliktige brukere av kassasystem og leverandører av kassasystem i det nye regelverket.

Brukere av kassasystem
Når bokføringspliktige ikke registrerer salg på kassasystemet er det ikke sterkt og preventivt nok å gi et bokføringspålegg, jf. kapittel 3.5.2, om å registrere omsetning. Den lovbestemte fristen for å oppfylle bokføringspålegget passer heller ikke i slike saker. En konsekvens av ønsket om et skjerpet regelverk på dette området, må være at det etableres hensiktsmessige sanksjoner som sikrer etterlevelsen av regelverket. Slike sanksjonsformer er etablert i det svenske regelverket til tross for at det i Sverige er valgt en løsning som tilsier streng kontroll

med selve kassaapparatene, jf. at en del av kassasystemet (kontrollboksen) skal være sertifisert.

Bokføringspålegg etter bokføringsloven anses som nevnt å være et lite hensiktsmessig virkemiddel, særlig når det gjelder feilaktig eller mangelfull bruk av kassasystemet. Dette er handlinger som må korrigeres der og da, uten de frister som gjelder for bokføringspålegg. Dersom regelverket har hjemler for å ilegge overtredelsesgebyr ”på stedet”, og dette også følges opp med kontroll og ileggelse av gebyr, vil dette være et viktig bidrag i forhold til etterlevelsen av regelverket. Bokføringspålegg er ikke et slikt virkemiddel, siden det gis en frist for å oppfylle pålegget, og det først er hvis denne fristen ikke overholdes at det kan ilegges tvangsmulkt. Systemet med bokføringspålegg og betinget tvangsmulkt antas derfor å ha en langt mindre preventiv effekt enn overtredelsesgebyr. Bokføringspålegg anses også å være langt mer ressurskrevende enn å ilegge overtredelsesgebyr. Ikke minst gjelder dette i forhold til å følge opp sakene, mht. de tidsfrister som settes, og eventuelle utsettelser i den forbindelse, samt eventuelt også arbeid i forbindelse med eventuelle etterfølgende vedtak om tvangsmulkt.

At skatteetaten kan utføre enkle kontrollhandlinger med umiddelbar reaksjon vil klart ha en preventiv og oppdragende effekt. Overtredelsesgebyr vil ramme de som ikke følger reglene.

Leverandører av kassasystem
Etter forslaget kan leverandør av kassasystem med produkterklæring ilegges et overtredelsesgebyr dersom kassasystemet ikke oppfyller lovens krav. Dette vil være tilfelle dersom kontrollhandlinger avdekker at en versjon av et kassasystem inneholder ulovlig funksjonalitet eller at påbudt funksjonalitet ikke finnes.

Som nevnt ovenfor antas det at terskelen for å avgi en produkterklæring for et kassasystem som for eksempel inneholder funksjoner som muliggjør manipulasjon vil være høy, men det gir i seg selv ingen garanti. Overtredelsesgebyret vil gi mulighet til å ansvarliggjøre leverandører som tilbyr kassasystemer for salg som ikke oppfyller lovens krav. Denne administrative sanksjonsmuligheten antas å ha en preventiv effekt. Overtredelsesgebyret vil således kunne bidra til at uønsket funksjonalitet fjernes fra kassasystemene. Tidligere har enkelte leverandører følt seg ”presset” av kundene til å levere systemer som er mulige å manipulere; kundene har i motsatt fall kjøpt system fra en annen leverandør.

Forslagene om overtredelsesgebyr tar utgangspunkt i den svenske kassaregisterlagen. Der er det gitt regler om kontrollavgift i 24-28 §§. I det svenske regelverket er det imidlertid ingen tilsvarende hjemmel for å sanksjonere leverandørene av kassasystem. Både Skatteverket og Kassaregisterrådet har under arbeidet gitt klart utrykk for at dette er en viktig bestemmelse som også burde vært med i den svenske loven. Etter Skattedirektoratets oppfatning er en slik bestemmelse enda viktigere i Norge enn i Sverige, da det i Norge ikke vil være noen godkjenningsordning av en ekstern kontrollenhet.

8.3.3.2 Sanksjonsform og nivå

Sett fra skattemyndighetenes ståsted er det hensiktsmessig med en standardisert sanksjon for overtredelse av regelverket. I et masseforvaltningssystem som skatte- og avgiftssystemet er det viktig med lett praktiserbare bestemmelser. Skattedirektoratet foreslår at gebyrets størrelse baseres på rettsgebyret, på samme måte som i ligningsloven § 10-6 om tvangsmulkt. Ved å lovfeste en slik kobling, vil sanksjonens størrelse normalt følge prisutviklingen for øvrig. En

slik tilknytning vil innebære at det ikke er nødvendig å gjennomføre lovendring for å endre gebyrets størrelse.

Brukere av kassasystem
Det må anses som ukomplisert for bokføringspliktige som driver virksomhet med kontantsalg å registrere og dokumentere kontantsalget ved bruk av kassasystem. Videre anses det heller ikke særlig komplisert å avgi melding om de kassasystemene som den bokføringspliktige bruker i virksomheten sin. Således foreslås det at overtredelsesgebyr kan ilegges i følgende tilfeller:

- Manglende eller mangelfull registrering i kassasystem, jf. bokføringsforskriften § 5a-2
- Bruk av kassasystem uten produkterklæring, jf. bokføringsforskriften § 5a-3
- Brudd på meldeplikten, jf. bokføringsforskriften § 5a-4
- Manglende eller mangelfull bruk av kassaskuff, dvs. at den bokføringspliktige ikke oppbevarer kontantene i kassaskuffen eller at operatøren ikke lukker kassaskuffen umiddelbart etter at betaling er mottatt eller veksling er utført, jf. bokføringsforskriften § 5a-5
- Manglende utskrift av kvitteringer og manglende etterlevelse av å tilby kunden kvitteringen, jf. bokføringsforskriften §§ 5a-6 og 5a-7
- Manglende registrering av vekselkasse, jf. bokføringsforskriften § 5a-8
- Manglende eller mangelfull dokumentasjon ved uttak av kontanter fra kassaskuffen, jf. bokføringsforskriften § 5a-8
- Feilaktig bruk av felles kassasystem, jf. bokføringsforskriften § 5a-9
- Unnlatelse av å overføre opplysningene i elektronisk journal til et annet ikke redigerbart medium, jf. bokføringsforskriften § 5a-10
- Manglende bruk av hensiktsmessige reserveløsninger dersom det oppstår feil i kassasystemet, jf. bokføringsforskriften § 5a-11
- Manglende eller mangelfulle dagsoppgjør, jf. bokføringsforskriften § 5a-14
- Brudd på oppbevaringskravene i bokføringsforskriften § 5a-15.

Etter Skattedirektoratets oppfatning er det viktig at ovennevnte brudd på regelverket kan sanksjoneres med overtredelsesgebyr. De forskjellige pliktene i regelverket er oppstilt fordi de på en effektiv måte vil kunne hindre at omsetning unndras fra beskatning. I Sverige kan Skatteverket på tilsvarende måte ilegge kontrollavgift ved brudd på regelverket.

Bestemmelsene i bokføringsforskriften § 5a-12 og deler av § 5a-7 gjelder i første rekke krav til systemet hvor det etter direktoratets oppfatning er mest naturlig å ilegge leverandøren overtredelsesgebyr. Brudd på § 5a-13 vil også innebære brudd på § 5a-15.

Det foreslås at vedtak om overtredelsesgebyr ift. bokføringspliktige brukere av kassasystem kan treffes på stedet uten forhåndsvarsel. For at sanksjonen skal få den ønskede effekt, er det nødvendig at kontrollørene kan ilegge overtredelsesgebyr umiddelbart i tilknytning til at regelbruddet konstateres.

Det foreslås på denne bakgrunn at bokføringspliktige ved forsettlig eller uaktsomt brudd på regelverket som nevnt, kan ilegges et overtredelsesgebyr på 15 rettsgebyr, dvs. for tiden kr 12 900. Ved gjentakelse innen en 12 månedersperiode settes gebyret til 40 ganger rettsgebyret, dvs. for tiden kr 34 400. Nivået er forsøkt avveid mellom to kryssende hensyn: På den ene siden er det viktig at sanksjonen settes høyt nok til at den har den ønskede

preventive effekten, på den andre siden bør ikke sanksjonen settes så høyt at den rammer urimelig en bokføringspliktig som en enkelt gang i vanvare har overtrådt regelverket. Av denne grunn foreslås det også en ganske stor økning i gebyrsatsen ved gjentatt brudd på regelverket innen 12 måneder.

Leverandører av kassasystem
Det må tilsvarende anses som ukomplisert for leverandører av kassasystem å avgi produkterklæring. Det foreslås derfor at manglende produkterklæring kan medføre overtredelsesgebyr.

Forslaget til nytt regelverk inneholder som nevnt klare angivelser av funksjoner som ikke lenger vil være tillatt i kassasystemet og funksjoner som vil være påbudt i kassasystemet. Denne funksjonsangivelsen er oppstilt på bakgrunn av bl.a. erfaringer med hvordan kassasystemets åpne funksjonalitet i dag misbrukes for å unndra kontantsalg fra beskatning, altså de tilfeller hvor det i praksis er vanskeligst å føre bevis for at systemleverandøren har medvirket til brukerens unndragelser. Et kassasystem som tilfredsstiller kravene i regelverket, vil derfor effektivt hindre at brukeren kan misbruke systemet som sådan til å unndra omsetning fra beskatning.

Ved å avgi produkterklæring innestår leverandøren for at kassasystemet tilfredsstiller kravene i regelverket, og dermed bidrar til å hindre unndragelser. Dersom kassasystemet likevel ikke tilfredsstiller kravene, foreslås det at leverandøren kan ilegges overtredelsesgebyr. Det vil altså være tilstrekkelig for ileggelse av overtredelsesgebyr at det konstateres avvik fra lovgivningens krav.

Det kan imidlertid tenkes tilfeller hvor leverandøren etter beste evne har produsert et tilfredsstillende kassasystem, men det likevel viser seg at alle funksjonskravene i lovverket ikke er etterkommet. I slike tilfeller foreslås det at overtredelsesgebyr likevel ikke skal ilegges. Forutsetningen er at leverandøren frivillig retter forholdet.

Leverandørene av kassasystem leverer systemer til mange bokføringspliktige. Mangelfulle systemer vil således kunne medføre at mange brukere av disse systemene kan unndra omsetning fra beskatning. Dette medfører at overtredelsesgebyret for leverandørene bør settes noen høyere enn gebyret for de bokføringspliktige. Det foreslås at overtredelsesgebyret som hovedregel skal utgjøre 30 rettsgebyr, dvs. for tiden kr 25 800. Dersom det oppdages ytterligere feil i samme type kassasystem innen 12 måneder etter at forrige overtredelsesgebyr ble ilagt, utgjør overtredelsesgebyret 60 rettsgebyr, dvs. for tiden kr 51 600. At gebyret i slike tilfeller dobles, må ses i sammenheng med at leverandøren har en særlig oppfordring til å undersøke hele kassasystemet dersom det først er oppdaget en feil.

Samtidig med ileggelse av overtredelsesgebyr, må skattekontoret etter forslaget gi leverandøren en frist for å utbedre mangelen eller trekke kassasystemet fra markedet. Denne fristen bør fastsettes i samarbeid med leverandøren og må vurderes ut fra hvor graverende feil det er tale om. Dersom leverandøren innen utløpet av denne fristen ikke har etterkommet pålegget, kan det ilegges et nytt overtredelsesgebyr. Overtredelsesgebyret foreslås i slike tilfeller satt til 150 rettsgebyr, dvs. for tiden kr 129 000. Overtredelsesgebyrets størrelse i disse tilfellene må ses i sammenheng både med den potensielle unndragelsesfaren slike feil utgjør, samt det faktum at leverandøren nekter å bringe systemet i samsvar med kravene i lovgivningen - og det til og med etter å ha fullt kjennskap til feilen, etter å ha blitt ilagt et overtredelsesgebyr og etter å ha fått uttrykkelig beskjed av skattekontoret om enten å utbedre

mangelen eller å trekke systemet fra markedet. Disse tilfellene kan også sammenlignes med bokføringspålegg og betinget tvangsmulkt. Dersom bokføringspålegg ikke etterkommes innen fastsatt frist, kan det etter ligningsloven § 10-6 ilegges en løpende tvangsmulkt som utgjør ett rettsgebyr per dag. Samlet tvangsmulkt kan etter ligningsloven maksimalt utgjøre en million kroner.

8.3.3.3 Vedtak og klageordning

Ileggelse av gebyr må gjøres gjennom et formelt enkeltvedtak. Det foreslås at dette vedtaket skal fattes av skattekontoret. Når bokføringspliktige ilegges overtredelsesgebyr på stedet, må kontrolløren fylle ut et forhåndstrykket skjema.

Et vedtak om overtredelsesgebyr må kunne påklages. Ettersom gebyr i første instans skal ilegges av skattekontoret, vil utgangspunktet være at klager skal behandles av Skattedirektoratet. Dette er også i samsvar med de generelle forvaltningsmessige prinsipper om overprøving og klagemuligheter.

8.4 Behov for særlige unntaksbestemmelser

I kapittel 3.3.8 er dagens unntaksbestemmelser fra kravet til bruk av kassaapparat beskrevet, jf. bokføringsforskriften §§ 5-4 og 8-5-4. Bokføringsstandardstyret har i delrapport III kommet med flere forslag til nye unntaksbestemmelser. Disse forslagene har vært på høring og er nærmere beskrevet i kapittel 3.3.9. Det foreslås som nevnt at det nye regelverket for dokumentasjon av kontantsalg tar utgangspunkt i forslagene i delrapport III. På enkelte områder foreslås det likevel noen justeringer.

8.4.1 Kontantsalg av mindre omfang

I delrapport III foreslås det en videreføring av dagens bestemmelser om unntak for ambulerende og sporadisk kontantsalg under 3 G. For 2011 utgjør dette kr 237 640 (kr 297 050 inkl. mva). Det er to vilkår som må være oppfylt:

- kontantsalget må enten skje ambulerende eller sporadisk, og
- kontantsalget kan ikke overstige 3 G.

I Sverige er det unntak fra krav til kassaregister for den som ”endast i obetydlig omfattning säljer varor og tjänster mot kontant betalning”. ”Obetydlig omfattning” er knyttet til at kontantsalget ikke overstiger 4 prisbasbelopp inklusive moms i løpet av ett år. For 2011 utgjorde dette kr 171 200. Det norske unntaket for sporadisk og ambulerende kontantsalg ligger dermed høyere enn det svenske unntaket. Ulempen med at grensen for unntak er satt så vidt høyt, er at det blir enklere for nystartede virksomheter å påberope seg å komme inn under unntakene. Svenske skattemyndigheter ønsker derfor en grense på ett prisbasbelopp, for 2011 kr 42 800.

Det norske unntaket gjelder, i motsetning til det svenske unntaket, ikke alle med lavt kontantsalg. Kontantsalget må i tillegg skje enten ambulerende eller sporadisk. Et eksempel på en virksomhet som ikke kommer inn under unntaket kan være at den drives fra et fast tilrettelagt utsalgssted noen timer en bestemt dag i uken. Dette kan i sin ytterste konsekvens også gjelde foretak som kommer inn under fritaket for plikten til å levere næringsoppgave ved at driftsinntektene ikke overstiger kr 50 000, jf. forskrift 1. desember 2009 nr. 1434. Det

følger av forskrift 1434 at disse skal dokumenter transaksjoner mv. i samsvar med bokføringsloven §§ 10 og 11 og bokføringsforkriften kapittel 5, 6 og 8.

Forslaget til nye regler for bruk av kassasystem vil medføre kostnader for næringslivet. Særlig vil dette gjelde nystartede virksomheter som ikke kan oppgradere eksisterende kassasystem. Av denne grunn, synes det formålstjenlig å unnta alle virksomheter med særlig lav omsetning fra kravet til kassasystem. Med særlig lav omsetning menes at kontantsalget i løpet av et regnskapsår ikke overstiger kr 50 000 (kr 62 500 inkl. mva). Det foreslås at den som benytter seg av dette unntaket skal dokumentere kontantsalg i samsvar med de reglene som gjelder for ambulerende og sporadisk kontantsalg. Det foreslås for øvrig ingen endringer i beløpsgrensen for ambulerende og sporadisk kontantsalg. Dette bør imidlertid tas opp til ny vurdering etter at de nye reglene har virket en stund.

8.4.2 Salg fra automater

I delrapport III er det foreslått følgende unntak fra kravet til kassasystem knyttet til salg fra automater:

> *Salg fra automater kan dokumenteres med avstemming mellom opptelte kontanter og registrerte salg etter automatens telleverk, eller beregnet salg ut fra andre registrerte opplysninger i automaten. Dersom automaten ikke registrerer slike opplysninger kan salget dokumenteres med lister som viser beregnet salg ut fra endring i varebeholdning.*

Det fremgår av delrapport III at det her er tenkt på typiske vareautomater, som salg av sjokolade, mineralvann, hygieneartikler og annet, eller utleie av dusjer, solsenger mv. Slike automater har ofte ikke den funksjonalitet som kreves av et kassasystem, og kan ofte heller ikke skrive ut kvittering til kunden.

Ikke alle typer automater er av en slik karakter. For eksempel har parkeringsautomater, drivstoffautomater, billettautomater mv. funksjonalitet til å skrive kvittering, og salg fra slike automater skjer ofte til bokføringspliktige virksomheter eller deres ansatte, som har behov for å dokumentere sitt kjøp. Salg fra slike automater bør derfor ikke omfattes av det foreslåtte unntaket. Det foreslås følgelig at slike virksomheter ikke skal omfattes av det unntaket som foreslås for salg fra automater.

8.5 Oppbevaring i Norge

I bokføringsforskriften § 5a-16 annet ledd foreslås det krav om at kassasystemet i sin helhet må befinne seg i Norge, dvs. at også serveren skal befinne seg i Norge. Videre foreslås det at elektronisk journal til enhver tid skal oppbevares i Norge. Dette innebærer at det fysiske lagringsmediet som filen(e) ligger på må være i Norge. Etter forslaget skal videre opplysningene i den elektroniske journalen være tilgjengelige elektronisk i hele oppbevaringstiden.

Det ovennevnte innebærer et unntak fra bokføringslovgivningens oppbevaringsbestemmelser, hvor det som tidligere nevnt er åpnet opp for at elektronisk regnskapsmateriale også kan oppbevares i Danmark, Finland, Island og Sverige dersom det er elektronisk tilgang fra terminal eller lignende i Norge. Det vises til bokføringsforskriften § 7-5, jf. forskrift 3. juni 2010 nr. 759 om oppbevaring av elektronisk regnskapsmateriale i andre EØS-land.

Det særlige kravet om oppbevaring i Norge foreslås fordi dokumentasjon av kontantsalg ved bruk av kassasystemer har vist seg å utgjøre et særlig risikoområde for skatteunndragelser, jf. beskrivelsen av dette i Bokføringsstandardstyrets delrapport I, jf. kapittel 2 ovenfor. Det er derfor et spesielt behov på dette området for å ha fysisk tilgang til serveren. Det vises for øvrig også til Sverige hvor det er oppstilt et tilsvarende krav om oppbevaring av kassaregister, kontrollenhet og server i Sverige.

8.6 Spørsmål om ikrafttredelse

Etter det Skattedirektoratet kjenner til, er det ingen av dagens kassasystemer som fullt ut tilfredsstiller kravene som foreslås i det nye regelverket.

Først ved vedtakelsen av regelverket vet leverandørene av kassasystemer hvilke funksjonskrav som de nye systemene må tilfredsstille for å kunne brukes i Norge. I tiden fra regelverket er vedtatt, men før det trer i kraft, må derfor leverandørene av kassasystemer utvikle sine systemer slik at de oppfyller de nye kravene som stilles i regelverket. Etter at systemene er ferdig utviklet eller oppgradert, må leverandørene sende inn produkterklæring til skatteetaten, jf. kapittel 8.3.1.

Etter at dette er gjort, må de nye systemene utplasseres hos de bokføringspliktige. Når de bokføringspliktige har fått nytt eller oppgradert system fra leverandøren, med produkterklæring, må kassasystemet meldes inn til skatteetaten, jf. kapittel 8.3.2. Dette innebærer altså at samtlige kassasystemer, spesifisert med de enkelte kassapunktene, må meldes inn av de bokføringspliktige før regelverket trer i kraft.

Etter Skattedirektoratets syn, bør regelverket, på denne bakgrunn, ha en relativt lang iverksettingsperiode. I perioden fra vedtakelse til ikrafttredelse må også skatteetaten aktivt informere både produsenter og brukere av kassasystemer, samt publikum, om det nye regelverket.

I god tid før regelverket kan tre i kraft, er det videre en forutsetning at Altinn-portalen inneholder informasjonen om hvilke kassasystemer som har produkterklæring, og videre at portalen kan håndtere innsending av meldingene fra de bokføringspliktige. Dette betyr at det må utvikles nødvendige skjemaer til Altinn-portalen. Videre må det utvikles funksjonalitet i skatteetatens saksbehandlingssystemer til å lagre informasjonen som gis i produkterklæringene og meldingene. Saksbehandlingssystemet må også ha funksjonalitet for registrering og innkreving av ilagte overtredelsesgebyr.

Det antas at innsending av produkterklæringer kan skje fra første halvår 2013. Nødvendige skjemaer i Altinn-portalen for å håndtere meldingene fra de bokføringspliktige, samt nødvendig funksjonalitet i saksbehandlingssystemene vil kunne være på plass per 1.1.2014.

Som nevnt må alle de bokføringspliktige brukerne av kassasystemer melde fra om sine kassasystemer før regelverket trer i kraft. For å redusere byrdene ved denne første gangs innrapporteringen, foreslås det at meldingene kan avgis i løpet av det tidsrommet som Altinn-portalen er åpen for innlevering av selvangivelsen for næringsdrivende. Dvs. at de bokføringspliktige kan avgi melding om kassasystemer samtidig med levering av selvangivelse.

De aller fleste kassapunktene som skal meldes inn finnes i de store kjedene innen dagligvarehandel, konfeksjon, byggvarer, apotekbransjen etc. Disse kjedene vil normalt ha en sentral enhet/hovedkontor som administrerer og har oversikt over alle kassasystemer som finnes i kjeden, samt hvor mange kassapunkter som befinner seg hvor. For å lette byrdene med meldeplikten, vil det være en fordel at den sentrale enheten i slike tilfeller kan sende inn informasjon for hele kjeden.

På denne bakgrunn kan følgende tidslinje for det nye regelverket skisseres:

Det antas at regelverket kan vedtas allerede rundt årsskiftet 2012/2013. Fra dette tidspunktet vil altså leverandørene kunne starte oppgradering av eksisterende systemer, samt eventuelt produsere nye. Innsending av produkterklæring vil kunne skje fra første halvår 2013. Deretter kan systemene utplasseres hos de bokføringspliktige. De bokføringspliktige vet på dette tidspunktet at systemet de kjøper tilfredsstiller det nye regelverket, jf. at det har produkterklæring. Våren 2014 vil de bokføringspliktige kunne melde fra om sine nye kassasystemer samtidig med at selvangivelsen for 2013 leveres. De bokføringspliktige kan enten gi melding selv, eller la leverandøren av kassasystemet, regnskapsfører eller sentral enhet/hovedkontor gi melding på sine vegne.

Det foreslås på denne bakgrunn at regelverket trer i kraft fra 1. juli 2014, og at de bokføringspliktige senest innen 30. juni 2014 må ha anskaffet nytt kassasystem og gitt melding om dette. Fra og med 1. juli 2014 vil skattekontorets kontrollører kunne ilegge overtredelsesgebyr ved manglende etterlevelse av regelverket.

9 Forholdet til EØS-retten

Lov 27. november 2009 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven) slår i § 1 fast at EØS-avtalen gjelder som norsk lov.

Etter EØS-avtalen art. 1 (2) omfatter samarbeidet innen EØS fritt varebytte og fri bevegelighet av personer, tjenester og kapital, se bokstavene a-d og fortalens sjette ledd. Frihet i denne forbindelse innebærer at det ikke skal være unødvendige hindringer på utveksling av varer, personer, tjenester og kapital mellom avtalestatene.

På nærmere bestemte betingelser har en medlemsstat adgang til å treffe og opprettholde restriksjoner på den frie bevegelighet som er nødvendige for å ivareta en rekke samfunnsmessige hensyn (såkalte ”allmenne hensyn”).

I det følgende drøftes om de nye kravene til kassasystemenes funksjonalitet innebærer en hindring som ikke er forenlig med det frie varebyttet, jf. EØS-avtalen del II.

Etter EØS-avtalen art. 11 er det forbudt å innføre ”[k]vantitative importrestriksjoner og alle tiltak med tilsvarende virkning”. Alle nasjonale bestemmelser som hindrer import og eksport mellom medlemsstatene, med unntak for tollavgifter og interne avgifter som reguleres av hhv. art. 10 og 14-15, rammes i utgangspunktet av bestemmelsen, jf. EF-domstolens sak 8/74 Dassonville.

Det er videre på det rene at art. 11 omfatter tiltak som hindrer eller begrenser produkters adgang til det nasjonale markedet, selv om de får lik anvendelse på importprodukter og

innenlandske produkter. Således vil særskilte produktkrav omfattes, jf. f. eks. EF-domstolens sak 120/78 Cassis de Dijon. Felles for slike krav er at de varierer fra land til land, og at de medfører at varer som er lovlig fremstilt og omsatt i ett land ikke uten videre kan omsettes i et annet – det kreves i det minste en form for tilpasning.

Det synes således på det rene at de nye kravene til kassasystemer vil innebære en handelshindring etter EØS-avtalen art. 11.

Slike opprinnelsesnøytrale handelshindringer kan imidlertid på visse vilkår godtas. Vilkårene er for det første at restriksjonen kan begrunnes i allmenne hensyn. For det andre må tiltaket være egnet til å ivareta de allmenne hensynene. For det tredje må tiltakene stå i et rimelig forhold til hensynene (proporsjonalitetskravet).

Det finnes både et lovbestemt og ulovfestede unntak fra forbudet i art. 11. Det lovbestemte unntaket er gitt i art. 13 og kommer ikke til anvendelse her. Ulovfestede unntak følger av EF-domstolens praksis. I den ovennevnte saken om Cassis de Dijon uttalte domstolen:

> *"… hindringer for samhandelen inden for Fællesskabet, der beror på forskælle i de nationale lovgivninger vedrørende afsætningen af de pågældende produkter, må accepteres i det omfang, disse bestemmelser er uomgængeligt nødvendige av hensyn til især en effektiv skattekontroll, beskyttelse af den offentlige sundhed, god handelsskik og forbrugerbeskyttelse."*

Som det med tydelighet fremgår av kapitlene 2 og 7 ovenfor, er bakgrunnen for de nye kravene som foreslås nettopp erkjennelsen av at det foregår omfattende manipulasjon av dagens kassasystemer, med den følge at skattekontrollen vanskeliggjøres og at vesentlige deler av kontantsalg unndras fra beskatning. Det synes således etter Skattedirektoratets oppfatning klart at de nye kravene kan begrunnes i allmenne hensyn.

Som nevnt er det imidlertid også et krav om at tiltaket må være egnet til å ivareta de allmenne hensynene, i vårt tilfelle effektiv skattekontroll. Etter direktoratets syn er også dette kravet oppfylt. Det vises til at dette nettopp er bakgrunnen for at det nye regelverket foreslås innført.

Endelig er det et krav om at tiltakets forholdsmessighet vurderes. Det såkalte proporsjonalitetsprinsippet er blant annet beskrevet i EF-domstolens sak C-448/98 Guimont:

> *"…i tilfælde, hvor bestemmelsene står i rimeligt forhold til det mål der forfølges, og hvor dette mål ikke kunne være nåed ved foranstaltninger som i mindre omfang begrænser samhandlen mellem Fællesskapet".*

Som det fremgår av uttalelsen må to forhold hensyntas for at proporsjonalitetsprinsippet skal være ivaretatt. Det middel som benyttes må stå i rimelig forhold til det allmenne hensynet som ønskes ivaretatt, og en må benytte det virkemiddel som i minst mulig grad hindrer den frie bevegelighet av varer.

Etter direktoratets vurdering er også dette vilkåret oppfylt. Det vises til at man uten strengere krav til kassasystem ikke vil kunne hindre manipulasjon. Videre fremgår det av kapittel 4 at det innen EU finnes ulike krav og tekniske løsninger til kassasystemer som tillates brukt i det enkelte medlemslandet. Det foreligger således ingen harmonisering på fellesskapsnivå, og etter EF-domstolens praksis står statene da friere til å fastsette sitt beskyttelsesnivå.

10 Økonomiske og administrative konsekvenser

10.1 Innledning

Det er innhentet en samfunnsøkonomisk analyse fra Steria AS. Steria AS har således utredet økonomiske og administrative konsekvenser av forslaget til nytt regelverk og har også foretatt en kost-/nyttevurdering av forslaget. Den samfunnsøkonomiske analysen er inntatt i vedlegg 1. Fra analysens sammendrag hitsettes:

> *"Fem grupper berøres av det nye regelverket: De bokføringspliktige dvs. de næringsdrivende som er underlagt bokføringsreglene, leverandørene av kassaapparatene (produsentene, importørene og forhandlerne), Staten (Skatteetaten, Brønnøysundregistrene), regnskapsførerne og revisorene, samt publikum.*
>
> *Det forventes at det nye regelverket vil ha en effekt på mindre næringsaktører som unndrar deler av sin omsetning dersom risikoen for å bli oppdaget er lav. Vår hypotese er at 80 % av disse aktørene vil endre sin adferd og innberette sin omsetning. Vi antar at 10 % av totalomsetningen unndras i dag og at effekten av det nye regelverket vil medføre at kun 5 % av totalomsetningen blir unndratt i fremtiden. Når vi justerer for en realvekst på 2 % i analyseperioden, gir beregningene en nåverdi på kr 14 092 mill.*
>
> *En sensitivitetsanalyse viser svært varierende verdier for nåverdien av tiltaket. Det anbefales derfor å videre kvalitetssikre grunntallene benyttet i beregningene, for å redusere usikkerheten knyttet til datagrunnlaget. Likevel, tross dette usikkerhetsmomentet, er resultatene av de ulike regnestykkene meget positive. Det nye regelverket som foreslås innført vil trolig være samfunnsøkonomisk lønnsomt og anbefales implementert.*
>
> *Et nytt regelverk oppfattes som svært positivt blant mange av de virksomhetene som driver med kontantsalg og leverandørene av kassaapparatene, og som håper på et tettere samarbeid med skattemyndighetene i fremtiden."*

Anslagene over både inntekter og kostnader er naturlig nok beheftet med stor usikkerhet. Dette også fordi anslaget over antall bokføringspliktige som blir berørt er usikkert. Ved vurderingen av den samfunnsøkonomiske lønnsomheten av det nye regelverket, er det lagt til grunn et konservativt anslag. Dvs. at inntektsvirkningene er estimert forsiktig, mens kostnadsvirkningene er estimert romslig.

Det fremstår uansett som ganske klart at et nytt regelverk for kassasystemer totalt sett vil føre til økte skatteinntekter og et mer rettferdig konkurranseforhold for de bokføringspliktige. Regelverket vil også føre til mer effektiv og fullstendig kontroll av kontantsalg for skatteetaten, revisorer, regnskapsførere, og ikke minst for den bokføringspliktige selv.

Nedenfor presenteres og kommenteres de ulike konsekvensene av forslaget.

10.2 Konsekvenser for de næringsdrivende

10.2.1 **Konsekvenser for de bokføringspliktige**

10.2.1.1 Kjøp eller oppgradering av kassasystemer

For å være i samsvar med de nye reglene om kassasystemer vil de bokføringspliktige måtte anskaffe nye eller oppgradere sine kassasystemer. For de fleste som har drevet forretning flere år allerede, vil det være snakk om å oppgradere kassasystemene. For andre vil det være nødvendig å anskaffe nye kassasystemer. Oppgraderingen vil representere en betydelig mindre kostnad enn et nytt kjøp. Slik oppgradering kan i mange tilfeller være en planlagt kostnad uavhengig av det nye regelverket, siden mange virksomheter foretar oppgraderinger av sine kassasystemer med jevne mellomrom.

Når det gjelder nye aktører med planer om å etablere seg, vil disse uansett måtte anskaffe kassasystemer. Nyoppstartede virksomheter kan velge å leie kassasystemer. Dette vil innebære en mindre likviditetsbelastning enn å anskaffe nytt kassasystem. Også for bokføringspliktige som driver virksomhet for en kortere periode kan leie av kassasystemer være et alternativ. Som det fremgår av kapittel 8.4.1, foreslås det også at næringsdrivende med særlig lav omsetning (dvs. at kontantsalget i løpet av et regnskapsår ikke overstiger kr 62 500 inkl. mva) unntas fra kravet om bruk av kassasystemer. De minste næringsdrivende vil dermed ikke få disse kostnadene.

I analysen er det på generelt grunnlag lagt til grunn at 80 % av eksisterende kassasystemer kan oppgraderes. Prisen for slik oppgradering er anslått til ca kr 5 000 per enhet, uavhengig av om det dreier seg om et ROM-basert kassasystem eller et PC-basert kassasystem. Det er viktig å presisere at analysen ikke sier noe om fordelingen mellom oppgradering og nyanskaffelser for de ulike typene kassasystemer. Det er grunn til å anta at det er flere ROM-baserte kassasystemer enn PC-baserte kassasystemer som ikke kan oppgraderes.

Tilsvarende er det på generelt grunnlag lagt til grunn at 20 % av kassasystemene ikke kan oppgraderes, med den følge at det må investeres i nye kassasystemer. Prisen for slik nyanskaffelse er anslått til ca kr 20 000 per ROM-baserte kassasystem og ca kr 30 000 per PC-baserte kassasystem. Det nye regelverket vil trolig medføre at de billigste kassasystemene i markedet i dag ikke vil kunne brukes. De oppgitte kostnadene for nyanskaffelse kan likevel synes høy sammenlignet med priser i dag.

Av analysen fremgår det at kassasystemer i snitt har en levetid på tre år. Dvs. at de bokføringspliktige, uavhengig av om det innføres et nytt regelverk, i løpet av en treårsperiode anskaffer nye kassasystem. Det er antatt at regelverket kan ha ikrafttredelse 1. juli 2014. Dette er langt fram i tid, og det vil i perioden fram til ikrafttredelsen skje naturlig utskifting av kassasystemer. Dette er noe som tilsier at anslaget over anskaffelseskostnadene ovenfor ikke kan anses som ”merkostnaden” forbundet med nytt regelverk.

10.2.1.2 Meldeplikt

Som nevnt i kapittel 8.6, antas det at ingen av dagens kassasystemer fullt ut vil tilfredsstille kravene i det nye regelverket. Når de bokføringspliktige har anskaffet nytt, eller oppgradert eksisterende, kassasystem med produkterklæring fra leverandøren, må de melde inn kassasystemet til skattekontoret. Plikten for de bokføringspliktige til å melde hvert kassasystem tatt i eller ut av bruk representerer en forholdsvis liten byrde, siden meldeplikten

etter forslaget kan foretas via internett på et tilrettelagt websted med bruk av et intuitivt elektronisk skjema. Det er dessuten kun et fåtall opplysninger som skal meldes inn. For å redusere byrdene ved første gangs innrapportering, foreslås det også at meldingene kan avgis i løpet av det tidsrommet som Altinn er åpen for levering av selvangivelsen. Dvs. at de bokføringspliktige kan avgi melding om kassasystemer samtidig med levering av selvangivelse. Videre vil leverandørene ved kjøp av nye kassasystemer kunne tilby å utføre innmeldingen. Byrden for den bokføringspliktige vil da bli minimal.

De aller fleste kassapunktene som skal meldes inn finnes i de store kjedene innen dagligvarehandel, konfeksjon, byggvarer, apotekbransjen etc. Disse kjedene vil normalt ha en sentral enhet/hovedkontor som administrerer og har oversikt over alle kassasystemer som finnes i kjeden, samt hvor mange kassapunkter som befinner seg hvor. For å lette byrdene med meldeplikten, foreslås det som nevnt i kapittel 8.6 at den sentrale enheten i slike tilfeller kan sende inn informasjon for hele kjeden.

10.2.1.3 Likere konkurranseforhold

Det forventes at det nye regelverket har en positiv innvirkning på konkurranseforholdet i de delene av næringslivet som driver med kontantsalg. Erfaringer fra Sverige viser at en del av effektene av et strengere bokføringsregelverk allerede inntrer i perioden mellom informasjonstiltak er utført og det nye regelverket trer i kraft. En stadig økende andel av virksomhetenes omsetning som i dag ikke oppgis, vil nemlig gradvis innberettes i tiden frem mot ikrafttredelse av det nye regelverket. Tilsvarende viser erfaringene fra Sverige at virksomheter som driver ”helsvart” legger ned virksomheten ifm. ikrafttredelsen av regelverket.

For de seriøse aktørene, betyr dette bedret konkurranseforhold med mulighet for å øke omsetningen og rekruttere mer personell.

10.2.1.4 Bedret omdømme for bransjen

Media har ved ulike anledninger avslørt skattefusk innen visse næringsgrupper og skapt dårlig omdømme for virksomhetene som driver innen disse bransjene. Det antas at et strengere bokføringsregelverk indirekte kan bidra til å bedre omdømmet til disse næringsgruppene etter en viss periode. Med andre ord; fordi flere næringsdrivende vil drive i samsvar med regelverket vil det dårlige omdømmet falle bort etter hvert.

10.2.1.5 Redusert svindel og underslag av kontanter

Et utbredt problem i virksomhetene som driver med kontantsalg er underslag av kontanter som foretas av operatører av kassasystemene. Selv om det nye regelverket ikke kan stoppe noen former for adferd, som å selge tjenester/varer uten å dokumentere salget, kan det nye regelverket gjøre det vanskeligere for en ansatt å underslå kontanter. Bakgrunnen er at systemkrav, krav til at operatør av kassapunktet skal identifiseres og plikt til å fremlegge kvitteringen til kunden ved salg kan heve terskelen for å jukse.

10.2.2 Konsekvenser for leverandørene av kassasystemer

10.2.2.1 Videreutvikling av kassasystemer

Uansett hvilken teknologi kassasystemene er basert på, PC eller ROM, vil oppgraderinger i dagens kassasystemer være nødvendig. Kostnadene anses som forholdsvis like for alle leverandørene og de vil ofte bli videreført til kundene gjennom enten vedlikeholdsavtalene eller nytt kjøp. Situasjonen for leverandørene varierer avhengig av vilkårene i vedlikeholdsavtalen som brukes. Tar avtalen høyde for oppgraderinger ved endring i myndighetskrav, er kostnaden relativt høy for leverandøren, men planlagt. I motsatt tilfelle, må kunden betale for dette.

10.2.2.2 Produkterklæring

Produkterklæringen kan utføres på et enkelt formular på en webportal, og anses ikke som en særlig byrde for leverandørene.

10.2.2.3 Bedret omdømme for bransjen

Skattefusk ved manipulasjon av kassasystemer har blitt demonstrert i media. Dette har skadet omdømmet til leverandørene av kassasystemer, som ennå ikke har kommet med gode nok løsninger for å bekjempe problemet ved manipulasjon. Når det nye regelverket krever at kassasystemene blir i samsvar med visse systemkrav, kan manipulasjon bli hindret og omsetningsunndragelser redusert. Denne positive endringen kan bedre omdømmet til leverandørene av kassasystemene.

10.3 Konsekvenser for staten

Innføring av nytt regelverk for kassasystemer medfører kostnader for Skatteetaten til IT-utvikling og informasjonsarbeid. Det må utvikles elektroniske mottakssystemer for produkterklæringer fra leverandører og meldinger fra bokføringspliktige og funksjonalitet i saksbehandlingssystem. I tillegg kommer kostnader til nødvendig informasjonsarbeid.

Skattedirektoratet anslår på usikkert grunnlag kostnadene ved utvikling av elektronisk mottakssystem og saksbehandlingsfunksjoner til om lag 8,1 mill. kroner. Årlige driftskostnader ved IT-løsningen er anslått til om lag 0,5 mill. kroner. Estimatet er basert på den foreslåtte innretningen av ordningen. Endringer i ordningen vil kunne medføre endrede kostnadsestimater for etaten. Engangskostnadene til informasjonstiltak er anslått til om lag 6 mill. kroner.

Det nye regelverket vil legge til rette for mer effektive kontroller og antas å ha en betydelig konsekvens for provenyet. Det forventes at mer av det totale kontantsalget blir innberettet, slik at skatteinntjeningen for mva og inntektsskatten for selskaper vil øke. Erfaringer fra Sverige tilsier som nevnt at deler av denne effekten inntrer allerede i tiden mellom informasjonstiltak er utført og de nye reglene trer i kraft.

Inntekter fra andre skatter og avgifter som trygdeavgift, arbeidsgiveravgift og skatt på lønnsinntekter forventes også økt. Bakgrunnen er at når en større andel av kontantsalget i Norge innberettes, vil flere ”hvite” stillinger bli skapt.

11 Merknader til de enkelte bestemmelsene

11.1 Kassasystemloven

Til § 1. Virkeområde
Bestemmelsen angir lovens saklige virkeområde. Det følger av bestemmelsen, sett i sammenheng med definisjonen av leverandør av kassasystem i § 2 bokstav e, at ethvert kassasystem som er ment til bruk for bokføringspliktige for å dokumentere kontantsalg må oppfylle kravene i lovgivningen.

Av bokføringsforskriften § 5a-2 følger at bokføringspliktige skal registrere kontantsalg i et kassasystem som tilfredsstiller kravene i kassasystemloven og kassasystemforskriften, med mindre det er gitt unntak i forskriften. Slike unntak er gitt i bokføringsforskriften § 5a-16 og § 8-2-1 (taxinæringen). Kravene til kassasystem gjelder både bokføringspliktige som har plikt til å benytte kassasystem, jf. bokføringsforskriften § 5a-2, og bokføringspliktige som kommer inn under unntaksbestemmelsene i bokføringsforskriften § 5a-16, men som likevel velger å benytte kassasystem til å dokumentere kontantsalget. Loven gjelder imidlertid ikke taxinæringen, da denne næringen har plikt til å registrere kontantsalget ved bruk av taksameter, jf. bokføringsforskriften § 8-2-1.

Hva som menes med kassasystemer fremgår av § 2 bokstav d. Tillegget ”mv.” er med fordi regelverket også stiller krav til kvittering fra betalingsterminaler, jf. kassasystemforskriften § 2-8-8.

Til § 2. Definisjoner
Bokstav a tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav a. Definisjonen forutsetter at kjøpers betalingsforpliktelse overfor selger gjøres opp ved levering, noe som innebærer at også betalinger med kredittkort eller faktureringskort på leveringstidspunktet regnes som kontantsalg. Betalinger som skjer før levering, vil derimot ikke regnes som kontantsalg, men forskuddsbetaling. Tilsvarende omfattes heller ikke betalinger som skjer etter levering (kredittkjøp) av definisjonen. I bestemmelsen er det presisert at både betaling ved betalingskort og kontanter er omfattet. Det er også lagt til grunn at internettsalg og salg som gjøres opp ved oppkrav faller utenfor definisjonen av kontantsalg. Slikt salg skal dermed dokumenteres etter de generelle bestemmelsene i bokføringsforskriften § 5-1 (§§ 5-1-1 til 5-1-8).

Bokstav b tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav b. Med ”debetkort” menes kort som belaster en tilknyttet konto hvor kontohaveren har skutt inn midler. Med ”kredittkort” menes kort som er knyttet til en bestemt konto, og hvor kontohaveren er innvilget kreditt. Med ”faktureringskort” menes kort som ikke er knyttet til en bestemt bankkonto. Brukeren får ved faktureringskort en samlefaktura fra kortutstederen over bruken i en bestemt periode, som så betales med et annet betalingsinstrument. Et eksempel på dette er kort som benyttes på bensinstasjoner hvor kortinnehaveren får faktura fra oljeselskapet over drivstoff-fyllinger mv. i perioden.

Bokstav c tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav c. Alle typer betalingsmidler som ikke omfattes av begrepet ”betalingskort” omfattes av definisjonen. Dette gjelder blant annet penger, sjekker, remisser, gavekort og andre ”navnløse” kort og utenlandske betalingsløsninger som for eksempel Paypal. Også betaling via mobiltelefon omfattes av definisjonen.

Bokstav d tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav d. For at det skal dreie seg om et kassasystem, må systemet inneholde funksjonalitet for å produsere salgskvittering ved salget. Definisjonen omfatter alle typer kassasystemer.

Etter *bokstav e* regnes både produsenter og importører som leverandør av kassasystem, når disse selger eller tilbyr kassasystemer mv. for salg, utleie eller utlån til bokføringspliktige som nevnt i § 1. Salg gjennom forhandler likestilles med eget, direkte salg. Dersom en forhandler endrer/legger til ny programvare i et kassasystem, anses han som leverandør av kassasystem i forhold til den endringen som er gjort.

For å bli ansett som "importør" er det ikke nødvendig å innføre kassasystemer til eget lager for salg for egen regning og risiko. Også aktører som forhandler salgsavtaler her i Norge på vegne av utenlandske produsenter av kassasystem, og som ikke har noe lager her i landet, vil bli ansett som importør.

Det fremgår uttrykkelig av bestemmelsen at også bokføringspliktige som selv importerer kassasystem til bruk i egen virksomhet anses som leverandør av kassasystem. Disse vil dermed ha plikt til å utstede produkterklæring etter § 5.

Bokstav f tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav g. Et kassasystems ID-nummer vil variere i forhold til type kassasystem, om det er et PC-basert kassasystem eller et ROM-basert kassasystem. ID-nummerets viktigste funksjon er å være en unik identifikator av et kassasystem, slik et serienummer fungerer for andre elektroniske apparater. Kassasystemets ID-nummer skal meldes inn av den bokføringspliktige brukeren etter bokføringsforskriften § 5a-4-1.

For et PC-basert kassasystem vil normalt lisensnummer og løpenummer for programvaren være tilstrekkelig, og det er ikke behov for å registrere eksempelvis serienummer på maskinvaren kassasystemet kjører på. For en butikk med ett kassapunkt, jf. definisjonen i kassasystemforskriften § 1-2 bokstav b, vil lisensnummer holde som kassasystemets ID-nummer. For en butikkjede med flere kassapunkter, vil imidlertid lisensnummeret være likt for alle kassapunktene. Derfor må lisensnummeret i slike tilfeller kompletteres med et løpenummer. Løpenummeret trenger ikke være sekvensielt fra den bokføringspliktiges ståsted, men må være unikt sammen med lisensnummeret for å identifisere kassapunktet.

For ROM-baserte kassasystemer vil ID-nummeret kunne være en kombinasjon av eksempelvis serienummer på apparatet og versjonsnummer av programvaren.

Hvis det totale systemet har en back-office løsning som kompletterer de enkelte kassapunktene og samtidig inngår i definisjonen av kassasystem, skal back-office løsningen også identifiseres og innrapporteres med et ID-nummer.

Separate utskriftsenheter trenger ikke å ha ID-nummer da disse ikke kreves særskilt registrert.

Til § 3. Krav til kassasystem

Kravet i *første ledd første punktum* må ses i sammenheng med behovet for ekstern kontroll av at kassasystemet tilfredsstiller kravene i kassasystemloven og -forskriften. Slike kontroller vil i første rekke bli foretatt av kontrollører fra skattekontorene. Slike kontrollører må forutsettes å ha god kompetanse innenfor både regelverket og kontrollmetodikk. Det kan på den annen side ikke legges til grunn at kontrolløren har spesifikk kunnskap om det aktuelle kassasystemet. Kravet innebærer at kontrolløren lett skal kunne vurdere om kassasystemet er i samsvar med kravene i regelverket.

Etter *første ledd annet punktum* skal opplysninger om kassasystemets modell, type og versjon, med ID-nummer være lett tilgjengelig. Kassasystemets ID-nummer må være synlig for kontrollformål enten ved fysisk merking, eller ved at ID-nummeret kan tas frem på skjerm ved bruk av dokumentert funksjonalitet i systemet.

Bokføringspliktige skal etter bokføringsforskriften § 5a-4-1 melde fra om antall kassasystemer i virksomheten og hvert enkelt kassapunkt, jf. kassasystemforskriften § 1-2 bokstav b, skal spesifiseres med modell, type og ID-nummer. Leverandøren bør derfor også forklare i kassasystemets dokumentasjon hva som er kassasystemets ID-nummer slik at den bokføringspliktige vet hva som skal registreres ved innmeldingen. Normalt er lisensvilkårene på PC-baserte løsninger slik at kassasystemet ikke kan videreselges fra en bokføringspliktige til en annen bokføringspliktig. Registreringen av kassasystemets ID-nummer for PC-baserte systemer er således vanligvis en engangsforeteelse ved anskaffelsen. Det er imidlertid mer vanlig at ROM-baserte systemer kan selges i annenhåndsmarkedet. Annenhåndskjøper av et ROM-basert kassasystem må derfor på en enkel måte vite hva som skal registreres når meldeplikten inntreffer. For slike systemer er det derfor særlig viktig at ID-nummeret er lett tilgjengelig for avlesning.

Systembeskrivelsen som nevnt i *annet ledd* er ment å inneholde en lettfattelig beskrivelse av kassasystemets oppbygging og funksjoner. Systembeskrivelsen er nødvendig for at kontrollørene kan undersøke om systemet tilfredsstiller lovverket. Kravet til systembeskrivelse utdypes i kassasystemforskriften § 2-1.

Annet ledd første punktum viderefører tidligere bestemmelse i bokføringsforskriften § 5-3-4. Oppbevaringsplikt for systembeskrivelsen er regulert i bokføringsforskriften § 5a-15. Kravet om at alle funksjonene som finnes i kassasystemet skal fremgå av systembeskrivelsen, må ses i sammenheng med kassasystemforskriften § 2-5 som angir hvilke funksjoner et kassasystem skal ha og kassasystemforskriften § 2-6 som angir hvilke funksjoner et kassasystem ikke skal ha. Den viktigste bestemmelsen i § 2-6 er første ledd som inneholder forbud mot skjult funksjonalitet.

Annet ledd annet punktum innebærer at systembeskrivelsen må være tilgjengelig for den bokføringspliktige virksomheten enten på papir eller i elektronisk form.

Til § 4. Bistand og plikt til utlevering av programvare mv.

Bestemmelsen supplerer § 3 annet ledd, jf. kassasystemforskriften § 2-1 om systembeskrivelse. Dersom systembeskrivelsen ikke gir kontrollørene tilstrekkelig mulighet til å undersøke om systemet tilfredsstiller lovverket, kan kontrollørene kreve nødvendig bistand fra leverandøren, herunder kreve utlevert programvare, servicenøkler, servicemanual, programmeringsverktøy og programmeringsmanual vederlagsfritt.

”Servicenøkler” kan være enten nøkkel eller kode. Servicenøkkel/servicekode åpner tilgang til skjulte (for sluttbrukeren) servicefunksjoner i systemet (bakdør for leverandørens servicepersonell i den grad noe har gått galt, eller at noen faste datasett/parametere skal oppdateres). Det kan også tenkes at en slik nøkkel gir tilgang til egen programvare som gir direkte tilgang til databasen utenfor kassasystemets funksjoner. Formålet med dette kan eksempelvis være å rette opp i databasefeil. Det er ikke meningen at skattekontoret rutinemessig skal be om servicenøklene utlevert.

Fysiske servicenøkler vil gjelde for ROM-baserte kassasystemer. Her vil en nøkkel kunne brukes på alle kassasystem av samme modell. Enkelte nøkler kan i tillegg brukes på flere ulike modeller.

Servicekoder er koder som brukes for å gi bruker tilgang til servicefunksjoner på kassasystemet, på lik linje med en servicenøkkel. Servicekoder behandles forskjellig av de ulike produsentene. Enkelte produsenter har servicekoder det ikke er mulig å endre, hos andre er det mulig å legge inn egne koder. Hvis det er tilfeller hvor det skulle legges inn ulike servicekoder på hvert enkelt kassasystem må skatteetaten og leverandør ha en dialog angående tilgangen til de ulike kodene.

Av systembeskrivelsen, jf. kassasystemloven § 3 annet ledd og kassasystemforskriften § 2-1 skal det bl.a. fremgå hvordan kassasystemet kan kontrolleres. Kassasystemloven § 4 er

ment å supplere disse bestemmelsene. En måte å kontrollere at all påbudt funksjonalitet finnes i systemet er ved bruk av ”servicemanual” og ”programmeringsmanual”.

Med ”programmeringsverktøy” menes den programvare som brukes av forhandler/ importør til å programmere ett kassasystem som nevnt i § 2 bokstav d. Eksempel på bruk av programmeringsverktøy er oppsett av kassasystem for første gangs bruk. I mange tilfeller vil også denne programvaren kunne brukes til å ta ut rapporter, endre priser, kopiere oppsett, ta ut elektronisk journal m.v. fra kassasystemet

Det skal fastsettes en frist for oppfyllelse av utleveringsplikten. Dersom leverandøren ikke innen fristen har etterkommet pålegget om utlevering, kan det treffes vedtak om tvangsmulkt etter § 7.

Til § 5. Produkterklæring mv.

Etter *første ledd siste punktum* skal produkterklæringen oppdateres ved nye versjoner av kassasystemet. Systemleverandører kan ha ulik policy på versjonshåndtering av kassasystemer. Normalt vil versjonsoppdateringer være delt inn i to typer; hovedoppdateringer og vedlikeholdsoppdateringer som foretas mellom hovedoppdateringene. Versjonene angis gjerne med heltall på hovedoppdateringer og desimaler på vedlikeholdsoppdateringer. Typisk vil en overgang fra versjon 1.7 til 2.0 være en hovedoppdatering og en overgang fra versjon 2.0 til 2.1 være en vedlikeholdsoppdatering. Produkterklæringen skal oppdateres ved vesentlig ny hovedfunksjonalitet, typisk ved hovedoppdateringer. Erklæringen skal imidlertid også oppdateres dersom vedlikeholdsoppdateringer innebærer vesentlige endringer i funksjonalitet som påvirker systemets virkemåte. Dette gjelder spesielt ved feilrettinger i forhold til lovkrav.

Tredje ledd har bestemmelser om frivillig retting. Kravet om at leverandøren må reagere ”uten ugrunnet opphold” innebærer at hun ikke kan forholde seg passiv. Leverandøren må således ganske umiddelbart gi melding til skattekontoret om feilen. Men leverandøren må kunne bruke noen tid på å vurdere på hvilken måte den konkrete feilen best kan utbedres, eventuelt om det er mest hensiktsmessig å trekke tilbake systemet fra markedet. Hvor raskt utbedringen må skje, vil kunne variere med hvor graverende feilen er. Eksempelvis vil manglende registrering i elektronisk journal være en feil som må utbedres umiddelbart.

Til § 6. Overtredelsesgebyr

Av henvisningen til § 3 i *første ledd første punktum* følger at fravær av, eller mangelfull, systembeskrivelse kan medføre overtredelsesgebyr. Systembeskrivelsen vil være mangelfull dersom ikke all funksjonalitet er beskrevet i systembeskrivelsen eller dersom ikke kontrollsporet er dokumentert, jf. kassasystemforskriften § 2-1. Også tilfeller hvor kassasystemet er konstruert slik at det er vanskelig å vurdere om det er i samsvar med lov og forskrift vil kunne sanksjoneres med overtredelsesgebyr.

Med hjemmel i *første ledd annet punktum* kan overtredelsesgebyr også ilegges dersom kassasystemet ikke oppfyller kravene i kassasystemforskriften §§ 2-1 til 2-8, dvs. i følgende tilfeller (i tillegg til ved manglende produkterklæring og mangelfull systembeskrivelse):

- kassasystemet har ikke integrert kassaskuff (unntak hvis kassasystemet har funksjonalitet for å registrere kontantsalg mv. på den enkelte operatør),
- kassasystemet har ikke skriver eller eksportfunksjon,
- språkkravene er ikke oppfylt,
- ikke alle påbudte funksjoner finnes i systemet,
- kassasystemet inneholder noen funksjoner som er forbudte,
- kassasystemet skriver enten ikke fortløpende til elektronisk journal eller journalen er ikke sikret mot endring,

- kassasystemet kan ikke produsere en eller flere pliktige rapporter og kvitteringer, eller disse er mangelfulle.

Siden det er leverandør av kassasystem som kan ilegges overtredelsesgebyr, vil det ikke være aktuelt å ilegge overtredelsesgebyr ved brudd på kassasystemforskriften § 2-8-8 om kvittering fra betalingsterminal.

Annet ledd regulerer tilfeller hvor overtredelsesgebyr likevel ikke skal ilegges.. Bestemmelsen har likhetstrekk med ligningsloven § 10-3 nr. 2 bokstav c om frivillig retting. Som ligningslovens bestemmelse, gjelder unntaket likevel ikke dersom melding om feilen kan anses fremkalt ved kontrolltiltak som er eller vil bli satt i verk, eller ved opplysninger som skattekontoret har fått fra andre.

Etter *tredje ledd* ilegges overtredelsesgebyr etter faste satser. Overtredelsesgebyret utgjør som hovedregel 30 rettsgebyr, jf. rettsgebyrloven § 1 annet ledd. 30 rettsgebyr utgjør for tiden kr 25 800. Dersom det oppdages ytterligere feil i samme type kassasystem innen 12 måneder etter at forrige overtredelsesgebyr ble ilagt, utgjør overtredelsesgebyret 60 rettsgebyr. 60 rettsgebyr utgjør for tiden kr 51 600.

Etter *fjerde ledd* skal skattekontoret ved ileggelse av overtredelsesgebyr gi leverandøren en frist for å utbedre mangelen eller trekke kassasystemet fra markedet. Denne fristen bør fastsettes i samarbeid med leverandøren og må vurderes ut fra hvor graverende feil det er tale om. Dersom leverandøren innen utløpet av denne fristen ikke har etterkommet pålegget, kan det ilegges et nytt overtredelsesgebyr. Overtredelsesgebyret utgjør i slike tilfeller 150 rettsgebyr, dvs. for tiden kr 129 000.

Overtredelsesgebyr er å anse som enkeltvedtak, jf. forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav b. Etter *femte ledd* kan følgelig vedtaket påklages.

Oppfyllelsesfristen er etter *sjette ledd* fire uker fra vedtaket om overtredelsesgebyr. En eventuell klage har ikke oppsettende virkning. Dette betyr at gebyret må betales innen fristen uansett om vedtaket er påklaget eller ikke.

Til § 7. Tvangsmulkt
For å sikre etterlevelse av utleveringsplikten etter § 4 annet ledd er det nødvendig at skattekontoret har et pressmiddel i form av en løpende tvangsmulkt. Tvangsmulkten utgjør etter *første ledd* ett rettsgebyr per dag, dvs. for tiden kr 860 per dag, og samlet tvangsmulkt kan ikke overstige en million kroner. Bestemmelsen tilsvarer ligningsloven § 10-6 annet ledd.

Annet ledd tilsvarer ligningsloven § 10-6 tredje ledd og merverdiavgiftsloven § 21-1 tredje ledd.

Vedtak om tvangsmulkt er å anse som enkeltvedtak, jf. forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav b. Etter *tredje ledd* kan følgelig vedtaket påklages.

Til § 8. Forskriftshjemmel
Utfyllende bestemmelser til loven er gitt i kassasystemforskriften.

11.2 Kassasystemforskriften

Kapittel 1. Forskriftens virkeområde. Definisjoner

Til § 1-2. Definisjoner
Bokstav a tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav e. Som kassaskuff anses både tradisjonelle skuffer som sitter fast på selve kassaapparatet (typisk for ROM-baserte kassasystemer) med innredning for å oppbevare sedler og mynter og skuffer som ikke henger fysisk sammen med selve kassaapparatet, men som er koblet opp mot systemet og dermed

utgjør en del av kassapunktet og som har innredning for å oppbevare sedler og mynter. Ulike typer løsninger hvor separat ”myntapparat” og/eller ”seddelmater” er koblet mot en safe (SafeGuard, SafePay mv.) anses også som kassaskuff. Også frittstående pengeskrin, servitørens pengebelte, buss-sjåførens pengeveske og lignende innretninger anses som kassaskuff, dersom de brukes til å oppbevare kontanter for virksomheten. Det vises for øvrig til at det er satt krav om at kassaskuffen som hovedregel skal være en integrert del av kassasystemet, jf. § 2-2.

Bokstav b tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav f. Selv om kassaskuffen ikke er en integrert del av kassasystemet, for eksempel ved at servitørens pengebelte benyttes for å oppbevare kontanter, vil det stedet der kassaapparatet eller terminalen fysisk er plassert og hvor salgstransaksjonene registreres, være et kassapunkt.

Bokstav c tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav h. Som skuffeåpning anses også åpning ved bruk av nødåpningsknappen.

Bokstav d tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav i. Salgskvitteringen kan både være fysisk papirutskrift og en elektronisk fil.

Bokstav e tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav j. Tilbakebetaling for prisjusterte varer eller tjenester kan typisk skje som følge av at kunden reklamerer på varen eller tjenesten og oppnår prisavslag. Returkvitteringen må alltid være fysisk papirutskrift.

Bokstav g definerer pro forma kvittering. Pro forma kvittering brukes typisk i restaurantbransjen hvor gjesten ønsker å se hvor mye som er påløpt før den endelige kvitteringen skrives ut.

Bokstav h tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav k. Utleveringskvittering utgjør ingen endelig salgsdokumentasjon. Salget skal senere faktureres og bokføres som kredittsalg med plikt til spesifikasjon i kundespesifikasjonen, jf. bokføringsforskriften § 3-1 første ledd nr. 3, jf. annet ledd. Også uleveringskvitteringen kan være elektronisk, jf. bokføringsforskriften § 5a-6-2 annet ledd.

Bokstav i definerer hva som menes med kvittering fra betalingsterminal. Slik utskrift er aktuell ved bruk av betalingsterminaler som ikke er integrert i kassasystemet.

Bokstav j tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav l. Løpende anvendelse omfatter enhver bruk av kassasystemet (herunder alle korreksjoner – også før det slås ”kontant”). Ordlyden ”og lignende” omfatter bl.a. endringer i forprogrammert tekst og tømming av ROM-minnet ifm. overføring av dataene til eksternt minne.

Bokstav k tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav m. Den elektroniske journalen skal dokumentere all løpende anvendelse av kassasystemet.

Bokstav l tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav n. Etter at Z-rapport er kjørt, nullstilles registreringene i kassasystemet slik at de ikke kommer med på neste Z-rapport.

Bokstav m tilsvarer bokføringsforskriften § 5a-1 bokstav o. Fremstilling av X-rapport medfører ikke at registreringene i kassasystemet nullstilles. Dvs. at opplysningene som er med i X-rapporten også vil være med i den neste Z-rapporten. En X-rapport kan for eksempel benyttes hvis det skal foretas en kassakontroll i løpet av dagen, dvs. før det endelige dagsoppgjøret.

Bokstavene n til p definerer akkumulatorer som skal medtas i X- og Z-rapportene, jf. kassasystemforskriften § 2-8-2 bokstavene w til y. Akkumulatorene inneholder alle registreringer på kassasystemet fra det tidspunktet kassasystemet ble tatt i bruk, og skal være inklusive eventuell merverdiavgift.

Kapittel 2. Krav til kassasystem mv.

I dette kapittelet er det satt spesifikke krav til kassasystemene. Disse systemkravene har korresponderende bestemmelser om bruken av kassasystemer i bokføringsforskriften kapittel 5a.

Til § 2-1. Systembeskrivelse
Bestemmelsen utdyper kravet til systembeskrivelse som følger av kassasystemloven § 3 annet ledd. I systembeskrivelsen må det gis en angivelse av hvordan man kan sjekke at all påbudt funksjonalitet finnes i systemet. Denne systembeskrivelsen er ment å være en lettfattelig oversikt. Bestemmelsen suppleres av kassasystemloven § 4.

Systembeskrivelsen skal dokumentere kontrollsporet etter kravene i bokføringsloven § 6 annet ledd hvis kassasystemet er en del av den bokføringspliktiges regnskapssystem. Det henvises til Norsk Bokføringsstandard NBS Kontrollsporet for mer veiledning rundt dokumentasjonskravet til kontrollsporet.

Til § 2-2. Kassaskuff
Det er som hovedregel et krav at kassasystemet skal ha integrert kassaskuff. Kassaskuff er definert i § 1-2 bokstav a. Som integrert kassaskuff anses både tradisjonelle skuffer som sitter fast på selve kassaapparatet (typisk for ROM-baserte kassasystemer) og skuffer som ikke henger fysisk sammen med selve kassaapparatet, men som er koblet opp mot systemet og dermed utgjør en del av kassapunktet. Ulike typer løsninger hvor separat ”myntapparat” og/ eller ”seddelmater” er koblet mot en safe (SafeGuard, SafePay mv.) anses også som integrert kassaskuff.

Ved integrert kassaskuff stilles det krav til at kassasystemet skal registrere skuffeåpninger (se § 2-7 annet ledd) og videre til at det ikke skal være mulig å foreta registreringer dersom kassaskuffen er åpen (se § 2-6 femte ledd).

Til § 2-3. Skriver mv.
Det enkelte kassapunkt skal være utstyrt med skriver og en eksportfunksjon. Kassapunkt er definert i § 1-2 bokstav b. For en nærmere beskrivelse av kravene til eksportfunksjonen, herunder sikring av dataenes integritet, vises det til merknadene til § 2-7.

Til § 2-5. Funksjoner som et kassasystem skal ha
Bestemmelsen lister opp en del funksjoner som må finnes i et kassasystem. Bestemmelsen innebærer et forbud mot å ha kassasystem som ikke har disse funksjonene.

Funksjonskravet i *første ledd* korresponderer med brukskravet i bokføringsforskriften § 5a-8 første ledd.

Funksjonskravet i *annet ledd* gjelder også hvor det betales med ulike betalingsmidler ved én enkelt salgstransaksjon. Bestemmelsen må ses i sammenheng med kravene til spesifikasjoner på salgskvittering og X- og Z-rapportene i §§ 2-8-2 til 2-8-4 og de korresponderende brukskravene i bokføringsforskriften § 5a-2 annet ledd om at registreringen skal omfatte all den informasjon som kreves spesifisert på X- og Z-rapport.

Funksjonskravet i *tredje ledd* er nødvendig for å oppfylle kravene til kvitteringer og rapporter i § 2-8, jf. bokføringsforskriften § 5a-12.

Funksjonskravet i *fjerde ledd* er nødvendig for å sikre at all bruk av returer klart fremgår av kvitteringer og på dagsoppgjøret.

Funksjonskravet i *femte ledd* korresponderer med det tilsvarende brukskravet i bokføringsforskriften § 5a-9.

Til § 2-6. Funksjoner som et kassasystem ikke skal ha
Bestemmelsen lister opp en rekke funksjoner som et kassasystem ikke kan ha. Bestemmelsen innebærer et forbud mot å ha kassasystem med slike funksjoner, jf. at kassasystem må ha produkterklæring som garanterer fraværet av disse funksjonene.

Første ledd innebærer et generelt forbud mot skjult funksjonalitet.

Annet ledd innebærer at programvaren i kassasystemet ikke kan ha API (Application Programming Interfaces), databasefunksjonalitet eller tilsvarende som gjør det mulig å skrive til elektronisk journal utenom den normale funksjonaliteten kassasystemet har - og som er beskrevet i dokumentasjonen. Dette skal sikre elektronisk journal mot uautoriserte endringer, og hindre at tredjepartsløsninger (zapperware o.l.) får tilgang til elektronisk journal gjennom kassasystemets funksjonalitet og oppbygging. Hacking og andre angrep mot elektronisk journal kan ikke en systemleverandør gardere seg mot, men det skal ikke foreligge funksjonalitet som lett kan misbrukes for å kompromittere journalens integritet. Dette innebærer også at innebygde sikkerhetsmekanismer må ha en tilfredsstillende konfigurering slik at det ikke er lett å få uautorisert aksess til kassasystemets elektroniske journal eller dets funksjonalitet, og dermed hindre fullstendig registrering av anvendelsen av systemet i journalen.

Tredje ledd første punktum innebærer bl.a. forbud mot å kunne nullstille elektronisk journal, f. eks. gjennom funksjonen ”recall journal”.

Tredje ledd annet punktum innebærer at det ikke skal være mulig å fjerne forprogrammert tekst i forbindelse med gjennomføringen av en salgstransaksjon. Bestemmelsen er imidlertid ikke til hinder for at man ved salget kan legge til mer utfyllende tekst. F. eks. kan man ha forprogrammert tekst ”vinterdekk”, og så kan man ved salget gi utfyllende informasjon om hva slags type vinterdekk som er solgt. Bestemmelsen er selvsagt heller ikke til hinder for at man kan endre programmeringen forut for det konkrete salget.

Kravet i *fjerde ledd* om utskrift av kvittering er viktig for å sikre at salget blir fullstendig registrert. Forbudet mot utskriftsmulighet av mer enn én kopi av salgskvitteringen skal hindre gjenbruk av kvitteringer ved standardiserte salg, eksempelvis en halvliter øl eller dagens rett. Bestemmelsen er ikke til hinder for at det i tillegg sendes elektronisk salgskvittering til kunden, for eksempel med e-post. Det er ingen begrensninger på hvor mange elektroniske kopier som kan produseres.

Kravet i *femte ledd* sikrer at antall skuffeåpninger kan kontrolleres mot antall registrerte salgstransaksjoner.

Kravet i *sjette ledd* må ses i sammenheng med den bokføringspliktiges plikt etter bokføringsforskriften § 5a-10 til å overføre opplysningene til annet elektronisk medium. Kravet er viktig og vil forhindre at oppbevaringspliktig regnskapsmateriale bevisst eller ubevisst slettes.

Til § 2-7. Elektronisk journal
Første ledd innebærer at selve inntastingen av rene tall ikke behøver å loggføres, men med en gang man trykker en annen tast, f. eks. ”C”-tasten (annullering) eller ”Enter”, skal både det opprinnelige inntastede beløpet og den senere aktiviteten loggføres. Dersom operatøren for eksempel først taster inn et beløp på kr 1 000 som vises på displayet, og deretter endrer dette til kr 100 før salget avsluttes, skal korrigeringen av beløpet registreres i kassasystemet.

Det er ikke nødvendig at eksempelvis topp- og bunntekst på kvitteringene lagres i elektronisk journal.

Elektronisk journal skal være sikret mot endring. Sikringen mot endring skal være betryggende. Det vises til kapittel 5 i NBS - Sikring av regnskapsmateriale om hva som ligger i begrepet betryggende.

For at en elektronisk journal skal være betryggende sikret mot endring, må det ikke foreligge en mulighet til å direkte eller indirekte manipulere innholdet i journalen. Kassasystemet må derfor ha en elektronisk journal som i praksis er "usynlig" for brukeren og gjerne låst med digital signatur og/eller kryptering. For å sikre praktisk anvendelse av elektronisk journal for brukeren og kontrollmyndigheter, må det foreligge en eksportfunksjonalitet fra den skjulte elektroniske journalen som tilgjengeliggjør det komplette innholdet i journalen. På denne måten trenger verken bruker eller kontrollører å ha tilgang til systemleverandørenes krypteringsnøkler o.l. benyttet for å sikre journalen.

Eksportfilen kan være redigerbar så lenge den genereres direkte fra den sikrede journalen. Virksomheter kan bruke eksportfilen til å lage månedsrapporter, grafer mv. i den operative driften. Denne eksportfilen er ikke oppbevaringspliktig slik den sikrede journalen er.

Ved overføring av elektronisk journal til et annet elektronisk medium, skal systemet produsere en fil direkte fra elektronisk journal som ikke enkelt lar seg redigere. Det skal ikke være mulig å overføre opplysninger som ikke inngår i en Z-rapport. Kravet om at filen ikke skal være direkte redigerbar er helt avgjørende for å sikre korrekt dokumentasjon og kontrollgrunnlag.

Når et lagringsmedium er fullt, må systemet varsle dette, og avvente videre loggføring til nytt lagringsmedium er koblet til. Alle lagringsmediene for den aktuelle oppbevaringsperiode må oppbevares betryggende. Det vises i denne sammenheng til bokføringsforskriften § 5a-15 annet ledd og merknadene til denne bestemmelsen.

Det må være mulig å underbygge eksportmulighetens fullstendighet gjennom kontroll mot X-rapporter og Z-rapporter, grand totaler eller liknende.

Annet ledd må ses i sammenheng med kravet til at X- og Z-rapport skal vise antall ganger integrert kassaskuff har vært åpnet, jf. kassasystemforskriften § 2-8-2 bokstav m.

Fjerde ledd må ses i sammenheng med § 2-8-2 bokstav t som krever opplysningene spesifisert på X- og Z-rapportene.

Også elektroniske dagsoppgjør etter bokføringsforskriften § 5a-14 omfattes av ordlyden ”andre registreringer” i *femte ledd.*.

I *sjette ledd* er det gitt bestemmelser om hvordan dataene skal lagres i elektronisk journal. Et eksempel på tilfredsstillende løsning kan være å markere avslutningen av hver enkelt salgskvittering med et særskilt tegn. Med anerkjente dataanalyseverktøy menes eksempelvis markedsledende regneark, ACL, IDEA, MS Access eller tilsvarende.

Til § 2-8-1. X-rapport, Z-rapport, salgskvittering mv.

Første ledd første punktum angir minimumskrav til hva slags dokumentasjon som skal kunne produseres av kassasystemet. Bestemmelsen innebærer ikke noe forbud mot at kassasystemet kan fremstille også annen dokumentasjon.

Etter *første ledd annet punktum* er det ikke noe absolutt krav at kassaapparatet skal kunne registrere kredittsalg, men dersom kassasystemet har slik funksjonalitet skal det også ha funksjonalitet til å skrive en særskilt kvittering (utleveringsseddel) for dette. Dette kravet må ses i sammenheng med det generelle kravet om at det alltid skal skrives ut en salgskvittering ved kontantsalg, jf. bokføringsforskriften § 5a-6-1 første ledd. Ved kredittsalg vil det bli utstedt salgsdokument på et senere tidspunkt enn transaksjonstidspunktet. Utleveringsseddelen trer da inn i stedet for salgskvittering på transaksjonstidspunktet.

Annet ledd innebærer at Z-rapport ikke kan kjøres dersom det finnes parkerte bonger i systemet. Som parkert bong anses ikke romleie før utsjekk har skjedd i hotellvirksomhet.

Etter at Z-rapport er kjørt skal registreringene i kassasystemet siden forrige Z-rapport være nullstilt, slik at de ikke kommer med på neste Z-rapport.

Til § 2-8-2. X-rapport
Bestemmelsen angir minimumskrav til innholdet i X-rapportene som skal produseres av kassasystemet. Bestemmelsen angir ikke noe forbud mot at også annen informasjon medtas på rapporten.

Bokstav a - Det skal fremgå på en tydelig måte at rapporten er en X-rapport. Det er derfor hensiktsmessig at dette angis øverst på rapporten.

Bokstav b - Det er foretakets navn, slik dette er registrert i Enhetsregisteret/ Foretaksregisteret som skal fremgå av X-rapporten.

Bokstav c - Det følger av § 2-5 tredje ledd at kassasystemets klokke skal være stilt til norsk normaltid og at den skal justeres for sommertid.

Bokstav d - Se merknadene til kassasystemloven § 2 bokstav f.

Bokstav e - Kontantsalget skal angis brutto, dvs. inkludert eventuell merverdiavgift, men etter fratrekk av registrerte rabatter, returer mv.

Bokstav f - Kontantsalget, jf. bokstav e, skal spesifiseres på hovedgrupper. Dette vil være et sammendrag av registrerte salg som hører inn under den definerte hovedgruppen. Den bokføringspliktige kan velge å spesifisere kontantsalget på et mer detaljert nivå. For enkelte bransjer er det satt krav om at omsetning mv. skal bokføres og spesifiseres på bestemte vare- og tjenestegrupper, jf. bokføringsforskriften §§ 8-3 (frisørvirksomhet mv.) og 8-5 (serveringssteder). Kassasystemet må da uansett innrettes slik at disse kravene kan oppfylles.

Bokstav g - Det er totalt kontantsalg, jf. bokstav e, som skal være fordelt på ulike betalingsmidler. Bestemmelsen innebærer krav om spesifisering på de ulike betalingsmidlene som kan benyttes ved kassapunktet, f. eks. betalingskort, fysiske penger, mobiltelefon mv. Enkelte kassapunkt kan være satt opp slik at det kun er mulig å betale med for eksempel betalingskort. Det vil da kun være krav om å spesifisere kontantsalget på betalingskort.

Bokstav h - Det er totalt kontantsalg, jf. bokstav e, som skal vises pr. operatør.

Bokstav j - Det vises til krav til å spesifisere avgiftspliktig og avgiftsfritt salg, salg som nevnt i bokføringsforskriften § 5-1-1 nr. 7, samt salg som er unntatt merverdiavgiftsloven etter bestemmelsene i kapittel 3 hver for seg og summere disse salgene særskilt i salgsdokumentet, jf. bokføringsforskriften § 5-1-5.

Bokstav k - Se merknadene til bokføringsforskriften § 5a-8 første ledd.

Bokstav l - Se merknadene til § 1-2 bokstav d.

Bokstav m - Se merknadene til § 1-2 bokstav c.

Bokstav o - Se merknadene til § 1-2 bokstav g.

Bokstav p - Dette vil være summen av de returer som er registrert, dvs. både de returer som er registrert via salgskvittering og de returer som har medført en særskilt returkvittering. Det vises til § 1-2 bokstav e og bokføringsforskriften § 5a-7-1 første ledd annet punktum.

Bokstav q - Det er ikke krav om at det skal registreres rabatter på varer som er priset ned. Dersom opprinnelig pris korrigeres i kassen, skal det imidlertid fremgå at korreksjonen gjelder rabatt.

Bokstav r - Dette er salg som avbrytes før kassakvittering er skrevet ut, for eksempel fordi kunden ikke har penger.

Bokstav s - Et eksempel på type linjekorreksjon er ”feilslag”. Dette vil typisk være feilslag som blir korrigert før salgskvitteringen skrives ut. Et eksempel på det er at varen feilaktig er registrert to ganger, eller at det er registrert feil vareartikkel.

Bokstav v - Se merknadene til § 1-2 bokstav h.

Bokstavene w til y - Se merknadene til § 1-2 bokstavene n til p.

Til § 2-8-3. Z-rapport
Det skal fremgå på en tydelig måte at rapporten er en Z-rapport. Det er derfor hensiktsmessig at dette angis øverst på rapporten.

Kravet til nummerering innebærer at det for hvert kassapunkt skal foreligge Z-rapporter med et fortløpende nummer. Av kravet om fortløpende nummerering følger at to Z-rapporter ikke kan gis samme nummer. Kravet om nummerering kommer i tillegg til kravet om at Z-rapporten skal inneholde dato og klokkeslett, jf. § 2-8-2 bokstav c. Det skal dermed ikke være mulig å foreta registrering av kontantsalg i tidsrommet etter at det er foretatt et dagsoppgjør med utkjøring av Z-rapport, uten at dette kontantsalget inngår på neste Z-rapport eller at det setter spor ved at et nummer på Z-rapportene mangler.

Til § 2-8-4. Salgskvittering
Forskriften setter krav til minimumsinnhold på salgskvittering, herunder at ordet ”Salgskvittering” skal fremgå øverst på kvitteringen. Den bokføringspliktige kan alternativt velge å angi dette ordet på svensk, dansk eller engelsk, jf. bokføringsloven § 12. Bestemmelsen angir ikke noe forbud mot at også annen informasjon kan medtas på kvitteringen.

Til § 2-8-5. Returkvittering
Forskriften setter krav til innhold på returkvittering, herunder at ordet ”Returkvittering” skal fremgå øverst på kvitteringen. Den bokføringspliktige kan alternativt velge å angi dette ordet på svensk, dansk eller engelsk, jf. bokføringsloven § 12.

Til § 2-8-6. Kopikvittering og pro forma kvittering
Forskriften setter krav til at ordene ”KOPI” og ”Foreløpig kvittering – IKKE KVITTERING FOR KJØP” skal fremgå tydelig på hhv. kopikvitteringen og pro forma kvitteringen. Det er ikke anledning til å erstatte store bokstaver med små bokstaver. Den bokføringspliktige kan alternativt velge å angi de markerte ordene på svensk, dansk eller engelsk, jf. bokføringsloven § 12.

Til § 2-8-7. Utleveringskvittering
Forskriften setter krav til at ordene ”Utleveringskvittering – IKKE KVITTERING FOR KJØP” skal fremgå tydelig på kvitteringen. Det er ikke anledning til å erstatte store bokstaver med små bokstaver. Den bokføringspliktige kan alternativt velge å angi de markerte ordene på svensk, dansk eller engelsk, jf. bokføringsloven § 12.

Til § 2-8-8. Kvittering fra betalingsterminal
Forskriften setter krav til at ordene ”IKKE KVITTERING FOR KJØP” skal fremgå tydelig på kvitteringen. Det er ikke anledning til å erstatte store bokstaver med små bokstaver. Den bokføringspliktige kan alternativt velge å angi de markerte ordene på svensk, dansk eller engelsk, jf. bokføringsloven § 12. Hvis det benyttes integrert betalingsterminal vil både opplysningene om at det er benyttet kort og transaksjonsID fremgå på salgskvitteringen, jf. merknadene til § 2-8-4.

Til § 2-9. Produkterklæring
Begrepet ”kvalifisert sertifikatløsning” knyttes til esignaturloven § 4.

11.3 Bokføringsloven

Til § 10a. Særlige regler om dokumentasjon av kontantsalg
Første ledd er en videreføring av bokføringsforskriften § 5-3-2. Ordlyden ”kontantsalg mv.” er valgt fordi registrerings- og dokumentasjonsplikten gjelder for alle opplysninger som

kreves spesifisert på X-rapport, Z-rapport og kvitteringer etter kassasystemforskriften § 2-8, se bokføringsforskriften § 5a-2 annet ledd.

I bestemmelsen er det tatt inn en henvisning til kassasystemloven og kassasystemforskriften, slik at de bokføringspliktige også enkelt kan få oversikt over det regelverket som inneholder krav til selve kassasystemene og til leverandørene av slike system. Ordlyden "kassasystem mv." er valgt fordi kassasystemloven og kassasystemforskriften også setter krav til innhold på utskrift fra betalingsterminal som ikke er integrert med kassasystemet.

Bestemmelsen om meldeplikt i *annet ledd* har sin bakgrunn i det svenske regelverket hvor det er tilsvarende plikter for brukerne av kassasystemene. Begrunnelsen for meldeplikten er først og fremst ønsket om å effektivisere kontrollarbeidet, men også ønsket om å kunne kontakte brukerne dersom det oppdages kassasystemer som ikke tilfredsstiller kravene i lov og forskrift. Innholdet i meldeplikten er nærmere utdypet i bokføringsforskriften § 5a-4-1.

Med hjemmel i *tredje ledd* er det gitt utfyllende bestemmelser om dokumentasjon av kontantsalg i bokføringsforskriften kapittel 5a.

Til § 15a. Overtredelsesgebyr

Av henvisningen til § 10a i *første ledd første punktum* følger at overtredelsesgebyr kan ilegges dersom bokføringspliktige ikke registrerer og dokumenterer kontantsalg mv. ved bruk av kassasystem mv. som tilfredsstiller kravene i kassasystemloven og kassasystemforskriften. Videre følger det av henvisningen til § 10a at brudd på meldeplikten kan medføre ileggelse av overtredelsesgebyr.

Med hjemmel i *første ledd annet punktum* kan overtredelsesgebyr også ilegges ved overtredelse av bokføringsforskriften kapittel 5a. Dette innebærer at overtredelsesgebyr kan ilegges i følgende tilfeller (i tillegg til ved mangelfull registrering i kassasystem og mangelfull innmelding av kassasystem):

- Manglende eller mangelfull registrering i kassasystem, jf. bokføringsforskriften § 5a-2
- Bruk av kassasystem uten produkterklæring, jf. bokføringsforskriften § 5a-3
- Brudd på meldeplikten, jf. bokføringsforskriften § 5a-4
- Manglende eller mangelfull bruk av kassaskuff, dvs. at den bokføringspliktige ikke oppbevarer kontantene i kassaskuffen eller at operatøren ikke lukker kassaskuffen umiddelbart etter at betaling er mottatt eller veksling er utført, jf. bokføringsforskriften § 5a-5
- Manglende utskrift av kvitteringer og manglende etterlevelse av å tilby kunden kvitteringen, jf. bokføringsforskriften §§ 5a-6 og 5a-7
- Manglende registrering av vekselkasse, jf. bokføringsforskriften § 5a-8
- Manglende eller mangelfull dokumentasjon ved uttak av kontanter fra kassaskuffen, jf. bokføringsforskriften § 5a-8
- Feilaktig bruk av felles kassasystem, jf. bokføringsforskriften § 5a-9
- Unnlatelse av å overføre opplysningene i elektronisk journal til et annet ikke redigerbart medium, jf. bokføringsforskriften § 5a-10
- Manglende bruk av hensiktsmessige reserveløsninger dersom det oppstår feil i kassasystemet, jf. bokføringsforskriften § 5a-11
- Manglende eller mangelfulle dagsoppgjør, jf. bokføringsforskriften § 5a-14
- Brudd på oppbevaringskravene i bokføringsforskriften § 5a-15. Brudd på § 5a-13 vil også innebære brudd på § 5a-15.

Dersom den bokføringspliktige bruker kassasystem med produkterklæring, kan det ikke ilegges overtredelsesgebyr selv om en kontroll av kassasystemet skulle avdekke at kassasystemet har mangler. I slike tilfeller kan det imidlertid gis bokføringspålegg om at

virksomheten må bytte kassaapparat. Det vil i bokføringspålegget bli gitt en oppfyllelsesfrist. Dersom pålegget ikke etterkommes innen fristen, vil det kunne ilegges tvangsmulkt etter de vanlige reglene i ligningsloven § 10-6 og merverdiavgiftsloven § 21-1.

For at skattekontoret kan ilegge overtredelsesgebyr er det vilkår at overtredelsen er skjedd forsettlig eller uaktsomt. Alminnelig (simpel) uaktsomhet er altså tilstrekkelig etter bestemmelsen. Med dette menes kort sagt å opptre uforsiktig eller uforsvarlig. Dvs. at den bokføringspliktige handler i strid med de kravene som må stilles til forsvarlig opptreden på området.

Etter *annet ledd* ilegges overtredelsesgebyr etter faste satser. Overtredelsesgebyret utgjør som hovedregel 15 rettsgebyr, jf. rettsgebyrloven § 1 annet ledd. 15 rettsgebyr utgjør for tiden kr 12 900. Ved ytterligere overtredelse innen 12 måneder etter at forrige overtredelsesgebyr ble ilagt, utgjør overtredelsesgebyret 40 rettsgebyr. Dette utgjør for tiden kr 34 400. Som ytterligere overtredelse anses enhver ny overtredelse. Dersom virksomheten f. eks. først ilegges overtredelsesgebyr for brudd på meldeplikten, vil et nytt gebyr innen 12 måneder for mangelfull bruk av kassaskuff utgjøre 40 rettsgebyr.

Etter *tredje ledd første punktum* kan vedtak om overtredelsesgebyr treffes på stedet uten forhåndsvarsel. Kontrolløren må i slike tilfeller fylle ut et forhåndstrykket skjema.

Overtredelsesgebyr er å anse som enkeltvedtak, jf. forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav b. Etter *tredje ledd annet punktum* kan følgelig vedtaket påklages.

Oppfyllelsesfristen er etter *fjerde ledd* fire uker fra vedtaket om overtredelsesgebyr. En eventuell klage har ikke oppsettende virkning. Dette betyr at gebyret må betales innen fristen uansett om vedtaket er påklaget eller ikke.

11.4 Bokføringsforskriften

Kapittel 5. Dokumentasjon av bokførte opplysninger

§§ 5-3 og 5-4 oppheves fordi reglene om kontantsalg flyttes til nytt kapittel 5a.

Til § 5-5. Dokumentasjon av kjøp
Som følge av at det stilles nye krav til innhold i salgsdokumentet for kontantsalg, og at bestemmelsene flyttes til ny § 5a-12, må det i § 5-5 *første ledd* henvises både til § 5-1 (§§ 5-1-1 til 5-1-8) og § 5a-12.

Kapittel 5a. Særlig om dokumentasjon av kontantsalg

Bestemmelsene i kapittel 5a retter seg mot de bokføringspliktige som bruker kassasystem. Kravene til bruk av kassasystem må ses i sammenheng med de tilsvarende kravene til kassasystem i kassasystemloven og kassasystemforskriften.

Til § 5a-1. Definisjoner
Bokstav a definerer kontantsalg. Bestemmelsen viderefører bokføringsforskriften § 5-3-1, og tilsvarer kassasystemloven § 2 bokstav a. Definisjonen forutsetter at kjøpers betalingsforpliktelse overfor selger gjøres opp ved levering, noe som innebærer at også betalinger med kredittkort på leveringstidspunktet regnes som kontantsalg. Betalinger som skjer før levering, vil derimot ikke regnes som kontantsalg, men forskuddsbetaling. Tilsvarende omfattes heller ikke betalinger som skjer etter levering (kredittkjøp) av definisjonen. I bestemmelsen er det presisert at både betaling ved betalingskort og kontanter er omfattet. Det er også lagt til grunn at internettsalg og salg som gjøres opp ved oppkrav

faller utenfor definisjonen av kontantsalg. Slikt salg skal dermed dokumenteres etter de generelle bestemmelsene i bokføringsforskriften § 5-1 (§§ 5-1-1 til 5-1-8).

Bokstav b tilsvarer kassasystemloven § 2 bokstav b. Med ”debetkort” menes kort som belaster en tilknyttet konto hvor kontohaveren har skutt inn midler. Med ”kredittkort” menes kort som er knyttet til en bestemt konto, og hvor kontohaveren er innvilget kreditt. Med ”faktureringskort” menes kort som ikke er knyttet til en bestemt bankkonto. Brukeren får ved faktureringskort en samlefaktura fra kortutstederen over bruken i en bestemt periode, som så betales med et annet betalingsinstrument. Et eksempel på dette er kort som benyttes på bensinstasjoner hvor kortinnehaveren får faktura fra oljeselskapet over drivstoff-fyllinger mv. i perioden.

Bokstav c tilsvarer kassasystemloven § 2 bokstav c. Alle typer betalingsmidler som ikke omfattes av begrepet ”betalingskort” omfattes av definisjonen. Dette gjelder blant annet penger, sjekker, remisser, gavekort og andre ”navnløse” kort og utenlandske betalingsløsninger som for eksempel Paypal. Også betaling via mobiltelefon omfattes av definisjonen.

Bokstav d tilsvarer kassasystemloven § 2 bokstav d. For at det skal dreie seg om et kassasystem, må systemet inneholde funksjonalitet for å produsere salgskvittering ved salget. Definisjonen omfatter alle typer kassasystemer.

Bokstav e tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav a. Som kassaskuff anses både tradisjonelle skuffer som sitter fast på selve kassaapparatet (typisk for ROM-baserte kassasystemer) med innredning for å oppbevare sedler og mynter og skuffer som ikke henger fysisk sammen med kassaapparatet, men som er koblet opp mot systemet og dermed utgjør en del av kassapunktet og som har innredning for å oppbevare sedler og mynter. Ulike typer løsninger hvor separat ”myntapparat” og/eller ”seddelmater” er koblet mot en safe (SafeGuard, SafePay mv) anses også som kassaskuff. Også frittstående pengeskrin, servitørens pengebelte, buss-sjåførens pengeveske og lignende innretninger anses som kassaskuff, dersom de brukes til å oppbevare kontanter for virksomheten. Det vises for øvrig til at det er satt krav om at kassaskuffen som hovedregel skal være en integrert del av kassasystemet, jf. kassasystemforskriften § 2-2.

Bokstav f tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav b. Selv om kassaskuffen ikke er en integrert del av kassasystemet, for eksempel ved at servitørens pengebelte benyttes for å oppbevare kontanter, vil det stedet der kassaapparatet eller terminalen fysisk er plassert og hvor salgstransaksjonene registreres, være et kassapunkt. ·

Bokstav g tilsvarer kassasystemloven § 2 bokstav f. Et kassasystems ID-nummer vil variere i forhold til type kassasystem, om det er et PC-basert kassasystem eller et ROM-basert kassasystem. ID-nummerets viktigste funksjon er å være en unik identifikator av et kassasystem, slik et serienummer fungerer for andre elektroniske apparater. Kassasystemets ID-nummer skal meldes inn av den bokføringspliktige brukeren etter § 5a-4-1.

For et PC-basert kassasystem vil normalt lisensnummer og løpenummer for programvaren være tilstrekkelig, og det er ikke behov for å registrere eksempelvis serienummer på maskinvaren kassasystemet kjører på. For en butikk med ett kassapunkt, jf. definisjonen i bokstav f, vil lisensnummer holde som kassasystemets ID-nummer. For en butikkjede med flere kassapunkter, vil imidlertid lisensnummeret være likt for alle kassapunktene. Derfor må lisensnummeret i slike tilfeller kompletteres med et løpenummer. Løpenummeret trenger ikke være sekvensielt fra den bokføringspliktiges ståsted, men må være unikt sammen med lisensnummeret for å identifisere kassapunktet.

For ROM-baserte kassasystemer vil ID-nummeret kunne være en kombinasjon av eksempelvis serienummer på apparatet og versjonsnummer av programvaren.

Hvis det totale systemet har en back-office løsning som kompletterer de enkelte kassapunktene og samtidig inngår i definisjonen av kassasystem, skal back-office løsningen også identifiseres og innrapporteres med et ID-nummer.

Separate utskriftsenheter trenger ikke å ha ID-nummer da disse ikke kreves særskilt registrert.

Bokstav h tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav c. Som skuffeåpning anses også åpning ved bruk av nødåpningsknappen.

Bokstav i tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav d. Salgskvitteringen kan både være fysisk papirutskrift og en elektronisk fil.

Bokstav j tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav e. Tilbakebetaling for prisjusterte varer eller tjenester kan typisk skje som følge av at kunden reklamerer på varen eller tjenesten og oppnår prisavslag. Returkvitteringen må alltid være fysisk papirutskrift.

Bokstav k tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav h. Utleveringskvittering utgjør ingen endelig salgsdokumentasjon. Salget skal senere faktureres og bokføres som kredittsalg med plikt til spesifikasjon i kundespesifikasjonen, jf. bokføringsforskriften § 3-1 første ledd nr. 3, jf. annet ledd. Også uleveringskvitteringen kan være elektronisk, jf. § 5a-6-2 annet ledd.

Bokstav l tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav j. Løpende anvendelse omfatter enhver bruk av kassasystemet (herunder alle korreksjoner – også før det slås ”kontant”). Ordlyden ”og lignende” omfatter bl.a. endringer i forprogrammert tekst og tømming av ROM-minnet ifm. overføring av dataene til eksternt minne.

Bokstav m tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav k. Den elektroniske journalen skal dokumentere all løpende anvendelse av kassasystemet.

. *Bokstav n* tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav l. Etter at Z-rapport er kjørt nullstilles registreringene i kassasystemet, slik at de ikke kommer med på neste Z-rapport.

Bokstav o tilsvarer kassasystemforskriften § 1-2 bokstav m. Fremstilling av X-rapport medfører ikke at registreringene i kassasystemet nullstilles. Dvs. at opplysningene som er med i X-rapporten også vil være med i den neste Z-rapporten. En X-rapport kan for eksempel benyttes hvis det skal foretas en kassakontroll i løpet av dagen, dvs. før det endelige dagsoppgjøret.

Til § 5a-2. Registrering i kassasystemet

Første ledd første punktum er en videreføring av bokføringsforskriften § 5-3-2. Ordlyden ”kontantsalg mv.” er valgt fordi registrerings- og dokumentasjonsplikten gjelder for alle opplysninger som kreves spesifisert på X-rapport, Z-rapport og kvitteringer etter kassasystemforskriften § 2-8. Det vises for øvrig til § 5a-2 annet ledd.

Bestemmelser om unntak fra kravet til bruk av kassasystem følger av § 5a-16 (§§ 5a-16-1 til 5a-16-7) og § 8-2-1. Kravene til kassasystem gjelder både bokføringspliktige som har plikt til å benytte kassasystem og bokføringspliktige som kommer inn under unntaksbestemmelsene i § 5a-16, men som likevel velger å benytte kassasystem til å dokumentere kontantsalget. Loven gjelder imidlertid ikke taxinæringen, da denne næringen har plikt til å registrere kontantsalget ved bruk av taksameter, jf. § 8-2-1.

Etter *første ledd annet punktum* omfatter registreringsplikten også annen løpende anvendelse av kassasystemet. Begrepet løpende anvendelse er definert i § 5a-1 bokstav l.

Tredje ledd innebærer ingen plikt til å anskaffe kassasystem med funksjonalitet til å registrere kontantsalget på den enkelte operatør. Dersom virksomheten er slik tilrettelagt at flere operatører på kassasystemet har sin egen kassaskuff (pengebelte mv.), må imidlertid også kontantsalget mv. registreres på hver enkelt operatør, jf. merknadene til § 5a-5.

Til § 5a-3. Forbud mot andre kassasystemer enn de som har produkterklæring

Bestemmelsen må ses i sammenheng med kravene til kassasystem som oppstilles i kassasystemloven § 3 og kassasystemforskriften §§ 2-1 til 2-8, og som angir rammene for hva slags type kassasystem som tilfredsstiller lovens krav.

Til § 5a-4-1. Meldepliktens innhold
Første ledd inneholder detaljerte krav til hva melding som nevnt i bokføringsloven § 10a skal inneholde. Kassasystemets ID-nummer blir tildelt av leverandøren av kassasystemet. Den viktigste egenskapen et ID-nummer har, er at det utgjør en unik identifikator av et kassasystem. ID-nummeret er nærmere beskrevet i merknadene til § 5a-1 bokstav g. Melding skal ikke bare gis ved anskaffelse av nytt kassasystem, men også f. eks. dersom et kassasystem tas ut av bruk eller det tilføyes eller fjernes kassapunkter. Som hovedregel behøver det ikke å gis ny melding ved oppgraderinger av systemet, uansett om det dreier seg om vedlikeholdsoppdateringer eller hovedoppdateringer. Dersom slik oppgradering er en følge av at tidligere versjon av kassasystemet inneholdt mangler, må det likevel gis melding.

Annet ledd gjelder i de tilfeller hvor flere bokføringspliktige virksomheter bruker felles kassasystem. Et eksempel på dette kan være to frisører som driver hvert sitt enkeltpersonforetak i felles lokaler og som bruker samme kassasystem. Begge frisørene plikter i et slikt tilfelle å gi melding om kassasystemet.

Fristen på én uke som følger av *tredje ledd* er den samme som i Sverige.

Til § 5a-4-2. Signatur mv.
Begrepet ”kvalifisert sertifikatløsning” knyttes til esignaturloven § 4.

Til § 5a-5. Krav til bruk av kassaskuff
Et eksempel på unntaket i *første ledd* kan være servitører som tar betaling ved bordene og som oppbevarer kontantene i pengebelte eller lignende. Hvis kontantene ikke skal oppbevares i integrert kassaskuff forutsetter regelverket at det skal foretas dagsoppgjør basert på hver enkelt operatørs salg, jf. § 5a-14 tredje ledd. De enkelte operatørenes kontantbeholdninger kan i slike tilfeller ikke blandes sammen.

Kravet i *annet ledd* har sammenheng med kravet til at X- og Z-rapport skal vise antall ganger integrert kassaskuff har vært åpnet, jf. kassasystemforskriften § 2-8-2 bokstav m.

Hensikten med bestemmelsen i *tredje ledd* er å legge til rette for at kontantene for hver enkelt bokføringspliktige virksomhet holdes adskilt, slik at det kan tas individuelle dagsoppgjør, jf. §§ 5a-9 og 5a-14.

Til § 5a-6-1. Utskrift av salgskvittering mv.
Kravet i *første ledd* om utskrift av salgskvittering er absolutt. Det er ikke lenger anledning til å unnlate å ta utskrift av salgskvittering selv om beløpet er synlig for kunden på et display. Bestemmelsen må ses i sammenheng med funksjonskravet i kassasystemforskriften § 2-6 fjerde ledd om at det ikke skal være mulig å registrere salg i kassasystemet uten at det skrives ut en salgskvittering.

Etter bestemmelsen skal videre salgskvitteringen alltid legges frem for kunden uoppfordret. Det er altså ikke lenger tilstrekkelig å spørre kunden om hun vil ha kvittering. Brukskravet er tilfredsstilt dersom den ansatte f. eks. legger kvitteringen tilgjengelig for kunden på salgsdisken. Det er således ikke krav om at kunden skal ta med seg salgskvitteringen. Kravet om utskrift av kvittering og overlevering av denne til kunden er viktig for å sikre at salget blir fullstendig registrert.

Kravet i *annet ledd* om utskrift av utleveringskvittering er satt av kontrollhensyn, jf. nærmere merknadene til § 5a-6-2.

Til § 5a-6-2. Elektronisk salgskvittering mv.
Elektronisk salgskvittering vil kunne være praktisk ved etablerte kundeforhold, hvor salgskvitteringen kan sendes til en registrert e-post adresse. Det er imidlertid også i slike tilfeller et absolutt krav om at det skrives ut en salgskvittering på papir som skal fremlegges for kunden. Dette kravet er nødvendig av hensyn til å kunne kontrollere etterlevelsen av regelverket. Manglende fremleggelse av salgskvittering vil kunne medføre at virksomheten ilegges overtredelsesgebyr, jf. bokføringsloven § 15a. For at kontrollørene skal slippe å måtte undersøke om kunden, ved manglende fremleggelse av salgskvittering, har fått elektronisk salgskvittering tilsendt på e-post, er det et krav om også fysisk salgskvittering som skal legges frem for kunden. Tilsvarende gjelder også ved elektronisk utleveringskvittering.

Til § 5a-7-1. Krav til dokumentasjon av returer mv.
Etter bestemmelsen brukes ordlyden ”returkvittering” i kontantsalgstilfellene. Tilsvarende er det en bestemmelse i bokføringsforskriften § 5-2-8 som regulerer plikten til å utstede ”kreditnota” ved kredittsalg.

Til § 5a-7-2. Krav til dokumentasjon av andre korreksjonsposter
Første ledd regulerer enhver korreksjonspost. Hva slags dokumentasjon som kreves, vil kunne variere med hva slags korreksjon det dreier seg om. Dersom kassasystemet har funksjonalitet for å registrere årsak, og korreksjonen skjer før kassakvitteringen skrives ut, er det ikke nødvendig å utstede særskilt dokumentasjon for korreksjonen. Dette vil for eksempel være tilfelle når opprinnelig pris korrigeres for rabatter, og dette fremgår av kassakvitteringen.

Ved tilbakebetaling til kunde, er det etter *annet ledd* ikke nødvendig at kunden underskriver på et fysisk papir. Også underskrift med elektronisk penn på signaturplate tilfredsstiller kravet i bestemmelsen.

Til § 5a-8. Registrering av vekselkasse og krav til dokumentasjon ved uttak av kontanter mv.
Kravet i *første ledd* er nødvendig for å kunne kontrollere kontantbeholdningen mot registrert salg på slutten av dagen/skiftet. Dette brukskravet gjenspeiler funksjonskravet i kassasystemforskriften § 2-5 første ledd. Kravet gjelder også i de tilfeller hvor kontantsalget registreres på den enkelte operatør og operatøren oppbevarer kontantene i egen frittstående kassaskuff, jf. § 5a-5 første ledd. I slike tilfeller skal vekselkassen registreres for den enkelte operatør. Tilsvarende vil hver enkelt bokføringspliktige bruker måtte registrere hver sin vekselkasse ved flerbrukskasser, jf. § 5a-5 tredje ledd.

I *annet ledd* er det gitt særlige dokumentasjonskrav for uttak av kontanter fra kassaskuffen i løpet av dagen. Kravene er nødvendige for å sikre tilstrekkelig kontrollmulighet av kontantbeholdningen i løpet av dagen.

Til § 5a-9. Bruk av felles kassasystem
Det er tillatt etter regelverket at flere bokføringspliktige benytter felles kassasystem. Et typisk eksempel hvor dette kan være aktuelt er innen frisørbransjen, hvor det ofte er slik at hver enkelt frisør er egen bokføringspliktig virksomhet, men hvor virksomhetene drives i felles lokaler og ved bruk av felles kassasystem.

Til § 5a-10. Overføring av opplysninger til annet oppbevaringsmedium
Bestemmelsen sikrer at oppbevaringspliktig regnskapsmateriale blir oppbevart i hele oppbevaringstiden. Elektronisk journal blir å anse som dokumentasjon av bokførte opplysninger og vil følgelig være oppbevaringspliktig i 10 år etter regnskapsårets slutt, jf. bokføringsloven § 13 annet ledd, jf. første ledd nr. 3. Det vises for øvrig til kassasystemforskriften § 2-3 annet ledd som stiller krav om at det enkelte kassapunkt skal

være utstyrt med en eksportfunksjon, slik at det er mulig å overføre elektronisk journal, samt kassasystemforskriften § 2-6 sjette ledd som krever at kassasystemet skal ha en funksjon som hindrer videre bruk dersom lagringsminnet er fullt.

Til § 5a-11. Reserveløsninger
Dersom feilen er av en slik karakter at kassasystemet må bringes inn for service, vil en hensiktsmessig reserveløsning være å anskaffe en låne-/leiekasse. I et kortere tidsrom, inntil denne er på plass, vil det kunne benyttes et mer manuelt system med daterte, nummererte kvitteringer eller lignende. Det samme vil gjelde hvis det oppstår kortvarige avbrudd grunnet strømbrudd eller lignende, eller ved utendørs salg, hvor det pga. værforhold (ekstrem kulde mv.) ikke lar seg gjøre å benytte kassasystemet. Det er viktig at den bokføringspliktige dokumenterer hvorfor det ikke er benyttet kassasystem i den aktuelle perioden.

Til § 5a-12. Krav til innhold mv. i salgsdokument
Bestemmelsen bygger på forslaget i delrapport III fra Bokføringsstandardstyret. For en nærmere redegjørelse for bestemmelsen vises det til denne rapporten. Det henvises både til bokføringsforskriften § 5-1 (§§ 5-1-1 til 5-1-8) og til kassasystemforskriften § 2-8-4 mht. innholdet i salgskvitteringen.

Til § 5a-13. Dokumentasjon av hver enkelt salgstransaksjon mv.
Bestemmelsen innebærer at kontantsalget skal dokumenteres både med salgskvitteringer, og med de øvrige opplysningene som skal inngå i elektronisk journal.

Til § 5a-14. Dagsoppgjør
Etter *første ledd* skal det ved dagens slutt utarbeides en Z-rapport fra hvert enkelt kassapunkt. Med ”dagens slutt” menes at produksjonen av rapporten normalt skal skje innen 30 minutter etter stengetid. Ved døgnåpne butikker må den enkelte bokføringspliktige virksomhet definere et fast tidspunkt som rapportene skal produseres. Dette kan f. eks. være ved midnatt eller ved et fastsatt vaktskifte.

Etter *annet ledd* skal det ved dagens slutt tilsvarende utarbeides rapport fra hver enkelt betalingsterminal. En slik rapport er nødvendig for å kunne avstemme kontantsalget ved dagsoppgjøret. Den bokføringspliktige skal registrere type betalingsmiddel på kassasystemet, jf. § 5a-2 annet ledd, jf. kassasystemforskriften § 2-8-2 bokstav g. Rapporten fra betalingsterminalen vil vise om registreringene på kassasystemet sammenfaller med det som er registrert på betalingsterminalen, se nærmere i *tredje ledd*.

Fjerde ledd krever at det skal fremgå hvem som har foretatt opptelling av kontantbeholdningen og avstemt kontantsalget. Ved papirbaserte dagsoppgjør løses dette ved at den som har foretatt oppgjøret signerer oppgjøret. Ved elektroniske oppgjør kan dette løses ved at vedkommendes navn eller ansattnummer knyttes til dagsoppgjøret.

Til § 5a-15. Oppbevaring og tilgjengelighet
Dokumentasjonen som nevnt i *første ledd* utgjør bokføringsgrunnlaget, dvs. den dokumentasjonen som direkte underbygger posteringen i regnskapet og som det skal være kontrollspor (dokumentasjonshenvisning) til. I tillegg vil opplysningene i elektronisk journal være en del av dokumentasjonen for de bokførte opplysningene.

Annet ledd innebærer et unntak fra bokføringslovens oppbevaringsbestemmelser, hvor det i forskrift er åpnet opp for at elektronisk regnskapsmateriale også kan oppbevares i Danmark, Finland, Island og Sverige dersom det er elektronisk tilgang fra terminal eller lignende i Norge. Det vises til bokføringsforskriften § 7-5, jf. forskrift 3. juni 2010 nr. 759 om oppbevaring av elektronisk regnskapsmateriale i andre EØS-land. Kravet er oppstilt fordi

kontanthandelen representerer et særlig risikoområde, med et spesielt behov for eksempelvis lett å kunne sikre serveren.

Bestemmelsen om ”elektronisk” journal innebærer i tillegg et særskilt unntak fra den generelle bestemmelsen i bokføringsloven mht. dokumentasjon, hvor det ikke er satt særskilte krav til dokumentasjonens format.

Til § 5a-16. Unntak fra kravene om dokumentasjon av kontantsalg
Bestemmelsene i §§ 5a-16-1 til 5a-16-7 er foreslått av Bokføringsstandardstyret i delrapport III. For en nærmere redegjørelse for bestemmelsene vises det til denne rapporten.

Utover dette, er det i *§ 5a-16-1* et nytt unntak som vil gjelde enhver som driver kontantsalg av begrenset omfang. Grensen er satt til kr 50 000, pluss eventuell merverdiavgift. Plikten til å benytte kassasystem inntrer så snart grensen overskrides.

I *§ 5a-16-3 annet ledd* er det dessuten en bestemmelse som begrenser unntaket for kontantsalg fra automater. Bestemmelsen innebærer at drivstoffautomater, parkeringsautomater, billettautomater (buss, tog mv.) skal bruke programvare som tilfredsstiller bestemmelsen i kassasystemloven og kassasystemforskriften. Salg av drivstoff på en betjent stasjon, men hvor det betales med kort ute på pumpen regnes ikke som salg fra et ubetjent salgssted, og alt salg skal derfor inngå i dagsoppgjøret på stasjonen. Dette gjelder uavhengig av stasjonens åpningstid. Ved salg fra ubetjent stasjon og andre ubetjente salgssteder vil det ikke være krav til daglige kassaoppgjør. Dette følger av henvisningen til § 5a-16-6.

Kapittel 8. Tilleggsbestemmelser og særlige regler for enkelte næringer og bransjer

Til § 8-2. Taxinæring
Den som driver taxinæring skal ikke dokumentere kontantsalget etter §§ 5a-1 til 5a-15, men følge bestemmelsen i § 8-2 (§§8-2-1 til 8-2-5). Begrepet kontantsalg har det samme innhold i § 8-2 som i § 5a-1 bokstav a, jf. bokstavene b og c. Bokføringsforskriften § 8-2 fremstår dermed som ytterligere et unntak, jf. unntakene i § 5a-16, fra det generelle kravet til å registrere kontantsalg i et kassasystem som tilfredsstiller kassasystemloven og kassasystemforskriften, jf. § 5a-2.

Bestemmelsene i §§ 8-2-1 til 8-2-6 er i hovedsak en videreføring av tidligere bestemmelser som dels sto i kapittel 5 og dels i kapittel 8. Som følge av at §§ 5-3 og 5-4 oppheves og at kapittel 5a ikke er ment å gjelde for taxinæringen, er det behov for å regulere enkelte forhold særskilt i kapittel 8

Til § 8-2-2. Krav til innhold i salgsdokument
Kvitteringen for kontantsalg skal i hovedsak ha samme innhold som kvitteringer fra kassasystem, jf. henvisningen til § 5a-12. I § 5a-12 er det også henvist til krav i kassasystemforskriften. Siden taxinæringen ikke har krav til å benytte kassasystem, vil kravene i kassasystemforskriften ikke gjelde for taxinæringen. Ved kredittsalg gjelder de generelle bestemmelsene i § 5-1 (§§ 5-1-1 til 5-1-8).

Til § 8-2-3. Dokumentasjon av kontantsalg
Kravene i *første ledd* tilsvarer i hovedsak kravene til dokumentasjon ved Z-rapport (§ 5a-14) og elektronisk journal (§ 5a-13) for bokføringspliktige som skal benytte kassasystem.

Kravet i t*redje ledd* innebærer at det må tas fortløpende utskrift av skiftlapp fra taksameteret og at utskriften må signeres fysisk av skiftets sjåfør, med mindre det benyttes elektronisk signatur.

Henvisningen til § 5a-11 i *fjerde ledd* innebærer at det også i taxinæringen må tas nødvendige skritt slik at feilen rettes uten ugrunnet opphold samt at det må tas i bruk hensiktsmessige reserveløsninger, bl.a. for kvittering til kunden. Det vises for øvrig til merknadene til § 5a-11.

Til § 8-2-4 Kassaavstemming
Bestemmelsen tilsvarer i hovedsak kravet til dagsoppgjør for bokføringspliktige som dokumenterer kontantsalg ved kassasystem, jf. § 5a-14. For taxinæringen er det imidlertid krav om at avstemmingen skal skje pr. skift.

Til § 8-2-6 Dispensasjon
Tilsvarende hjemmel for å gjøre unntak fra krav til å benytte kassasystem finnes i § 5a-16-7.

12 Utkast til lov- og forskriftsbestemmelser

12.1 Kassasystemloven

Lov om krav til kassasystem (kassasystemloven)

§ 1. *Virkeområde*
Denne loven gjelder leverandør av kassasystem som nevnt i § 2 bokstav e. Loven fastsetter hvilke krav som gjelder for kassasystemer mv. når disse brukes av bokføringspliktig som nevnt i bokføringsloven § 2 for å registrere og dokumentere kontantsalg.

§ 2. *Definisjoner*
I denne loven menes med
a) kontantsalg: salg av varer og tjenester der kjøpers betalingsforpliktelse overfor selger gjøres opp ved levering, ved bruk av betalingskort eller kontanter som betalingsmiddel. Salg over internett eller ved oppkrav anses ikke som kontantsalg,
b) betalingskort: debetkort, kredittkort og faktureringskort,
c) kontanter: andre betalingsmidler enn betalingskort,
d) kassasystem: kassaapparat eller annet elektronisk system for registrering av kontantsalg og utskrift av salgskvittering,
e) leverandør av kassasystem: produsent eller importør som enten selv eller gjennom forhandler selger eller tilbyr kassasystemer mv. for salg, utleie eller utlån til bokføringspliktig som nevnt i § 1. Som leverandør av kassasystem anses også bokføringspliktig som importerer kassasystem til bruk i egen virksomhet,
f) kassasystemets ID-nummer: en unik identifikator for kassasystemet.

§ 3. *Krav til kassasystem*
(1) Kassasystem skal være innrettet slik at det lett kan vurderes om det er i samsvar med kravene i denne loven og i bestemmelser gitt i medhold av loven. Opplysninger om kassasystemets modell, type og versjon, med kassasystemets ID-nummer, skal være lett tilgjengelig.
(2) Det skal foreligge en systembeskrivelse av kassasystemets oppbygging og alle funksjonene i systemet. Systembeskrivelsen skal følge med kassasystemet ved salg, utleie eller utlån.

§ 4. Bistand og plikt til utlevering av programvare mv.

(1) Leverandør av kassasystem skal gi skattekontoret nødvendig bistand til innsyn i kassasystemet.

(2) Skattekontoret kan kreve å få et kassasystems programvare, servicenøkler, servicemanual, programmeringsverktøy og programmeringsmanual utlevert fra leverandør av kassasystemet. Det skal fastsettes en frist for oppfyllelse.

§ 5. *Produkterklæring mv.*

(1) Leverandør av kassasystem skal avgi en produkterklæring til skattekontoret om at kassasystemet oppfyller kravene i § 3 og kravene i bestemmelser gitt i medhold av loven. Erklæringen skal avgis før kassasystemet tilbys for salg, utleie eller utlån. Erklæringen skal oppdateres ved nye versjoner av kassasystemet.

(2) Ved salg, utleie eller utlån skal produkterklæringen følge med kassasystemet.

(3) Dersom en leverandør av kassasystem blir oppmerksom på at et kassasystem med produkterklæring likevel ikke tilfredsstiller kravene i § 3 eller kravene i bestemmelser gitt i medhold av loven, må leverandøren uten ugrunnet opphold både melde fra om dette til skattekontoret og til sine kunder, samt utbedre mangelen eller trekke kassasystemet fra markedet.

§ 6. *Overtredelsesgebyr*

(1) Dersom leverandør av kassasystem ikke har avgitt produkterklæring etter § 5, eller kassasystemet ikke oppfyller kravene i § 3, kan skattekontoret ilegge leverandøren av kassasystemet overtredelsesgebyr. Det samme gjelder dersom kassasystemet ikke oppfyller kravene i bestemmelser gitt i medhold av loven.

(2) Overtredelsesgebyr ilegges ikke når leverandøren frivillig har fulgt bestemmelsen i § 5 tredje ledd. Dette gjelder likevel ikke dersom melding om feilen kan anses fremkalt ved kontrolltiltak som er eller vil bli satt i verk, eller ved opplysninger som skattekontoret har fått fra andre.

(3) Overtredelsesgebyret utgjør 30 rettsgebyr, jf. rettsgebyrloven § 1 annet ledd. Ved ytterligere feil i samme type kassasystem innen 12 måneder etter at forrige overtredelsesgebyr ble ilagt utgjør overtredelsesgebyret 60 rettsgebyr.

(4) Skattekontoret skal ved ileggelse av overtredelsesgebyr gi leverandøren en frist for å utbedre mangelen eller trekke kassasystemet fra markedet. Dersom leverandøren innen utløpet av denne fristen ikke har etterkommet pålegget, kan det ilegges et nytt overtredelsesgebyr. Overtredelsesgebyret utgjør i slike tilfeller 150 rettsgebyr.

(5) Vedtak om overtredelsesgebyr kan påklages til Skattedirektoratet innen tre uker.

(6) Betalingsfristen er fire uker fra vedtaket om overtredelsesgebyr. Dersom overtredelsesgebyret ikke blir betalt ved forfall, påløper forsinkelsesrenter i samsvar med forsinkelsesrenteloven.

(7) Overtredelsesgebyret tilfaller statskassen.

(8) Endelig vedtak om overtredelsesgebyr er tvangsgrunnlag for utlegg.

§ 7. *Tvangsmulkt*

(1) Skattekontoret kan ilegge den som ikke har etterkommet pålegg om å utlevere programvare mv. etter § 4 annet ledd innen den fastsatte fristen, en daglig løpende tvangsmulkt frem til utlevering skjer. Tvangsmulkten utgjør ett rettsgebyr per dag, jf. rettsgebyrloven § 1 annet ledd. Samlet tvangsmulkt kan ikke overstige en million kroner.

(2) Vedtak om tvangsmulkt rettes mot styret i selskap, samvirkeforetak, forening, innretning eller organisasjon og sendes hvert medlem i rekommandert brev. Tvangsmulkten

kan inndrives så vel hos medlemmene av styret som hos selskapet, samvirkeforetaket, foreningen, innretningen eller organisasjonen.

(3) Vedtak om tvangsmulkt kan påklages til Skattedirektoratet innen tre uker.
(4) Tvangsmulkten tilfaller statskassen.
(5) Endelig vedtak om tvangsmulkt er tvangsgrunnlag for utlegg.

§ 8. *Forskriftshjemmel*

Departementet kan gi forskrifter som utfyller bestemmelsene i denne lov og fastsette ytterligere krav når det finnes nødvendig av hensyn til pliktig regnskapsrapportering eller skatte- og avgiftskontroll.

12.2 Kassasystemforskriften

Forskrift om krav til kassasystem (kassasystemforskriften)

Fastsatt….med hjemmel i lov om kassasystemer § 8

Kapittel 1. Forskriftens virkeområde. Definisjoner

§ 1-1. *Virkeområde*

Forskriften inneholder bestemmelser til utfylling og gjennomføring av kassasystemloven.

§ 1-2. *Definisjoner*

I denne forskriften menes med

a) kassaskuff: oppbevaringsplass for betalingsmiddel som registreres i et kassasystem,
b) kassapunkt: fysisk plassering av kassasystem og terminaler eller annet som er tilkoblet kassasystem og hvor betaling finner sted,
c) skuffeåpning (nullinnslag): integrert kassaskuff åpnes uten at det har skjedd noen registrering av kontantsalg eller tilbakebetaling,
d) salgskvittering: utskrift fra kassasystem som viser gjennomført kontantsalgstransaksjon,
e) returkvittering: utskrift fra kassasystemet som viser at tidligere utskrevet salgskvittering inneholder feilaktige opplysninger eller opplysninger om tilbakebetaling for prisjusterte eller returnerte varer eller tjenester,
f) kopikvittering: papirkopi av salgskvittering,
g) pro forma kvittering: utskrift fra kassasystem som viser foreløpig registrert salg,
h) utleveringskvittering: bekreftelse for kredittsalg,
i) kvittering fra betalingsterminal: utskrift fra betalingsterminal som viser bruk av betalingskort,
j) løpende anvendelse: registrering av salg mv. og utskrift av kvitteringer som nevnt i bokstavene d til h. Også endring av priser, korreksjoner, skuffeåpninger (nullinnslag), utskrift av rapporter og lignende, samt endringer av programvare og midlertidig tilkobling av ekstern programvare anses som løpende anvendelse,
k) elektronisk journal: dokumentasjon av den løpende anvendelsen av kassasystemet i elektronisk form,
l) Z-rapport: sammenstilling av dagens registreringer i kassasystemet,
m) X-rapport: sammenstilling av registreringer i kassasystemet siden forrige Z-rapport,
n) grand total retur: akkumulert verdi av returer og andre poster som har redusert kontantsalget,
o) grand total salg: akkumulert kontantsalg, uten fradrag av grand total retur,

p) grand total netto: grand total salg redusert for grand total retur.

Kapittel 2. Krav til kassasystem og produkterklæring

§ 2-1. *Systembeskrivelse*

Av systembeskrivelsen som nevnt i kassasystemloven § 3 annet ledd skal det fremgå hvordan kassasystemet kan kontrolleres. Dersom kassasystemet oppbevarer dokumentasjon av bokførte opplysninger, og det er nødvendig for å kunne kontrollere bokførte opplysninger på enkel måte, skal systembeskrivelsen også dokumentere kontrollsporet, herunder hvordan systemgenererte poster kan etterprøves.

§ 2-2. *Kassaskuff*

Kassasystemet skal ha integrert kassaskuff. Dette gjelder likevel ikke kassasystem med funksjonalitet for å registrere kontantsalg mv. på den enkelte operatør.

§ 2-3. *Skriver mv.*

(1) Kassasystemet skal ved det enkelte kassapunkt være utstyrt med en skriver. Skriveren skal kunne produsere dokumentasjon som nevnt i § 1-2 bokstavene d til h og k til m.

(2) Kassasystemet skal for det enkelte kassapunkt være utstyrt med en eksportfunksjon, slik at det er mulig å overføre opplysningene i elektronisk journal til eksternt lagringsmedium.

§ 2-4. *Krav til språk*

Systembeskrivelse, programvare, servicemanual, programmeringsverktøy og programmeringsmanual skal være på norsk, svensk, dansk eller engelsk. Det samme gjelder tekst på kvitteringer, X-rapport og Z-rapport samt registrering av løpende anvendelse.

§ 2-5. *Funksjoner som et kassasystem skal ha*

(1) Kassasystemet skal kunne registrere vekselkasse.

(2) Kassasystemet skal kunne registrere betaling med ulike typer betalingsmidler.

(3) Kassasystemet skal ha klokke. Klokken skal være stilt til norsk normaltid og justeres for sommertid.

(4) Kassasystemet skal klart skille mellom positive og negative beløp på alle kvitteringer, rapporter og i elektronisk journal.

(5) Kassasystem som er beregnet til bruk for flere bokføringspliktige, skal være tilrettelagt slik at all løpende anvendelse, herunder betalingsmidler, registreres særskilt for hver enkelt bokføringspliktig virksomhet.

§ 2-6. *Funksjoner som et kassasystem ikke skal ha*

(1) Programvaren i et kassasystem skal ikke ha andre funksjoner enn det som fremgår av systembeskrivelsen, jf. kassasystemloven § 3 annet ledd.

(2) Programvaren i et kassasystem skal ikke kunne tilsluttes med eller integreres med utrustning eller programvare som muliggjør endring eller sletting av elektronisk journal.

(3) Programvaren i et kassasystem skal ikke ha funksjoner som muliggjør at brukeren kan ta bort, forandre eller legge til opplysninger i foretatte registreringer. Forprogrammert tekst på varer og tjenester skal ikke kunne endres ved eller etter registreringen.

(4) Det skal ikke være mulig å registrere salg uten at det skrives ut en salgskvittering. Det skal ikke kunne skrives ut mer enn én kopikvittering.

(5) Det skal ikke være mulig å foreta registreringer i kassasystemet dersom integrert kassaskuff er åpen.

(6) Det skal ikke være mulig å foreta registreringer i kassasystemet dersom lagringsminnet er fullt.

(7) Kassasystemet skal ikke ha en særskilt funksjon for treningsbruk.

(8) Det skal ikke være mulig å merke særskilte varer eller tjenester i kassasystemet slik at de ikke tas med på X- og Z-rapport.

§ 2-7. *Elektronisk journal*

(1) All løpende anvendelse skal lagres fortløpende i elektronisk journal. Dette omfatter også opplysninger på kvitteringer som nevnt i § 1-2 bokstavene d til h. Elektronisk journal skal være sikret mot endring. Ved overføring av elektronisk journal til et annet elektronisk medium, skal systemet produsere en fil direkte fra elektronisk journal som ikke enkelt lar seg redigere. Det skal ikke være mulig å overføre opplysninger som ikke inngår i en Z-rapport.

(2) Tidspunktene for åpning og lukking av integrert kassaskuff skal fremgå av elektronisk journal.

(3) Hvis kassasystemet har funksjonalitet for prissetting av varer og tjenester, skal det være mulig å ta frem opplysninger om aktuelle priser fra kassasystemet. Det skal i slike tilfeller fremgå av den elektroniske journalen når prisene har blitt endret.

(4) Hvis kassasystemet har funksjonalitet for å undersøke pris, skal slike prisundersøkelser registreres i elektronisk journal.

(5) Hvis kassasystemet har funksjonalitet for identifikasjon av den enkelte operatør ved bruk av kort eller lignende, skal elektronisk journal inneholde opplysninger om vedkommendes navn eller ansattnummer i tilknytning til salgstransaksjonene og andre registreringer.

(6) All løpende anvendelse må kunne identifiseres og skilles ut med et start- og sluttpunkt, slik at opplysningene kan tolkes ved bruk av anerkjente dataanalyseverktøy.

§ 2-8. *Rapporter og kvitteringer*

§ 2-8-1. *X-rapport, Z-rapport, salgskvittering mv.*

(1) Kassasystemet skal kunne fremstille X-rapporter, Z-rapporter, salgskvitteringer og returkvitteringer. Dersom kassasystemet har funksjonalitet til å registrere kredittsalg, skal også utleveringskvittering kunne fremstilles.

(2) Det skal ikke være mulig å utarbeide en Z-rapport uten at alle salg er avsluttet. En Z-rapport kan ikke ha samme nummer som en tidligere Z-rapport.

§ 2-8-2. *X-rapport*

En X-rapport skal minst inneholde følgende opplysninger:

a) angivelse av at rapporten er en X-rapport,
b) foretakets navn og organisasjonsnummer,
c) dato og klokkeslett,
d) kassasystemets ID-nummer,
e) totalt kontantsalg,
f) antall kontantsalg og beløp minimum fordelt på hovedgrupper,
g) antall kontantsalg og beløp fordelt på ulike betalingsmidler,
h) antall kontantsalg og beløp fordelt på ulike betalingsmidler spesifisert for hver enkelt operatør, dersom kassasystemet har funksjonalitet for dette,
i) antall tips og beløp, dersom kassasystemet har funksjonalitet for dette,

j) avgiftspliktig og avgiftsfritt salg mv. samt merverdiavgift fordelt på ulike merverdiavgiftssatser,
k) inngående vekselkasse,
l) antall salgskvitteringer,
m) antall skuffeåpninger,
n) antall kopikvitteringer og beløp,
o) antall pro forma kvitteringer og beløp,
p) antall returer og beløp,
q) antall rabatter og beløp,
r) antall avbrutte kontantsalg og beløp,
s) antall linjekorreksjoner spesifisert på type og beløp,
t) antall prisforespørsler spesifisert på varegruppe og beløp,
u) antall øvrige korreksjoner spesifisert på type og beløp,
v) antall utleveringskvitteringer og beløp,
w) grand total salg,
x) grand total retur,
y) grand total netto.

§ 2-8-3. *Z-rapport*

En Z-rapport skal minst inneholde opplysninger som nevnt i § 2-8-2 bokstavene b til y. I tillegg skal Z-rapporten være fortløpende nummerert og inneholde en angivelse av at rapporten er en Z-rapport. Z-rapporten kan ikke inneholde registreringer som er omfattet av en tidligere Z-rapport.

§ 2-8-4. *Salgskvittering*

En salgskvittering skal minst inneholde opplysninger som nevnt i forskrift 1. desember 2004 nr. 1558 om bokføring § 5a-12 samt en angivelse av type betalingsmiddel og kassasystemets ID-nummer. Ordet ”Salgskvittering” skal angis øverst på kvitteringen.

Dersom betalingsterminal er integrert med kassasystemet, skal salgskvitteringen også inneholde transaksjonsID.

§ 2-8-5. *Returkvittering*

Ordet ”Returkvittering” skal angis øverst på kvitteringen. For øvrig gjelder bestemmelsen i § 2-8-4 tilsvarende for returkvittering.

§ 2-8-6. *Kopikvittering og pro forma kvittering*

Hvis kassasystemet har funksjonalitet til å skrive ut kopikvittering eller pro forma kvittering skal disse være tydelig merket hhv. ”KOPI” og ”Foreløpig kvittering - IKKE KVITTERING FOR KJØP”. Den markerte teksten skal være minst dobbelt så stor som den teksten som angir beløp.

§ 2-8-7. *Utleveringskvittering*

Hvis kassasystemet benyttes til å registrere kredittsalg skal det skrives ut en kvittering som viser hvilke varer og tjeneste som er levert. Kvitteringen skal tydelig merkes ”Utleveringskvittering – IKKE KVITTERING FOR KJØP”. Den markerte teksten skal være minst dobbelt så stor som den teksten som angir beløp.

§ 2-8-8. *Kvittering fra betalingsterminal*

Kvittering fra betalingsterminal som ikke er integrert med kassasystemet skal tydelig merkes ”IKKE KVITTERING FOR KJØP”. Den markerte teksten skal være minst dobbelt så stor som den teksten som angir beløp.

§ 2-9. *Produkterklæring*

(1) Produkterklæring som nevnt i kassasystemloven § 5 skal gis elektronisk.

(2) Produkterklæring skal anses underskrevet ved bruk av

a) kvalifisert sertifikatløsning, eller
b) fødselsnummer og organisasjonsnummer, samt bruk av PIN-kode som gir fullmakt til å godkjenne produkterklæringen.

(3) Tildeling av PIN-kode skjer på den måte som Skattedirektoratet bestemmer.

12.3 Bokføringsloven

§ 10a. *Særlige regler om dokumentasjon av kontantsalg*

Bokføringspliktige skal registrere og dokumentere kontantsalg mv. ved bruk av kassasystem mv. som tilfredsstiller kravene i kassasystemloven og kassasystemforskriften.

Bokføringspliktige skal gi melding til skattekontoret om kassasystemer som finnes i den bokføringspliktige virksomheten.

Departementet kan i forskrift fastsette krav til bruk av kassasystem mv., herunder gi unntak, og kan gi nærmere bestemmelser om meldeplikten.

§ 15a. *Overtredelsesgebyr*

Skattekontoret kan ilegge bokføringspliktig som forsettlig eller uaktsomt overtrer § 10a overtredelsesgebyr. Det samme gjelder ved overtredelse av bestemmelser gitt i medhold av § 10a.

Overtredelsesgebyret utgjør 15 rettsgebyr, jf. rettsgebyrloven § 1 annet ledd. Ved ytterligere overtredelse innen 12 måneder etter at forrige overtredelsesgebyr ble ilagt, utgjør overtredelsesgebyret 40 rettsgebyr.

Vedtak om overtredelsesgebyr kan treffes på stedet uten forhåndsvarsel. Vedtak om overtredelsesgebyr kan påklages til Skattedirektoratet innen tre uker.

Oppfyllelsesfristen er fire uker fra vedtaket om overtredelsesgebyr. Dersom overtredelsesgebyret ikke blir betalt ved forfall, påløper forsinkelsesrenter i samsvar med forsinkelsesrenteloven.

Overtredelsesgebyret tilfaller statskassen.

Endelig vedtak om overtredelsesgebyr er tvangsgrunnlag for utlegg.

12.4 Bokføringsforskriften

(Nye forslag i delrapport III er innarbeidet.)

Kapittel 5. Dokumentasjon av bokførte opplysninger

§ 5-3 oppheves.
§ 5-4 oppheves.

§ 5-5 første ledd endres slik:

§ 5-5. *Dokumentasjon av kjøp*

Dokumentasjon av kjøp skal være salgsdokumentet selger har utstedt og skal inneholde de opplysningene som fremgår av § 5-1 (§§ 5-1-1 til 5-1-8) *og § 5a-12*.

Kapittel 5a. Særlig om dokumentasjon av kontantsalg

§ 5a-1. *Definisjoner*

I dette kapittel menes med

a) kontantsalg: salg av varer og tjenester der kjøpers betalingsforpliktelse overfor selger gjøres opp ved levering, ved bruk av betalingskort eller kontanter som betalingsmiddel. Salg over internett eller ved oppkrav anses ikke som kontantsalg,
b) betalingskort: debetkort, kredittkort og faktureringskort,
c) kontanter: andre betalingsmidler enn betalingskort,
d) kassasystem: kassaapparat eller annet elektronisk system for registrering av kontantsalg og utskrift av salgskvittering,
e) kassaskuff: oppbevaringsplass for betalingsmiddel som registreres i et kassasystem,
f) kassapunkt: fysisk plassering av kassasystem og terminaler eller annet som er tilkoblet kassasystem og hvor betaling finner sted,
g) kassasystemets ID-nummer: en unik identifikator for kassasystemet,
h) skuffeåpning (nullinnslag): integrert kassaskuff åpnes uten at det har skjedd noen registrering av kontantsalg eller tilbakebetaling,
i) salgskvittering: utskrift fra kassasystem som viser gjennomført kontantsalgstransaksjon,
j) returkvittering: utskrift fra kassasystemet som viser at tidligere utskrevet salgskvittering inneholder feilaktige opplysninger eller opplysninger om tilbakebetaling for prisjusterte eller returnerte varer eller tjenester,
k) utleveringskvittering: bekreftelse for kredittsalg,
l) løpende anvendelse: registrering av salg mv. og utskrift av kvitteringer som nevnt i bokstavene h til m. Også endring av priser, korreksjoner, skuffeåpninger (nullinnslag), utskrift av rapporter og lignende, samt endringer av programvare og midlertidig tilkobling av ekstern programvare anses som løpende anvendelse,
m) elektronisk journal: dokumentasjon av den løpende anvendelsen av kassasystemet i elektronisk form,
n) Z-rapport: sammenstilling av dagens registreringer i kassasystemet,
o) X-rapport: Sammenstilling av registreringer i kassasystemet siden forrige Z-rapport.

§ 5a-2. *Registrering i kassasystemet*

Bokføringspliktig skal registrere kontantsalg mv. fortløpende i et kassasystem som tilfredsstiller kravene i kassasystemloven og kassasystemforskriften med mindre annet er bestemt i denne forskrift. Også annen løpende anvendelse av kassasystemet skal registreres fortløpende i kassasystemet.

Registrering i kassasystemet skal omfatte all den informasjon som kreves spesifisert på X-rapport, Z-rapport og kvitteringer etter kassasystemforskriften § 2-8 (§§ 2-8-1 til 2-8-7).

Kontantsalget skal registreres på den enkelte operatør hvis systemet har slik funksjonalitet.

Tips skal registreres særskilt i kassasystemet hvis systemet har slik funksjonalitet. Dersom kassasystemet ikke har slik funksjonalitet, kan kontanttips ikke oppbevares i kassaskuffen.

§ 5a-3. *Forbud mot andre kassasystemer enn de som har produkterklæring*

Det kan bare benyttes kassasystemer i virksomheten som er meldt inn etter § 5a-4 og som det foreligger produkterklæring for etter kassasystemloven § 5.

§ 5a-4. *Plikt til å melde fra om kassasystem*

§ 5a-4-1. *Meldepliktens innhold*

I melding som nevnt i bokføringsloven § 10a skal antall kassasystemer i virksomheten angis og hvert enkelt kassapunkt spesifiseres med modell, type og ID-nummer. Det skal videre angis på hvilke adresser disse befinner seg. Melding skal gis ved virksomhetens oppstart, og ved enhver endring i beholdningen av kassasystemer.

Dersom flere bokføringspliktige bruker felles kassasystem, jf. § 5a-9, skal hver enkelt bruker gi melding.

Melding skal gis innen én uke etter at meldeplikten oppsto.

§ 5a-4-2. *Signatur mv.*

Melding om kassasystem skal gis elektronisk.

Melding om kassasystem skal anses underskrevet ved bruk av

a) kvalifisert sertifikatløsning, eller
b) fødselsnummer og organisasjonsnummer, samt bruk av PIN-kode som gir fullmakt til å godkjenne meldingen.

Tildeling av PIN-kode skjer på den måte som Skattedirektoratet bestemmer.

§ 5a-5. *Krav til bruk av kassaskuff*

Bokføringspliktig skal oppbevare kontanter i integrert kassaskuff. Dersom kontantsalget blir registrert i kassasystemet på den enkelte operatør, kan operatøren likevel benytte pengebelte eller lignende for å oppbevare kontanter for virksomheten.

Integrert kassaskuff skal lukkes umiddelbart etter at betaling for kontantsalget er mottatt. Det samme gjelder dersom kassaskuffen har vært åpnet for andre formål som veksling eller utbetalinger.

Dersom flere bokføringspliktige bruker felles kassasystem, jf. § 5a-9, må minst en av de bokføringspliktige bruke integrert kassaskuff for oppbevaring av betalingsmidlene. Dersom det ikke er mulig å holde betalingsmidlene fra flere bokføringspliktige brukere adskilt i kassaskuffen, skal øvrige brukere oppbevare betalingsmidlene i egne kassaskuffer.

§ 5a-6. *Salgskvittering mv.*

§ 5a-6-1. *Utskrift av salgskvittering mv.*

Ved hvert salg skal det skrives ut en salgskvittering fra kassasystemet som skal fremlegges for kunden.

Dersom kassasystemet også brukes til å registrere kredittsalg skal det skrives ut en utleveringskvittering.

§ 5a-6-2. *Elektronisk salgskvittering mv.*

Salgskvittering kan overleveres kunden elektronisk. Også i slike tilfeller skal det skrives ut en salgskvittering på papir som skal fremlegges for kunden.

Første ledd gjelder tilsvarende for utleveringskvittering.

§ 5a-7. *Returer og andre korreksjonsposter*

§ 5a-7-1. *Krav til dokumentasjon av returer mv.*

Ved returer skal det skrives ut en særskilt returkvittering. Ved returer hvor det samtidig skjer en ny salgstransaksjon kan returen fremgå av salgskvitteringen.

Dersom det er registrert feil betalingsmiddel på salgskvittering, skal det tas ut returkvittering som korrigerer feilen og ny salgskvittering med angivelse av rett betalingsmiddel.

§ 5a-7-2. *Krav til dokumentasjon av andre korreksjonsposter*

Det skal foreligge dokumentasjon av korreksjonsposter med angivelse av beløp og årsak.

Dersom korreksjonen gjelder tidligere registrert salg, skal det foreligge ytterligere dokumentasjon som underbygger korreksjonen. Tilbakebetaling til kunde skal dokumenteres med kundens signatur og telefonnummer.

§ 5a-8. *Registrering av vekselkasse og krav til dokumentasjon ved uttak av kontanter*

Ved salgsdagens begynnelse skal vekselkassen registreres i kassasystemet.

Uttak av kontanter fra kassaskuffen i løpet av dagen skal dokumenteres særskilt. Dokumentasjonen skal minst inneholde følgende opplysninger

a) dato og klokkeslett,
b) beløp,
c) hvem som har gjort uttaket.

Dokumentasjonen skal oppbevares i kassaskuffen.

§ 5a-9. *Bruk av felles kassasystem*

Flere bokføringspliktige kan benytte felles kassasystem hvis kassasystemet er tilrettelagt for dette, jf. kassasystemforskriften § 2-5 femte ledd.

Når flere bokføringspliktige benytter felles kassasystem skal betalingsmidlene holdes adskilt, jf. § 5a-5 tredje ledd, og det skal foretas individuelle dagsoppgjør.

§ 5a-10. *Overføring av opplysninger til annet oppbevaringsmedium*

Dersom lagringsminnet er fullt skal opplysningene i elektronisk journal umiddelbart overføres til annet elektronisk lagringsmedium, jf. kassasystemforskriften § 2-7 første ledd.

§ 5a-11. *Reserveløsninger*

Dersom det oppstår feil i et kassasystem, og feilen medfører at kravene i kassasystemloven § 3 eller kassasystemforskriften §§ 2-1 til 2-8 ikke oppfylles, skal feilen rettes uten ugrunnet opphold. Inntil feilen er rettet skal den bokføringspliktige ta i bruk hensiktsmessige reserveløsninger.

§ 5a-12. *Krav til innhold mv. i salgsdokument*

Kassasystemet skal skrive *salgsdokument* (salgskvittering) til kunden for hvert salg og beløpet som registreres skal være lett synlig for kunden med mindre det er vanskelig gjennomførbart.

Salgskvittering skal, med de unntak som følger av tredje og fjerde ledd, inneholde de opplysninger som følger av bokføringsforskriften § 5-1 (§§ 5-1-1 til 5-1-8) og kassasystemforskriften § 2-8-4. Salgskvitteringen skal dessuten angi klokkeslett for salget.

Selger kan fravike krav om angivelse av kjøper, jf. § 5-1-1 nr. 2, ved kontantsalg fra detaljist. Dette gjelder likevel ikke når kjøper er bokføringspliktig, herunder når en ansatt

kjøper på vegne av sin bokføringspliktige arbeidsgiver, og varen eller tjenesten er beregnet for videresalg eller som direkte innsatsfaktor i produksjon eller tjenesteleveranse, med mindre

a) betalingen skjer med kontanter og beløpet ikke overstiger kr 1.000 inklusive merverdiavgift og kjøpet ikke gjelder drivstoff til bruk i person- og varetransport, eller

b) betalingen skjer med den bokføringspliktiges betalingskort og beløpet ikke overstiger kr 2.000 inklusive merverdiavgift.

Unntaket gjelder heller ikke ved kontantsalg der vederlaget er på kr 40.000 eller mer inklusive merverdiavgift og det betales med kontanter. Selger plikter i alle tilfelle å angi kjøper på dennes kvittering dersom kjøper ber om dette, jf. 5-5 annet ledd. I slike tilfeller skal selger signere og stemple kvitteringen.

Ved kontantsalg fra detaljist kan enkeltinnslag angis per varegruppe dersom detaljert beskrivelse av art, jf. § 5-1-1 nr. 3, vanskelig lar seg gjennomføre. Selger plikter i slike tilfeller å utstede ytterligere spesifikasjon dersom kjøper ber om dette.

§ 5a-13. *Dokumentasjon av hver enkelt salgstransaksjon mv.*

Registrert kontantsalg og annen løpende anvendelse av kassasystemet skal dokumenteres med elektronisk journal.

§ 5a-14. *Dagsoppgjør*

Ved dagens slutt skal det utarbeides en Z-rapport fra hvert enkelt kassapunkt. Z-rapporten skal enten skrives ut på papir eller lagres elektronisk i kassasystemet slik at den til enhver tid kan skrives ut på papir.

Tilsvarende skal det ved dagens slutt utarbeides rapport fra hver enkelt betalingsterminal over de betalinger og uttak som er registrert.

Kontantbeholdningen skal telles og sammenholdes med opplysningene på Z-rapporter. Opplysninger fra betalingsterminal om betalinger ved bruk av betalingskort skal sammenholdes med tilsvarende opplysninger på Z-rapport. Eventuelle differanser skal forklares. Avstemmingen skal foretas for det enkelte kassapunkt. Hvis kassapunktene betjenes av flere operatører som har egen kassaskuff, skal avstemmingen foretas for hver enkelt operatør.

Det skal fremgå hvem som har foretatt opptelling av kontantbeholdningen og avstemt kontantsalget.

§ 5a-15. *Oppbevaring og tilgjengelighet*

Z-rapport og rapport fra betalingsterminal skal oppbevares sammen med avstemmingen av kontantsalget.

Kassasystemet må i sin helhet befinne seg i Norge. Elektronisk journal skal til enhver tid oppbevares i Norge og opplysningene skal være tilgjengelige elektronisk i hele oppbevaringstiden.

Kassasystemets systembeskrivelse skal være tilgjengelig på de adresser den bokføringspliktige har meldt, jf. § 5a-4-1 første ledd.

§ 5a-16. *Unntak fra kravene om dokumentasjon av kontantsalg*

§ 5a-16-1. *Ambulerende og sporadisk kontantsalg mv.*

For bokføringspliktige som driver ambulerende eller sporadisk kontantsalg som ikke overstiger 3 ganger folketrygdens grunnbeløp i løpet av et regnskapsår for så vidt gjelder denne virksomheten, gjelder ikke kravet i bokføringsloven § 10a. *Det samme gjelder bokføringspliktige med kontantsalg som ikke overstiger kr 50 000 eksklusive merverdiavgift i*

løpet av et regnskapsår. Bokføringspliktige som nevnt i første *og annet* punktum kan dokumentere kontantsalg fortløpende i innbundet bok, der sidene er *forhåndsnummerert, ved* gjenpart av daterte forhåndsnummererte salgsbilag *eller ved oppstilling over ut- og innleverte varer og kontanter. Oppstillingen skal være datert og signert. Det skal skrives ut kvittering dersom kunden ber om det. Plikten til nummerering av salgsbilag gjelder ikke konkursbo som nevnt i § 1-1*.

Som daterte, forhåndsnummererte salgsbilag etter første ledd annet punktum, regnes også forhåndsnummererte billetter. Det skal fremgå av salgsbilaget i hvilken grad det er gitt rabatt eller fribillett. Hvis rabatt eller fribillett er gitt på grunnlag av medlemskap eller lignende, skal det opplyses om dette.

§ 5a-16-2. *Oppsøkende salg til publikum*

Ved *oppsøkende* salg til publikum på idrettsarrangementer, konserter og lignende, kan daglig salg fra hver enkelt selger registreres som ett beløp på kassasystemet, og det kan unnlates å skrive ut kvittering til kunden. Ved registrering som nevnt i første punktum og for bokføringspliktige som ikke har plikt til å benytte kassasystem, må dokumentasjonen av kontantsalget vise ut- og innleverte *varer og* kontanter. Oppgjørene skal telles og signeres av to personer.

§ 5a-16-3. *Salg fra automater*

Salg fra automater kan dokumenteres med avstemming mellom opptelte kontanter og registrerte salg etter automatens telleverk, eller beregnet salg ut fra andre registrerte opplysninger i automaten. Dersom automaten ikke registrerer slike opplysninger kan salget dokumenteres med lister som viser beregnet salg ut fra endring i varebeholdning.

Unntaket i første ledd gjelder ikke drivstoff-, parkerings- og billettautomater. Unntaket gjelder heller ikke andre automater med funksjonalitet til å skrive salgskvittering. For dagsoppgjør gjelder likevel bestemmelsen i § 5a-16-6.

§ 5a-16-4. *Salg fra andre ubetjente salgssteder*

Salg fra andre ubetjente salgssteder kan dokumenteres med forhåndsnummererte konvolutter eller innbundet bok der sidene er forhåndsnummererte. Dokumentasjonen skal inneholde opplysninger om ytelsens art og omfang, dato og vederlag. Salg av varer kan alternativt dokumenteres med lister som viser beregnet salg ut fra endring i varebeholdning.

§ 5a-16-5. Dokumentasjon av inngangspenger og garderobeavgift

Inngangspenger og garderobeavgift kan dokumenteres med gjenpart av forhåndsnummererte billetter der det klart fremgår hva gjesten har betalt og hva betalingen gjelder. Billettsystemet må også kunne dokumentere gjester/*kunder* som gis fri adgang og/eller fri garderobe på grunnlag av medlemskap eller lignende. Det skal daglig utarbeides en rapport over omsetningen basert på antall solgte billetter.

§ 5a-16-6. *Dagsoppgjør mv.*

Ved salg som nevnt i §§ 5a-16-1, 5a-16-2 og 5a-16-5 skal det foretas daglig opptelling av kassabeholdning som skal sammenholdes mot salgsdokumentasjonen. Ved salg som nevnt i §§ 5a-16-3 og 5a-16-4 kan avstemming mot salgsdokumentasjon skje på det tidspunktet den bokføringspliktige oppsøker salgsstedet, forutsatt at kassabeholdningen er tilfredsstillende sikret i mellomtiden. Oppgjørene skal dateres og det skal fremgå hvem som har foretatt opptelling av kassabeholdningen. Eventuelle differanser skal forklares.

§ 5a-16-7. *Dispensasjon*

Departementet kan i særlige tilfeller gjøre ytterligere unntak fra kravet til kassasystem i *§ 5a-2 første ledd.*

Kapittel 8. Tilleggsbestemmelser og særlige regler for enkelte næringer og bransjer

§ 8-2. *Taxinæring*

§ 8-2-1. *Taksameter*

Bokføringspliktige som driver taxinæring skal registrere kontant- *og kredittsalg* ved bruk av taksameter *som tilfredsstiller kravene i forskrift 1. oktober 2009 nr. 1226 om krav til taksametre*.

§ 8-2-2. *Krav til innhold i salgsdokument*

Ved kontantsalg skal taksameteret skrive salgsdokument (salgskvittering) til kunden for hvert salg. Kvitteringen skal inneholde opplysninger som nevnt i § 5a-12.

§ 8-2-3. *Dokumentasjon av kontantsalg*

Kontants*alget* skal dokumenteres ved bruk av skiftlapper *og rapport fra taksameteret som viser hver enkelt salgstransaksjon, jf. § 8-2-2*. Skiftlappene skal nummereres fortløpende av systemet og inneholde løyvenummer og taksameterets serienummer.

Skiftlappen skal for hvert skift inneholde følgende opplysninger:

1. skiftets dato
2. klokkeslett for skiftets begynnelse og slutt
3. antall turer
4. brutto innkjørt beløp fordelt på kontant og kreditt
5. totale og besatte kilometer
6. sjåførens navn og fødselsnummer eller annen identifikasjonskode
7. akkumulerte tall for totale kilometer og totalt innkjørt i kroner. Kilometer og kroner skal oppgis med henholdsvis minimum seks- og nisifrede tall.

Skiftlapper skal ved utskrift signeres fortløpende med fullt navn av skiftets sjåfør.

Dersom skiftlappsystemet på grunn av feil, strømbrudd eller lignende midlertidig er ute av drift skal årsaken dokumenteres. I disse tilfellene skal det benyttes forhåndsnummererte manuelle skiftlapper. Besatte kilometer, jf. annet ledd nr. 5 kan i slike tilfeller unnlates spesifisert. *For øvrig gjelder § 5a-11 så langt den passer.*

§ 8-2-4. *Kassaavstemming*

For hvert skift skal det foretas en avstemming hvor opptalt kassabeholdningen mv. sammenholdes med kontantsalg ifølge skiftlapp. Avstemmingen skal dateres og det skal fremgå hvem som har foretatt avstemmingen.

§ 8-2-5. *Oppbevaringsplikt*

Dokumentasjon som nevnt i §§ 8-2-*3 og 8-2-4* skal oppbevares i 10 år.

§ 8-2-6. *Dispensasjon*

Departementet kan i særlige tilfeller gjøre unntak fra kravet til taksameter i § 8-2-1.